

Українська Родина

5/2024 (145)

www.rodyna.com.ua

передплатний індекс 91640

**Мій Рід: моя Сила, мої Крила –
Людмила Бутко**

Інтернет-магазин
пряжі та аксесуарів

ПРОСТО ПРЯЖА

- Бобінна та моточна пряжа з Італії і Туреччини
- Рафія для в'язання шляпок та сумок
- Трикотажна пряжа
- Інструменти для в'язання на будь-який смак і бюджет
- Найкращі ціни, знижки, акції і подарунки
- Швидка обробка і відправка замовлень

✧ (096) 095 11 81
) (093) 960 13 63
○ (095) 843 43 45

Instagram: [prostopryaja](#) Instagram: [prostopryaja_bobini](#)

prostopryaja.com.ua

Інтернет магазин
товарів для в'язання

Magic-wool

запрошує Вас за покупками

Більше 25000 найменувань товарів
для Вашої творчості:

- широкий вибір вовни від кращих європейських виробників
- різноманітність волокон для декору
- голки, інструменти та аксесуари для в'язання
- натуральні шовкові тканини
- фетр у відрізах і на метраж
- сумочна фурнітура
- фурнітура для іграшок *та багато іншого*

magic
WOOL

+38 (067) 745-00-11
+38 (050) 745-00-11
+38 (050) 689-21-73
info@magic-wool.com
www.magic-wool.com

консультації і допомога
при виборі товару

накопичувальні знижки
для постійних клієнтів

обробка і відправка замовлень
в найкоротші терміни

Журнал «Українська Родина» –
допомагає створювати гармонію у сім'ї.
Мова, історія, традиції і звичаї - все це наша
рідна національна культура.

ISSN 1819-955X

№ 5/2024 (144)

Виходить з 15.06.1999 р.

Свідомо про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації

Міністерства інформації України

КВ № 21651-1551 ПР від 02.11.2015р.

Рішення Національної ради № 784

від 14/03/2024 р. Ідентиф. R30-02939.

Засновник: Біленький С. Я.

Головний редактор: Біленька С. В.

Дизайн та верстка: ТОВ «СМПГ «ШАНС».

Адреса редакції: 02140, м. Київ

вул. Ревуцького, 44 оф.4;

Телефон редакції: (044) 565-75-91

E-mail: mail@rodyna.com.ua

www.rodyna.com.ua

Наша редакція:

Кагадій В.В.

Косачевич П.І.

Мицик В.Ф.

Павлик О.В.

Присяник І.Г.

Саннікова Л.П.

Сіренко Г.О.

Купчин В.К.

Терещук А.І.

Толкач Ю.Г.

На обкладинці:

Людмила Бутко – село Мачухи, Полтавська обл.

Усі права належать ФОП Біленька С.В. та Видавництво ТОВ «СМПГ «ШАНС». Передрук і будь-яке використання матеріалів можливі тільки з посиланням на Журнал «Українська Родина». Редакція має право публікувати будь-які надіслані на її адресу твори, звернення читачів, листи, ілюстровані матеріали і залишає за собою право редагувати матеріали.

Факт пересилання матеріалу до редакції означає згоду автора на передачу редакції всіх виключних прав на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом.

Надання авторами та читачами їхніх персональних даних означає добровільну згоду на їх зберігання та обробку.

Стиль оформлення видання та його зміст є об'єктами авторського права та охороняються згідно з чинним законодавством.

Редакція не завжди може поділяти погляди авторів публікацій, має право відмовити в розміщенні матеріалів на сторінках видання, якщо в них мають місце порушення законодавства, наших технічних чи художніх вимог, не мають практичного застосування для покращення родинного добробуту, несуть шкоду для людей, або відсутня оплата.

За достовірність порад, наведених досвід, рецепти для профілактики та лікування відповідає автор. Наведені у публікаціях поради, методи і рецепти можуть бути застосовані читачами на власний ризик і тільки після консультації з лікарем чи фахівцем з відповідної галузі.

За достовірність фактів, цифр, точність імен, прізвищ відповідають автори, а за зміст рекламних матеріалів – рекламодавці.

Рекламодавець також самостійно несе відповідальність за збереження авторських прав і прав третіх осіб, наявність необхідних ліцензій і відомостей про сертифікацію продукції та послуг згідно з чинним законодавством. У своїх діях видавництво керується тим, що рекламодавець має право і заздалегідь отримав усі необхідні для своєї діяльності, у тому числі і для здійснення публікацій, дозволи. Передачею матеріалів рекламодавць підтверджує факт надання видавництву права на виготовлення, тиражування та розповсюдження його реклами.

Претензії стосовно якості друку і термінів виходу реклами приймаються протягом 30 днів від виходу видання з публікацією.

Надруковано ТОВ «Друкарня «Лігера»,
м. Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 8,

Замовлення №145 від 18.10.2024 р.

Друк офсетний. Папір крейдований.

Формат 60 x 84 1/8. Обсяг: 5 ум. друк. арк.

Підписано до друку 18.10.2024 р.

Наклад 23740 примірників.

Ціна договірна.

Передплатний індекс 91640

© ФОП Біленька С. В.

© Видавництво ТОВ «СМПГ «ШАНС»

© Журнал «Українська Родина»

м. Київ – 2024 р.

СЬОГОДЕННЯ

3. Шляхетність і складно-граціозна простота кулінарної матриці коровайниці-полтавки Людмили Бутко

9. Жіночі кола Сили біля макітри неймовірної київської Коровайниці-гуро Тетяни Вінцовської

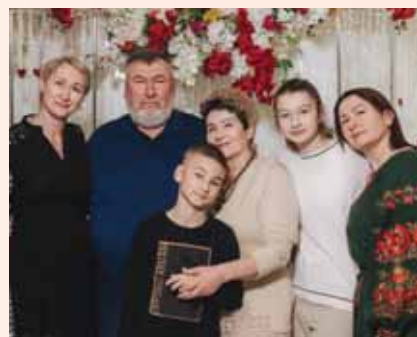
11. Мій досвід в ЕтноГастро-Туризмі 2010-2024 рр: успішні кейси і одна «проблема»

15. Коровайниця-зірочка із Харківщини Лідія Рудь із закоханими серпанковими очима

17. Коровай Катрусі Юр'євої – коровайна візитівка Одещини, туристичноГастрономічний магніт Півдня України

19. Володимир Осадчий – захисник Роду і Народу

21. Зцілення через мистецтво ЯК ТО БУЛО

23. Літописна Земля Древлян

30. Суличівське весілля

34. Українські замовляння

40. Молодильні яблука

ІСТОРІЇ З ЖИТТЯ

42. Викрадена з раю
47. Билиці-небилиці з веселої криниці

ДАВНІ ТРАДИЦІЇ

50. «Седнівські трави» – трави з душею та історією

СМАЧНО І КОРИСНО

51. Оздоровче харчування

ДРУК
посібників для підготовки
військових фахівців

Артилерія
Автомобілі і бронетехніка.
Експлуатація та ремонт.
Безпілотні авіаційні комплекси.
Вогнева підготовка (курси стрільб).
Гранати, гранатомети, вогнемети.
Загальні військові стандарти.
Організація підготовки військ.
Зв'язок.
Інженерне забезпечення та маскування.
Історія.
Медична підготовка.
Протиповітряна оборона.
Психологічна підготовка.
Радіаційний, хімічний та біологічний захист (РХБЗ).
Розвідка.
Стрілецька зброя.
Тактика та застосування військ.
Територіальна оборона.
Топогеодезичне забезпечення.
Інші.

т. 067 238-11-67

Більше щастя в кожен дім!

91640

передплата
в Укрпошті

Українська Родина

Шануймося, єднаймося!
Ніхто нас не здолає!

Знання мови, історії, культури -
зміцнюють наші родини та
єднають українську націю.

Передплатіть часопис!

6 номерів на рік

- народна медицина • травознаї • здоровий спосіб життя • профілактика захворювань •
- краса і мода • українська пісня • повага до батьків • виховання дітей • родинні звичаї •
- народні традиції • українська кухня • садівництво-городництво • досвід покоління •

тел. (044) 565-75-91, 067 238-11-67, www.rodyna.com.ua, mail@rodyna.com.ua

Шляхетність і складно-граціозна простота кулінарної матриці коровайниці-полтавки Людмили Бутко

Людина, Жінка, Дружина, Мама, Сваха, Теща, Бабуся, Коровайниця, Берегиня – полтавка Людмила Бутко – винятково унікальний, виразний носій-інформатор-практик сільської, міської і шляхетної української культури харчування водночас.

Шляхетно-граціозна в усьому – у зовнішньому вигляді, одязі, поставі, поведінкових манерах, мовленні, самоорганізації і організації праці, у тому числі – багатстві проявів кулінарної творчості, яку завзято проявляє наприклад, під час участі в щорічному серпневому ЕтноГастроФестивалі «Борщик у глиняному горщику» та щорічному жовтневому КоровайФесті (ЕтноПросвітницький осередок-музей «Лялиіна Світлиця», Опішня, Полтавщина). Пані Людмила – пече і варить, місить і в'ялить, сушить і маринує (наживо і в режимі онлайн) так, як наче імпровізує віртуозний диригент, але то тільки на перший погляд. Насправді у неї все по суперплану «п'яти пунктів»: правильна підготовка запобігає небажаним наслідкам. І так – в усьому: в домі і під час навчання (ця Диво-Жінка досі навчається, незважаючи на те, що пенсіонерка згідно норм трудового законодавства України – студентка одного з найповажніших сучасних вишів міста Полтави), плануванні мандрівки і участі у фестивалних дійствах – своєрідно-особливих площадках для проявів талантів і творчості для всіх бажаючих. Дивлюся на Людмилу Бутко, слухаю її, спостерігаю і вчуся, вчуся, вчуся бути статечною і дуже товариською, щедрою і розважливою, поваж-

ною і з гумором. А вона не скупиться – ділиться своїм багатим, як море, життєвим досвідом, уміlostями, знахідками, відкриттями.

Структурована, синхронна, цільна, мудра, красива і «проста» (ага!) у спілкуванні Людмила Бутко – носій традицій свого Роду, Родини чоловіка, і водночас вміло поєднуючи свої вміння і незлічені таланти, – трансформуючи, пропускаючи через себе зокрема, тістотворчу і «борщову» традицію-норму, створює нові грані кулінарної реальності з нових (наявних) продуктів, їх непоєднане поєднання через призму власного творчого світобачення... Вимішуючи, випікаючи наприклад, весільний коровай, Людмила Бутко готує його щедро-прещедро, по-сільському, не вимірюючи мензуркою, а так, як треба кладе масла, сметани, жовтків-цукру-меду-шафранів-ганусів-ванілі, у формі, як у Мами-свекрухи Милі..., а виходить він у неї – «міський», «панський» – повітряний, жовтий, здобний, ніжний, як тортик заморський... У цьому теж унікальність Людмили Бутко, це її родзинка, її естество – аристократичність, пишність, витонченість і щедрість її суті – Богині-Господині, яка на генетичному рівні відчуває-розуміє, як вимісити «пра-

вильне» тісто для весільного короваю чи медяника, як зварити особливий борщ (ну як його можна зварити так! Щоб особливим був!), як подати-піднести свої кулінарні витвори і... себе – вмілу Господиню.

Людмила Бутко має власний, незрівнянний авторський почерк – вміло поєднує виняткове авторство і автентичну самобутність. Сама про себе вона написала так: *«Ідея прикрасити яблучний пиріг чорнобривцями прийшла до мене ще в 2018 році. Тоді мене запросила Любов Миколаївна Шерстюк (а Шерстюк, це моє дівоче прізвище, тому я і «повелась») на фестиваль «Яблуневий сад» в моєму рідному селі Мачухи (нині – Мачухівська громада)». Я «звичайно ж» не була переможницею цього фестивалю (бо хто я така, щоб перемагати місцевих док? (мала на увазі – «гуру»), але дуже багато людей підходили і казали, що саме мій пиріг був НАЙНАЙНАЙсмачніший. Я ж лише крихти позбирала після дегустації. А в тих крихтах яскраво відчувався аромат чорнобривців...»*

«Я то ділю всі компліменти навпіл, але, як казала моя бабуся: «люби, Боже, правду...»

Під час для неї першого – вперше взяла в ньому участь – ЕтноГастроФестивалю «Борщик у глиняному горщику 2023» Людмила Бутко приготувала два борщі:

- Борщ «навпаки», без води в посуді 'Соос';

- Борщ вегетаріанський (пісний) якими й запам'яталася всім гостям, журналістці Олі Стенько. А ще до борщів була приготована ароматна шпундра з буряками, особлива весільна каша... Все було з'їдено гостями ще до обіду! І спекла неймовірний прозорий коровай з горіхами. Це як пиріг, але все ж таки коровай, хоч і з начинкою! До речі, начинка в коро-

ваєві аж ніяк не завада. До того ж у традиційній культурі приготування весільних короваїв присутній елемент «начинювання» короваю, наприклад – пта-

шиними (куряче, гусяче, качаче) сирими яйцями, які спікаючись всередині тіста прямиєніть в шкаралупі, були ласощами для Молодят у коморі.

Потім Людмила Бутко спричинила справжній фурор, коли спекла неймовірні весняні «баби» – паски в печі! Повторюю – смачніших пасок я доти і відтоді – ще не куштувала.

Під час цьогорічного ЕтноГастроФестивалю Люда Бутко зварила вже чотири різновиди борщу у себе на піддашках, під виноградом:

- Борщ по Тернопільськи (з шашликом);
- Борщ зелений (білий) з куркою;
- Борщ «навпаки» (без води);
- Борщ вегетаріанський з 21-го інгредієнта!

А ще зварила ніжно-ароматну шпундру з буряками, особливу весільну кашу, спекла вже знаменитий весільний коровай із чорнобривцями – дивувалися всі! Навіть гуру коровайної справи – Тетяна

покрию білим шоколадом і спробую розписати червоним і чорним (узор є)». Медяник у пані Людмили вдався! Пухкий, смачний, ароматний, пишний – як треба! Та такий гарнезний, що аж дехто з її «подруг» під фото з цим медяником прокоментував, ніби дражнячись, що то ніби не пані Людмила його спекла. Ось так! А подібні коменти, як ми усі знаємо, це є компліменти, у прихованій формі.

Від 17 вересня 2024 року Людмила Бутко обійняла посаду Директора Книги Рекордів Клубу Борщотворців і Тістотворців, а також стала професором Української Гастрономічної Академії. Вдячні Вам за взятку Вами відповідальність!

І завершу свою коротку оповідку про Талановиту і Красуню-Господиню Люд-

Вінцовська, Ганна Халімон, Ліда Рудь, Наталія Лялька, Світлана Прохорчук, Людмила Галій.

Людмила Бутко на моє прохання залюбки поділилася своїм рецептом приготування медЯників:

«300 грамів цукру «розпускаю до карамелі» на великому вогні, додаю 400 грамів меду і довожу до кипіння. Знімаю з вогню, додаю 1 ч л соди і 200 грамів масла 82,5 жирності. Охолоджую до теплого і додаю по одному 4 курячих яйця, 100 грамів житнього борошна, спеції (різні – 5 видів), 100 грамів коньяку, 2 столові ложки соняшникової олії, нарізані дрібно і вимочені в алкоголі сухофрукти, все добре вимішую і додаю пшеничне борошно. До середньої густини. Розкладаю в пасківники, попередньо змачені смальцем і ставлю на 6 годин (а можна і на всю ніч) для ферментації. Випікала аж дві години при самій низькій температурі в газовій духовці (150 °С). Завтра

неабиякий інтерес до шиття. В неї все виходило і пан купив в помістя швейну машинку ZINGER (1905р). А в 1917 подарував цю машинку моїй бабусі, коли та виходила заміж. На тій машинці, яка стояла у нас в гаражі, шив «мій» Леонід Степанович (в 1982-2003р.р.)

Мама ж могла шити не складні речі на своїй «Подольській»...

Так от: скільки себе пам'ятаю – бабуся мене «обшивала». До неї приходили вчитися інші, молодші кравчині. І от, коли в 1975 році я закінчувала школу і постало питання з випускною сукнею, то бабуся вже погано бачила і побоялася кроїти тканину, куплену «по блату». Сукню мені шила її учениця, у якої черга була розписана на пів року вперед. Замовниками її були дами «партійного походження» з міста Полтави, але Наталія Леонтіївна,

милу Бутко її ж словами, пасують вони сюди: «Мені подобається. Просто! Ясно! Доступно! Відкрито! Повна інформація! Без зайвого пафосу. Інтелегентно-стримано. Саме в цьому невловимість ГЛИБИНИ І БАГАТСТВА Людської Душі!»

P.S.: Готуючи мою коротку статтю про пані Людмилу, я отримала від неї кілька меседжів-листів. Оминуті їх не маю змоги, тож також розміщу їх тут, для історії її Роду: «Вітаю, пані Оленочко! Роздуми на прогулянці з собакою сьогодні вранці:

Про інтелегентність...

Спіймала себе на думці, що моя бабуся Ксенія (Саня) 1894 р. н. і яка мала освіту 2 класи ЦПШ і яка «служила у панів» з дитинства, була набагато інтелегентнішою моєї мами (1918 р. н), і яка мала повну середню освіту (7 класів) до війни 41 року.

Бабуся потрапила в найми в 9 років і прислужувала на кухні. Але проявляла

дiзнавшись, що Ксенiя Несторiвна (моя бабуся Саня) просить пошити менi сукню - вiдклала «всi черги» i сукня була пошита вчасно!

А в дитинствi бувало, куплять мої сусiдцi платтячко «на тучi», а я вже бiжу до бабусi. — Бабусю, поший менi таке, як у Тамари. А бабуся менi вiдповiдає: «Навiщо тобi таке, як у Тамари? Я тобi пошю ТАКЕ, ЯК НI В КОГО!» I шила..., як НI В КОГО...

А В 43-моя моя бабуся залишилася вдовою... 23 вересня (сьогоднi цей день), вiдступаючi нiмцi застрелили мого дiдуся, якого я нiколи не бачила... Цього ж таки, 23 вересня, але вже 1989 року народився наш, зi Степановичем син, Дмитро... Дiдуся звали Митрофан...

Через декiлька рокiв до моєї бабусi «пристав» блукаючий тесля, чех по нацiональностi, з Закарпаття, випускник кадетського корпусу, розумний i високо-iнтелiгентний «дедушка Баглик». З того часу почалося «подвiйне» життя моєї бабусi: з Покрови до Явдохи вони їздили жити в Ужгород, та з Явдохи до Покрови приїздили в Мачухи. Так тривало до-сить довго, рокiв з 20. Там, в Ужгородi, бабуся обшивала всiх дружин високопо-садовцiв, бо донька дiдуся Баглика пра-цювала в облпотребсоюзi Закарпатської області головним економiстом. А з май-же «закордону» бабуся привозила рецепти чеської, польської, угорської (мадьяр-ської) кухонь, а вдома вже МОЯ МАМА НIНА, «внесла» цi смаколики «в люди», бо моя мама готувала на весiллях i проводах в армiю (на проводах, iнколи, гуляло лю-дей бiльше нiж на весiлi).

Чому я аналізуючи, приходжу до вис-новку, що бабуся була iнтелiгентнiшою мами?

Думаю, що свiй вiдбиток наклало сус-пiльство, колгоспи...

...Аналізуючи вже написане думаю що не права я в своїй оцiнцi...

Обидвi МОЇ ЖIНКИ — мама i бабуся — УНIКАЛЬНI, кожна по своєму!

Просто — вони РIЗНI.

Бабуся Саня — тиха, маленька, сухень-ка, як дiвчинка, в батистовiй косинцi, завжди бiлiй, трiшки пiд старiсть згор-блена, запам'яталась менi такою...

Мама, яка народила мене в 40+ i рано пішла на пенсiю (я ще ходила в школу), була маленька, кругленька, зi стiльчиком, замість ходункiв (ноги не носили), голосна (бо в колгоспi буряки полола), завжди з книгою, бо любила читати, а доки добре

бачила то вишивала багатьма видами ви-шивки i в'язала гачком з ТАКОЮ ШВИД-КIСТЮ!, що я не встигала дивитися...

Мудрiших порад я не зустрічала, нiж вiд моїх РIДНЕНЬКИХ ЖIНОК! (Та хто ж їх слухав тодi?)

А зараз чую КОЖНЕ СЛОВО, бачу ЇХ-НИЙ ПОГЛЯД, i аналізую свої вчинку че-рез призму РОДУ!

Оце i все.

Коротенько.

Хвилини на 45-50... Ха ха ха ха ха».

«Я гнiчу сливи по iншому:

На дно чавуна вливаю 100 грамiв води (це цього року, бо сливи не соковитi), засипаю дно цукром, кладу сливи порцi-ями, пересипаю цукром, i так до повно-го казана. У 8 л казан влiзло вiдро слив i 3 кг цукру.

Накриваю сливи (в серединi каза-на)кришкою «догори» i кладу камiнину

(1-1,5 кг) і ставлю в духовку на маленькій вогонь десь на 1,5-2 год.

Виключаю і охолоджую.

На другий день зливаю сливовий сироп, додаю ще слив і знову засипаю цукром. Під гніт і в духовку.

На третій день повторю процедуру до «повного казана»...

Вийшло 5 л гнічених слив і 5 літрів сливового сиропу.

«А ось так заливаю — «туди-сюди» вранці і ввечері три дні підряд, зі спеціями (можна і з перцем чилі), для в'ялення.

Але я так роблю зі сливами попередньо видаливши кісточку.

А коли сік перейде в сироп, тоді в'ялю їх в привідкритій духовці (50 °C)».

«Вітаю, пані Оленочко.

Сьогодні гуляла з собачкою... і роздумувала про екологію...

Ні для кого НЕ СЕКРЕТ, і немає жодного спростування того, що НАЙекологічніший посуд, це ГЛИНЯНИЙ посуд і посуд з Деревини... Науковці та археологи знаходили в своїх дослідженнях черепки посуду з десятками тисячолітніми історіями. Дерев'яні, такі старі, звичайно ж

не збереглися, але ми припускаємо, що і вони теж були.

Минали тисячі і тисячі років...

В кінці 18 століття починається розвиток технічного прогресу, який в 19 столітті став основою виробництва всього нового, і масово ввійшов в побут людей Землі. Звичайно ж мідний посуд виготовляли і тисячу років тому, але я не про те.

Я про ЕКОЛОГІЮ:

На сьогоднішній день вважається вечними (не мною), що друге місце, після глиняного, займає посуд з харчової нержавіючої сталі. Особливо він цінний тоді, коли посуд складається з багатьох шарів різновидів металів всередині дна, стінок і обов'язково! кришок, а безпосередньо з їжею контактує нержавіюча сталь.

Історія медицини знає лише один вид посуду — МІДНИЙ, коли він має позитивний вплив на організм людини. Якщо згадати історію побуту людей в 18-19 і початку 20 століть, то ми бачимо там мідні самовари, чайники, тази, для варення та повидла, і небагато, але каструль.

Чому корисний, І ПР СЕЙ ЧАС, мідний посуд?

МЕДИЦИНА...

Це складно сурядне слово, що складається з двох:

Мідь і Цинк. Це два елементи хімічної таблиці (відомої нам, як Менделєєва), які ЗАБЕЗБЕЧУЮТЬ організм всім необхідним при здоровому харчуванні. Але, якщо цинк ми можемо з'їдати з продуктами під час харчування, то мідь в малих дозах є лише в одному, чи двох продуктах (я знаю лише горох НУТ). Але властивість міді така, що під час нагрівання (кип'ятіння)

ІОНИ МІДІ потрапляють в їжу з мідного посуду!

Алюмінієвий посуд має таку ж властивість, але Алюміній ШКІДЛИВИЙ для організму.

Тому: або ГЛИНЯНИЙ, або з НЕРЖАВІЮЧОЇ СТАЛІ, такий як у мене - 'Соос, від компанії Амвей.

А чому не ZEPTEP, запитаєте ви?

Він теж з нержавійки. І це правда. ZEPTEP теж з нержавійки.

Але різниця. І вона не одна.

По перше — на 'Соос дно 7 шарове, а стінки 5 шарові.

По друге — кришка виготовлена запатентованим способом Vitalos, що дозволяє утворитися водяному замку і всі продукти для приготування, що поклали в цей посуд МАКСИМАЛЬНО ЗБЕРІГАЮТЬ ВСІ ВІТАМІНИ І МІНЕРАЛИ, які в них знаходяться!

А товщина стінок допомагає нам отримати ЕФЕКТ ПЕЧІ, без печі!

Центер же, не має такої змоги.

Тому, якщо дати покуштувати людині два борщі: з горщика і з посуду 'Соос, то різниці відчуватися не буде..., хіба що «димку» не буде...

Звичайно ж у нашому клубі відтворимо старовинні технології, рецепти, традиції наших предків!

Звичайно ж ніщо не замінить ПЕЧІ!

Посуд пропонується для того, щоб КОЖНА Людина, яка піклується за своє здоров'я, навіть НЕ маючи ПЕЧІ, могла в умовах міста, на будь якому поверсі приготувати смачний, екологічний, УКРАЇНСЬКИЙ БОРЩ... І НЕ ТІЛЬКИ...»

Олена Щербань, етнолог, д.і.н.

Опішня, Полтавщина

20 вересня 2024 року

Жіночі кола Сили біля макітри неймовірної київської Коровайниці-гуру Тетяни Вінцовської

Тетяна Вінцовська – Берегиня-Мати, головна Паніматка вже грандіозного, фантастичного щорічного жовтневого Коровай-Фесту в Опішні, Полтавщина, організованого для популяризації коровайного мистецтва, у першу чергу його традиційних рудиментів усіх регіонів України. Це вже не Коровайний Фестиваль, це етноДійство, що ДивоДвижним чином зрухує без межі й краю сокриті, потаємні до певного часу-пори скрижалі в Душах Жіноцтва і прокидається, і проявляється, проростаючи в тістоТворних запашних, рум'яних квітах-ружах, птахах, колосі, листочках, ягідках-виноградинках, ягідках на весільному обрядовому печиві – короваях, лежнях, калачах, побігунах, перевідниках, верчах, дивнях, шишках, голубах, лебедиках, барильцях, кониках, гусаках...

Уявляю собі, що починалося все із тістоТворчих «бешкетів» Пані Тетяни – а що, спробую намісити і спекти весільний коровай! Боязко-несміло (так, часто доводиться чути від Коровайниць-Майстринь-Умілиць, що вони щось не зуміють упорати-владувати з тістом – ну ніяк не звикну це чути, тож мушу іноді словами «заспокоювати», чи, мо, компліментів чекають?), але очі бояться – рученята місять! І намісила! І спекла! Доля привела її доріжкою до неперевершеної опішнянської коровайниці Катерини Миколаївни Порскало на майстер-клас із випікання весільного короваю. Я знала, що цей майстер-клас далеко не кожен витримає просто фізично: почати потрібно о другій годині ночі, і вже в цей час треба бути «при параді» – в хустині, усміхнена й готова до роботи біля печі в затишній крихітній літній кухоньці в тьоті Каті. І «танцювати» біля тої печі, що в неї «золоті плечі» до чотирнадцятої, а іноді й до шістнадцятої години дня..., допоки не вродиться рум'яно-пахкий, запашний з устя Печі, неначе дитина новонароджена, довгоочікуваний, такий трудоемний Пан-Коровай... І усміхнеться розпашіла від роботи, втомлена, але така щаслива коровайниця тьотя Катя Порскало. Пощастило мені не раз і не два зловити ту щасливу посмішку... І Тетяна Вінцовська – витримала! Взяла урок і продовжує місити-багти-виробляти.

П'ять посліпль жовтневих Коровай-Фестів, починаючи з 2019 року, п'ять посліпль ЕтноГастроФестивалів «Борщик у глиняному горщику 2019-2024» рученята коровайниці Тетяни Вінцовської вимісили на кожне дійство понад сто! Сто кілограмів тіста! Не могу не згадати та-

кож вірну коровайну подругу-посестру, свашечку весільну – пані Ганнусю Халімон. Удвох, в парі, гуртечком дві Богині магічать біля макітер із тістом і віддячує воно щедрою пишністю, солодом, ароматами – про всі дієти забувається враз.

Алла Свистун, очільниця Першої філії Клубу Борщотворців і ТістоТворців у місті Сіетл, США про Коровайні витвори Тетяни Вінцовської у фейсбуці красиво написала: «Ваші короваї і все весільне печиво – це велич, багатство, щедрість, краса, народна творчість України. А головне – ви вживу передаєте мудрі красиві традиції нашого народу майбутнім поколінням». Так, пані Алло, влучно, ємко! Принагідно запрошуємо Вас у наш тістоворчий фестивалний коло грай наживо. Впевнена – намісимо, виробимо й спечемо спільний Коровай біля нашої печі, під пильним і добрим оком Паніматки Весільної Хати у Фестивальні дні Тетяни Вінцовської.

Коровайниця Тетяна Вінцовська побачила наш ЕтноГастроФестиваль-квест «Борщик у глиняному горщику 2024» так: «Яскрава сторінка на фестивалі ЕтноФест «Борщик у глиняному горщику» – це й наша праця у Весільній хаті з вироблення короваю і хліба у дров'яній бабусиній печі.

Відвідувачі-гості на власні очі бачили весь процес тісто творення: від зачину «Вдайся короваю!», «під наша на сохах, діжу носим на руках!», бгання, виспівування, до крутого замісу, вироблення і уквітчання короваю, випікання майже дві години в печі.

Географія наших учасниць-тістотворців вже велика:

- Рівненщина, місто Дубровиця, пані Світлана Савична Цимбалюк і її автентичний Дубровицький коровай;
- Волинь, пані Людмила Гальчун – презентація двох неймовірних короваїв;
- Закарпаття, село Великий Бичків – пані Марія Чорій і її мед'яники і автентичні кОлАчі (реконструкція випічки із села Верхнє Водяне, Великочичківська громада);
- Молдова-Чернівці – Віолетта Мунтеану, калачі із переплетеннями долі;

– Київ – ми – пані Тетяна Вінцовська і пані Ганна Халімон – короваї, уквітчані їстівними квітами, на джутах-косах, з журавлиною та горіхами і без них;

– Місто Перещепине, Дніпропетровщина – пані Наталія Лялька, три короваї-Сонця з неймовірним оздобленням, витвір мистецтва;

– місто Дніпро, пані Ірина з «Майстерні короваю» – коровай до яблучного Спасу, на меду, з мініатюрними яблучками із тіста, найніжніший, ювелірна копітка робота, з написом «Опішня 2024»;

– Харківщина, пані Лідія Рудь привезла п'ятикілограмовий велець-Коровай, з маками і птахами;

– селище Диканька, Полтавщина – пані Світлана Кібальник, коровай з колосками і квітами, круглий, ошатний, теплий як сонечко!

– Полтава – Мачухівська громада – пані Людмила Бутко з оригінальним і незабутнім короваєм із чорнобривцями! На минулорічному фестивалі пані Людмила здивувала нас короваєм із горіховою начинкою.

– Село Полузиря, Мачухівської громади, Полтавщина – пані Світлана Прохорчук з єдиним без дріжджовим Короваєм – на заквасці.

Я дякую усім, хто долучився, хто підтримував, хто цікавився нашою традиційною регіональною випічкою! Роботи Майстринь – це не просто здоба, смаколики, це – кулінарна спадщина, це – наша Сила, це – справжнє мистецтво, яке розвивається завдяки таким атмосферним заходам, як Фестивалі в Опішні, в «Лялиній Світлиці» «Борщик у глиняному горщику 2014-2024» та «КоровайФест 2019-2024». А ми всі, дякуємо Вам, шановна і достойна, славна і красива пані Тетяна Вінцовська, за Вашу Любов, Тепло тендітних рученят і не зовсім легкий Труд-Працю.

Тетяна Вінцовська про мою садибу: «Це сучасний «живий» музей, справжня лабораторія для відвідувачів, наочний приклад для екскурсиводів, як потрібно проводити екскурсії Полтавщиною!». Я вдячна Вам за такі теплі, дружні слова – дорогі слова, бо знаю, мовлені вони від серця.

Від 11 вересня 2024 року пані Тетяна Вінцовська – член елітного Клубу Борщотворців і Тістотворців.

Принагідно сповіщаю-запрошую на Першу виставку-дуєт коровайного мистецтва коровайниць Тетяни Вінцовської та Ганнусі Халімон, що відбудеться в рамках П'ятого КоровайФесту 26 жовтня 2024 року о 10.00 годині ранку в ЕтноПросвітницькому осередку Три-Музеї «Лялина Світлиця» в Опішні, Полтавщина, Україна. Запрошую усіх Добрих Дюдей!

Насамкінець без зайвих панегіриків: розходяться, розтікаються навколо чарівної макітри з пахучим солодким Тістом відомої київської

Коровайниці Тетяни Вінцовської Жіночі кола Сили і всотуються тими, кому Треба... Пані Таню, Ми з Вами, ми йдемо за Вами – тож розкрийтеся, виТворяйте і Творіть, кріпко утверджені у своїй Істині!

**Олена Щербань, етнолог, д.і.н.
Опішня, Полтавщина
21 вересня 2024 року**

Мій досвід в ЕтноГастроТуризмі 2010-2024 рр: успішні кейси і одна «проблема»

Ця стаття – результат моєї участі у Науково-практичному форумі «Сільський зелений туризм: влада, бізнес, наука та освіта в єдиному векторі розвитку», що успішно відбувся упродовж 25-26 вересня 2024 р. на базі Одеського національного технологічного університету. Принагідно дякую організаторам за чудову організацію цього комунікативного майданчика і запрошення мене долучитися до колег, до пленарного активного обговорення близьких для нас усіх тем. Я одразу зрозуміла, що заявлена тема заходу – моя. Адже «влада» – це я, оскільки в правовій державі Україна вся влада, згідно головного Закону – Конституції України – належить народу. А я – є народ. І саме від мене залежить стан і розвиток і перспективи розвитку туризму в моїй державі, зокрема сільського туризму. «Бізнес» – у нашій сфері діяльності – надання послуг гостинності мною і членами моєї родини в селі це поки що не зовсім «бізнес», скоріше захоплення, проте, всі ми, залучені в цю царину, я і мої колеги, мріємо перетворити улюблену справу на стабільне і достойне джерело доходу для всієї сім'ї. «Наука» – точно про мене, і зокрема в сільському туризмі, оскільки я досі, понад десятиліття, є поки що єдиним доктором історичних наук, що власноруч, за кошти і працю виключно однієї моєї сім'ї – чоловіка і дітей, створила ЕтноСадибу-музей в селі, самостійно працюю в ній, надаючи послуги харчування, проживання моїм гостям. Створила авторський унікальний туристичний продукт, конкурентоспроможний не лише на українському туристичному ринку і дуже цим пишаюсь. У тому числі, з поміж-інших моїх обдару-

вань-талентів, моя професія, а також наукова база є моєю унікальністю, а головне – основним, що відрізняє мене з-поміж інших. «Освіта» – моя професія, свідомо обрана мною ще у восьмому класі. Отож, маю взяти участь у цьому форумі – і взяла!

Моєю темою доповіді була саме ця тема Олена Щербань: «Мій досвід в ЕтноГастроТуризмі 2010-2024 рр.: успішні кейси і найбільша проблема». До речі, в процесі участі у форумі, я дійшла висновку, що цю так звану «проблему» я вже давно і успішно вирішила. Як? Розкажу по-порядку, спершу озвучивши її: «проблемою» я доволі тривалий час вважала відсутність команди Людей-однотум-

ців. А виявилось, що вони вже є, вже сформувалася спільнота «своїх» – здібних і здатних творити, продукувати щось своє для блага всіх. Саме це усвідомлення й спонукало мене до стислого описання мого досвіду і озвучення шляху вирішення тієї ж «проблеми» – відбулося все природним шляхом, в процесі реалізації мною численних проєктів і приєднання до мене Людейоднодумців.

Отже, в туризмі я з 2010 року, а саме з 19 грудня, коли вже у створеній, щойно створеній, ЕтноСадибі «Лялина Світлиця» (тоді я її назвала салон-студія – творчий і виставковий простір для проведення майстерок із виготовлення ляльок-мотанок та їх експонування) організувала перші вечорниці. Напекла пироги, зварила узвар, дістала з льоху

хрустких солоних огірочків і кисленьких помідорів, запросила друзів – вечорниці вдалися! Окрема вдячність Юрію Локтіонову за організацію приїзду друзів із Горішніх Плавнів і Миколі Пазичу за оригінальне музичне оформлення вечорниць. А далі були майстер-класи з виготовлення тканинних ляльок-мотанок – групові та індивідуальні. Вартість майстерки в 2010 році була 30 гривень. Зауважу, що моя спрямованість організувати саме музей-садибу була дуже вдалою, далекозорою. Колеги потім переформують також свої садиби у формат «музей». Моя ця діяльність спричинила початок і зародження сільського зеленого туризму в Опішні – за мною пішли друзі – Куденець Олександр, приблизно через рік, відкривши двері садиби сільського зеленого туризму «Старий Хутір» у Опішні. Моїх ідей, знань із етнографії, практичних навичок тоді вистачало на дві садиби: мою і Куденця Олександра. Тож до певної мі-

ри вважаю його садибу і діяльність результатом моїх напрацювань: ідейна манера у веденні садиби товариша проглядається й дотепер. І я цьому тішуся. Через десяток літ в Опішні, окрилені нашої успішною діяльністю, відкрилися ще дві садиби, але спеціалізуються виключно на наданні послуг проживання і харчування.

На базі моєї садиби, починаючи з 2012 року, я щороку проводжу заняття із сільського зеленого туризму у Школі зеленого туризму «Гостинні традиції Полтавщини». Один із результатів – відкриття і успішна діяльність садиби Михайлової Надії «Кантрі Хауз» у селі Чечелево, що побіля Кременчука, в Полтавщині.

А далі, з 2014 року, я щороку організовую грандіозний проєкт – МіжНародний Етно-ГастроФестиваль «Борщик у глиняному горщику 2014-2024» – починали з приготування-дегустації дванадцяти борщиків у 2021 році, а в 2024 році – зварили і з'їли сто різ-

новидів борщів. Я мріяла про це – і мрія «здійснилася» моїми діями.

З 2019 року у фестивалі «Борщик у глиняному горщику» зародився і почав жити самостійним життям у жовтні другий успішний проєкт – КоровайФест. Цьогоріч, 26 жовтня 2024 року – відбудеться П'ятий ювілейний КоровайФест, і він же десятий. Якщо врахувати попередні серпневі КоровайФести у середині фестивалю «Борщик у глиняному горщику».

21 листопада 2020 року – створюю Музей звареного Борщу і Музей Живого Хліба. З метою дослідження, реконструкції, відроджен-

ня, експонування, популяризації українських народних традицій борщотворення і тістотворення. Нині ці локації в моїй ЕтноСадібі – надзвичайно популярні серед Гостей.

27 червня 2022 року – створюю Українську Гастрономічну Академію найперше для популяризації виробництва чистої, чесної, правдивої їжі. Це потужний освітньо-науково-дослідний творчий простір із сенсорними подорожами для Людей планети, присвячений Життю, довголіттю, здоров'ю, плідності, людському Роду, дітям, молоді. Прос-

тір взаємозв'язку Людини і Землі, Природи. Я знаю, що тепер, зі своєю Командою, яка тепер у мене Є! я здатна, я спроможна зробити ще більше: створити українську гастрономічну премію-відзнаку, тренувати олімпіців-кухарів-кулінарів і примножувати, повертаючи з небуття українські забуті народні традиції в культурі харчування.

Від 13 серпня 2024 року створено Клуб Борщотворців і Тістотворців д.і.н. Олени Щербань і Книгу Рекордів Клубу Борщотворців і Тістотворців. Директор Книги Рекордів

Клубу – пані Людмила Бутко, її заступник – пані Оля Тимошенко.

А ще – найближчим часом планує продовжити активну реалізацію започаткованого проекту «Велика Енциклопедія Борщу»...

Заміжня. Маю чимало дітей. Власноруч господарюю на власній Землі, вирощую і зберігаю їх (сушу, мариную, солю, вуджу) для себе і для гостей овочі, фрукти, м'ясо, рибу. Увесь цей час моєї діяльності в сільському зеленому туризмі я працюю в наукових і науково-освітніх державних установах, вагітнію,

виношую і народжую дітей. До 2022 року двічі в рік виїздила за межі України – для проведення мініФестивалю «Борщ» в Німеччині, Іспанії, Угорщині, Італії, Польщі.

Зрозуміла якось інтуїтивно, що фестивалі, майстерки, будь-які душевні заходи – це дієва сапромоція і інтенсивний саморозвиток. До того ж – стимул доробити «все недороблене» і переробити все досі зроблене в садибі. Колеги мене зрозуміють.

Всі мої ініціативи ініціативи – для Людей, спрямовані на задоволення культурних запитів і потреб Людей. І Люди. Свої, не лише гості, притягнулися-примагнітилися і ми тепер багато чого можемо зробити разом. Бо вже тепер я менеджер, хоча й не можу полишити – не маю ще змоги, кухарювання, прибирання, екскурсійне обслуговування і т.д.

Розумію, що одна із моїх сильних сторін – це організація кулінарних етноШоу, це антураж, роками, понад два десятиліття, створюваний мною і моєю Родиною навколо нас для вас. Однозначно моєю опорою є моя освіта, бажання працювати у сфері обслуговування Людей, комунікабельність, і бажання віддавати. І це не банально – це є внутрішня моя потреба.

Отже, моя діяльність у сільському зеленому туризмі не так тривала, як активна. Мій успіх – у щоденних моїх кроках. Робота щодня з собою, з упорядкуванням (вічним) території і не тільки, вічне будівництво, а потім дороблювання-перероблювання, бо ж досконалість немає меж.

Замість висновків: я інтуїтивно відчула, що в тональності ведення мною мого сільського

зеленого туризму має бути виключно етнографічна тематика. Це близька мені тема не лише з професійних уподобань – це моя внутрішня потреба, моя генетична пам'ять.

У пріоритеті підтримки мною були є будуть Українські Люди, прояви Творчості саме українців! Це як щоденна вдячність і нагадування самим собі власної самоцінності, самоутвердження і природного права і можливості Жити щасливо.

**Етнолог, д.і.н. Олена Щербань,
Фундаторка ЕтноСадиби триМузеї
«Лялина Світлиця» Опішня, Полтавщина,
Української Гастрономічної академії,
Президент Клубу Борщотворців і Тістотворців
26 вересня 2024 року.**

Цукор 2 столових ложки
Молоко – 500 мл.
Борошно – 200 грамів.
Все на 1 годину
Здоба: масло вершкове, маргарин,
олія соняшникова – все на 200 грамів.
Яйця – 5 штук. У мене домашні.
Цукор – 400 грамів.
Сметана 100 грамів.
Ваніль, цедра лимона.
І руки, руки!

«Бався» з тістом з пів-години, і щоб
висходилося на годину, чи півтори
Формуємо коровай і ще на пару годин
підйом, випікаємо з годину і більше, в
залежності від кількості тіста.

Як спечеться – то вийняти і поклас-
ти на м'яку подушку відпочити.

Дорожу кожною зустріччю, кожним
знайомством з коровайницями.

Сама чогось новенького дізнаюся, по-
раджу щось, набираюся досвіду, обміню-
ємось новими ідеями

Нові знайомства це круто, які при-
носять задоволення, це те, що не купиш
ні за які гроші.

Опішня нас поєднала!

Радіймо!

Дружимо!

Шануймося, бо ми того варті!

Ваші Лідія та Андрій Рудь з села
Олександрівки, Зачепилівського району
Харківщина. 2024 рік».

26 жовтня 2024 року під час П'ято-
го Коровай-Фесту «Любі-милі коровай-
ниці, вбираймо коровай у віновії квіти,
аби любилися діти» Лідія Рудь має на-
году показати себе і своє коровайне
мистецтво на своїй Першій персо-
нальній виставці. Обіцяла сюрпризи.
Нетерпляче чекаємо!!

Так, а чому ж «на рогах весела?» не втрач-
те можливості познайомитися з цією диво-
вижною Жінкою – та й спитаєте!

Олена Щербань, етнолог, д.і.н.

Опішня, Полтавщина

20 вересня 2024 року

Коровай Катрусі Юр'євої — коровайна візитівка Одещини, туристично-гастрономічний магніт Півдня України

Одещина... Край працелюбних людей та цікавої історії, сповнений ароматами степових трав, гарячого сонечка та морської хвилі.

Недалеко від перлини півдня України Одеси є мальовниче село Дачне з давньою козацькою історією. Люди кажуть, що колись давним-давно це село заснували українські козаки. Їх кров і досі вирує в жилах дачненців. Жителі села — люди творчі, завзяті, веселі та ширі. А серед них — Катруся Юр'єва.

Молода, талановита мисткиня, пекар, кондитер. Далеко за межами села Дачного знають Катерину як талановитого та вправного кондитера. Кожен її десерт, торт, коровай чи калач — то справжній шедевр кулінарного мистецтва.

Кондитерською справою захопилася і не так давно. У хаті підросли маленькі донечки, ото перші пекарські спроби були для них — маминих крихіток. А потім якось воно саме склалося: то сусідці треба на іменини, то знайомим на ювілей. І не вгледіла молода жінка, як захопила її ця справа. А потім були роки навчання. Знання Катруся вбирала в себе ненаситно і невтомно: відвідувала майстер-класи, курси, брала уроки у знаних господинь. Поки кондитерська справа не перетворилася у руках Катерини на чародійство. Тісто ожило і заспівало пісню життя люд-

ського, а молода кулінарка відчула кожную нотку тієї пісні, усім своїм єством сприймаючи ту музику. Здається, все, до чого вона доторкається, перетворюється на витвір мистецтва.

Катруся — чарівниця, а точніше — Майстриня солодошів. Маючи лише борошно, цукор та дріжджі, її руки творять дивовижні речі. Чого тільки не випікає кулінарка: великі святкові торти для наречених і маленькі казкові для діток, різноманітні тістечка та ароматний зефір, фруктове желе та солодкий мармелад. Особливим захопленням для господині стала традиційна

обрядова випічка: паска, калач та коровай. Скількох молодят благословила Катруся весільним короваєм на щасливе подружнє життя!

Зараз Катерина уже сама ділиться талантами кондитерської справи. Відкрила власні онлайн-курси «Традиції та мистецтво короваю». Майстриня має учнів у різних містах України: Києві, Львові, Житомирі та Чернігові. Сучасні технології дають можливість навчати кулінарної справи і далеко за кордоном, у Катерини є учні в Італії, Німеччині, Чехії, Польщі, США. Але найбільшим досягненням для жінки є її власні діти. Чотирнадцятирічна донечка Ольга уже зараз є помічницею, дівчина захопилася справою матусі, переймає її досвід, навчається із радістю. Ось так і народжуються в нашій Україні династії талановитих майстринь, від матері до доньки передаючи знання, уміння та глибоку любов до мистецтва.

З великою втіхою та гордістю згадує Катерина зустріч із Президентом України Володимиром Зеленським. Двічі вона возила до Києва свій смачний подарунок — ароматний коровай для Президента до Дня Незалежності.

Катерина ніколи не сидить на місці, не вдовольняється досягнутим, потребує постійного вдосконалення своїх умінь. Саме з цією метою взяла участь

бі нову потужну силу — силу Роду. Ці моменти уже ніколи не можна забути, вони змінюють людину назавжди.

Кондитерські вироби Катерини Юр'євої — то не просто насолода для очей, вони зосереджують в собі красу духовну. Для майстрині випікання — це таїна, яка вимагає наснаги та зосередження духовних сил. Захоплення кондитерською справою вигострює духовне єство, учить відрізнити вагоме від дріб'язкового, рятує від повсякдення, суєти, журби. Катрусині вироби дарують людям задоволення та радість. І саме в цьому бачить своє творче поклонання майстриня. Жінка каже, що допоки в хаті печуть хліб, дім живе й дихає, дарує своїм господарям здоров'я та енергію.

26 жовтня 2024 року під час грандіозного народного щорічного жовтневого КоровайФесту, що традиційно відбувається в ЕтноПросвітницькому осередку-ТриМузеї «Лялина Світлиця» д.і.н. Олени Щербань, організовано Виставку-дует коровайного мистецтва Катрусі Юр'євої та Людмили Моргіної. Катруся Юр'єва та Людмила Моргіна є членами Клубу БорщоТворців та ТістоТворців д.і.н. Олени Щербань, а також Професорами Української Гастрономічної Академії.

Олена Чабан
10 жовтня 2024 р.

у фестивалі «Обжинки» в Києві цього року. Вона представила сакральну для кожного українця випічку — традиційний обрядовий калач, який високо оцінили організатори та гості. Знаковим у житті майстрині став ще один гастрономічний фестиваль-квест, що проводиться щороку в другу суботу серпня в селищі Опішня Зіньківського району Полтавської області на території садиби «Лялина світлиця». Серед учасників заходу жінка знайшла близьких по духу людей, закоханих у свою справу. Вони вивчають та відроджують українські традиції приготування страв, випікання хліба. Вперше Катерина пекла коровай у традиційній українській печі, відчула її позитивну енергетику та світлі вібрації попередніх поколінь. Тут, стоячи-«танцюючи в роботі» біля печі, вдихаючи аромат свіжоспеченого хліба, Жінка відчула в со-

Володимир Осадчий – захисник Роду і Народу

Науково-педагогічні працівники кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання факультету філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Лариса Йовенко, Валентина Гончарук, Наталія Осіпенко, Віта Кириченко) надають послуги з наукових досліджень за темою: «Село Кочубіївка: історико-культурологічний довідник». Праця здійснюється за такими напрямками: історія села, настінні розписи села Кочубіївка, народний хор, фольклорно-етнографічна спадщина села, сучасні митці краю та ін.

Для реалізації такої розвідки викладачі, не тільки вивчають історичні, фольклорні, етнографічні матеріали, а здійснюють польові дослідження, які передбачають живе спілкування з жителями села Кочубіївка.

Найпершим респондентом став «Головна людина», як називають його односельці, Володимир Олексійович Осадчий – Заслужений працівник сільського господарства України, почесний громадянин Уманського району, очільник Фермерського господарства «Агрофірми «Базис», поціновувач і популяризатор національної культури, спортсмен і відомий в Україні меценат.

Народився Володимир Олексійович 1 січня 1955 року у родині колгоспників в селі Попівка Маньківського району, що на Черкащині. З 7 класу займався художньою самодіяльністю, читав гуморески. У 1971 році розпочав трудову діяльність у колгоспі села Попівка, а у 1972 році закінчив Буцьке СПТУ-13.

У 1976 році молодий Володимир обрав фах економіста-організатора та вступив до Уманського сільськогосподарського інституту. Успішно навчався, а ще вдало брав участь у студентській художній самодіяльності – «читав гуморески, які й досі добре пам'ятаю, займався футболом, баскетболом». «Баба Маша, у якій ми жили на квартирі, навчила мене ворожити. Коли ходили до дівчат, то я ворожив...», – пригадує Володимир Олексійович. Одружився на третьому курсі. За його словами, «був штатним боярином», допоміг одружитися багатьом своїм друзям.

У Кочубіївку приїхав 22 січня 1981 року. Одразу закохався в село, побачивши його сніжні поля. В селі розпочав працювати бухгалтером, ініціював створення драматичного гуртка (ставили «Фараонів», «Різдвяний вечір», колядували, щедрували, водили «Козу»). З виставами їздили у сусідні села.

Із 1984 року Володимир Осадчий – директор радгоспу «Уманський». З 2000 року очолює реформоване у фермерське господарство «Агрофірму «Базис».

Як зазначено в енциклопедії «Державних нагород України», «В. О. Осадчий пройшов усі щаблі на нелегкому шляху опанування хліборобської майстерності від різноробочого до керівника гос-

подарства. Набув знань і досвіду хліборобської мудрості та розважливості, здобув авторитет і повагу» [1].

На сучасному етапі Володимир Олексійович опікується економічним устроєм та соціально-культурним розвитком сіл Кочубіївка та Городецьке Уманського р-ну і Верхнячка Христинівського району.

Одним із укладень у здоров'я нації, що надважливо для Володимира Олексійовича, є розвиток спорту. Меценат фінансує будівництво спортивних полів, діяльність ФК «Базис» та двох волейбольних команд, є і сам гравцем ФК ветеранів. Володимир Осадчий здійснює вагомую просвітницьку роботу (реконструював школу, побудував спортивну залу, зводить дитячі майданчики, популяризує серед молоді спортивну справу).

Окрім цього, Володимир Олексійович проводить активну волонтерську діяльність щодо підтримки ЗСУ. В його кабінеті – безліч слів подяки, написаних на стягах, від наших лицарів-захисників.

Володимир Осадчий – шанувальник і популяризатор національної культурної спадщини українців. «У середу-четвер гільце йшли вибирати, в четвер торочили рушники, у п'ятницю розвозили шишки, а дівчата голуби пекли, в суботу прикрашали гільце, в неділю – весілля. В понеділок приймали молодят до дорослої громади, у вівторок – «цигани», а у середу весілля закінчувалося», – розповідає Володимир Олексійович.

Ми познайомилися з сильною, чуйною, високодуховною особистістю, яка не байдужа до радощів і незгод односельців. Володимир Осадчий започаткував традицію обдаровування ювілейників. Людей вітають пам'ятними подарунками з приводу одруження, народження дітей. Шанують найстарших жителів села. Господарство дбає про дітей з інклюзією (діти годують баранців, телят, мають змогу погладити тварин, малечу пригощають молоком, варенням місцевого виробництва). Під час нашого спілкування зателефонувала жінка з місцевої громади і попросила невеличкі кошти на лікування когось із родичів, на що Володимир Олексійович одразу відповів згодою.

Володимир Осадчий безперервно розвивається, має прекрасну пам'ять (знає прізвища, імена, по батькові, роки народження всіх односельців), прагне вдосконалюватися, тощо. Пан Володимир є прекрасним сім'янином. Його дружина – Лілія Олексіївна нині де-

корусь весільні та інші церемонії чи заходи, займається ландшафтним дизайном. Володимир Олексійович – батько донечок – Берташенє Галини і Дзюби Наталії. Має дві онучки й онука, які успадкували від дідуся художнє обдарування, милосердя і добрі серця, адже також займаються творчістю і благодійністю.

Галина Берташенє з доньками Данілою та Камілою талановито оздоблюють візерунками гільзи артилерійських снарядів, предмети побуту, малюють картини для благодійних акцій, кошти з яких надсилають на допомогу ЗСУ.

Розвивають танцювальні традиції нашого краю, мріють провести спільно з одним із найкращих хореографічних колективів України – «Крок уперед» спільний проєкт виступів дітей і матерів.

Наталія Дзюба є успішною рестораторкою, а її син – онук Володимира Олексійовича – Захар займається професійною грою у футбол (ФК «Локомотив», м. Київ), вподобає малювання.

Ця елітарна родина Уманського краю береже народні виховні традиції, національну ідею, духовні цінності нашого народу.

Володимир Олексійович Осадчий є прикладом для наслідування не тільки для власних нащадків, а й для колег, односельців, молоді, що нині обирає життєві орієнтири. Він є довершеною особистістю, яку можна охарактеризувати словами автора одного з козацьких літописів Григорія Граб'янки: «Хто чинно справу починає, той на повну силу к ділу приступає» [2].

Лариса Йовенко,

доктор педагогічних наук, професор кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
e-mail: yovenko310@ukr.net

Наталія Осіпенко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
e-mail: n.s.osipenko@udpu.edu.ua

Список використаних джерел:

1. Державні нагороди України. Кавалери та лауреати. Том VII. Осадчий Володимир Олексійович. Режим доступу: <https://who-is-who.ua/main/page/nagoroda-7/766/682>.
2. Так говорили козаки: крилаті вислови гетьманів та літописців. Режим доступу: <https://chytomo.com/tak-hovoryly-kozaky-krylati-vyslovy-hetmaniv-ta-litopystyv/>.
3. Спогади випускника. Володимир Осадчий: «Треба щоденно ставати кращим, ніж ти був вчора». Режим доступу: <https://www.udau.edu.ua/ua/news/spogadi-vipusknika.-volodimir-osadchij-treba-shhodенно-stavati-krashhim-nizh-ti-buv-vchora.html>.

Війна в Україні руйнує долі, забирає життя та спричиняє важкі психологічні травми. Особливо вразливими в поточних умовах є діти, яким сьогодні, на жаль, доводиться бути свідками жаливих подій та потрясінь. Сьогодні важко прогнозувати масштаби та характер наслідків війни для юних українців, проте абсолютно очевидно, що ментальне здоров'я дітей потребує активних та ефективних методів терапії. Одним із таких рятувальних жилетів може бути арттерапія – ефективний вид психологічної корекції та терапії.

Наша подорож в арт-терапію почалась у 2023 році, коли ми з дітьми шукали захисту від війни в Німеччині. Багато дітей, які разом з батьками були вимушені залишити своє безпечне та стабільне життя, приїхавши в чужу країну, тривалий час мали стрес.

І вже з перших сеансів спілкування з людьми, які отримали захист від війни, я зрозуміла, який потенціал може мати мистецтво. Поеднавши любов до психології та свою пристрасть до мистецтва, йоги та тілесної терапії я зробила перші спроби у створенні методики поліпшення ментального здоров'я дітей та дорослих, які отримали різні психологічні травми. Арт-терапія була єдиним доступним та м'яким методом підтримки та відновлення.

Арт-терапія виникла у 30-х роках ХХ століття. Перші приклади використання методів арт-терапії стосуються спроб виправити емоційні та особисті проблеми дітей, які емігрували до США з Німеччини разом із батьками під час Другої світової війни. І це дуже співзвучно з тим, що зараз відбувається в Україні. Багато людей виїхали за кордон у пошуках тимчасового притулку та спокою, щоб виховувати дітей якомога далі від жаливих подій.

Вони пережили війну та насильство, пройшли довгий важкий шлях і розлучені з родиною та близькими. Біженці пережили багато, але без мови вони навряд чи зможуть знайти вираження в терапевтичному середовищі. Арт-терапія може допомогти опрацювати те, що сталося.

Зцілення через мистецтво

Спробуємо знайти відповідник слова «арт-терапія» в рідній мові: «творчолікування», «творчолік» - як вам наші милозвучні українські слова?

Почуття також можна виразити невербально за допомогою кольорів

Багато людей страждають від розладів, пов'язаних із травмою, через їхній досвід до та під час втечі. Поширеність залежить від глибини травми. Але психотерапевтичні місця зустрічаються рідко, особливо з психотерапевтами, які говорять рідною мовою. Робота з перекладачами можлива, але часто пов'язана з додатковими витратами або невизначеністю. Що може допомогти людям, які є біженцями, знайти вираження свого досвіду в терапії?

Тут підходящою альтернативою може стати арт-терапія та арт-терапевтичні інтервенції. Арт-терапія - це переважно невербальна форма терапії. Це дає людям мож-

ливість виражати себе через мистецтво та переробляти те, що вони пережили.

Щоб створити безпечний простір для цього, потрібен (культурний) підхід. Нижче я покажу вам п'ять перевірених кроків і методів арт-терапії, які можна використовувати в будь-якій терапевтичній практиці.

1. Усуньте занепокоєння щодо стигматизації

Інші культури також по-різному ставлять до психічних проблем. В більшості ситуацій в Україні це не обговорюється взагалі або виражається лише фізично. Негативний досвід пригнічується і не розглядається. Люди часто були налаштовані на «функціонування» роками і роками не давали місця внутрішнім психологічним процесам. Тут арт-терапія дозволяє підходити до психологічних проблем без занепокоєння щодо блокування процесу, що знімає тягар і відкриває простір творчості. Арт-терапія пропонує почати творчу діяльність невеликими кроками, поступово тут можна знайти місце через художнє вираження.

«Створи щось неповторне, що пов'язано з твоєю Батьківщиною. Це може дати перші позитивні враження на початку терапії (Фото: Кіра Мельничук, Тетяна Павловська).

Арт-терапевтичне втручання: запропонуйте своїм пацієнтам пастель і блокнот DIN A3. Пастель можна використовувати як сухим, так і вологим ми пропонуємо різноманітні можливості використання. Пропонуємо:

- «Намалюй будь ласка щось прекрасне зі своєї Батьківщини»,
- «Намалюй будь ласка щось прекрасне зі свого дитинства» або
- «Намалюй будь ласка щось прекрасне зі своєї родини».

Встановлюємо часовий проміжок близько 30 хвилин. Якщо можливо, використовуємо зображення як можливість для подальшої розмови.

Зосереджуючись на домі, сім'ї та дитинстві, люди зазвичай отримують від вправ щось цінне та орієнтоване на ресурси. Свідомо поставити намір створити щось позитивне, щоб пов'язати перший позитивний досвід з мистецтвом. Цей метод відмінно підходить для початку і може використовуватися на початку терапії.

2. Створюйте гендерно орієнтовані пропозиції

Практичний досвід також показав, що може бути важливо надати статям захищений простір. Для чоловіків відкритися протилежній статі, особливо щодо психо-

«Створи щось неповторне, що пов'язано з твоєю Батьківщиною. Це може дати перші позитивні враження на початку терапії (Фото: Кіра Мельничук, Тетяна Павловська)

логічних проблем, може бути джерелом сорому. У змішаних гендерних групах вони не можуть добре розповісти про свої теми та досвід. Те саме стосується жінок, особливо коли йдеться про досвід насильства за статтю.

Обидві статі охоче приймають пропозиції творчої терапії, яка також може бути орієнтована на майстерність. Більшість людей можуть спиратися на добре відомі культурні техніки та працювати над власними темами як частину творчої терапевтичної пропозиції.

Арт-терапевтичне втручання: пропозиції предметного мистецтва виявилися ефективними. Ми застосовували лялько терапію. Це – ідеальний метод, адже кожен працює в своєму темпі з обраними персонально ма-

теріалами і лише коротко час від часу може отримати підказки або творити на власний розсуд. Якщо роботу не закінчено під час першого сеансу, це також може бути додатково оброблено на наступних зустрічах.

3. Висловлюйте вдячність

Важливо передати серйозність і вдячність людям в арт-терапії, під час занять лялько-терапією наприклад за рахунок можливості скористатися заготовками з різним етапом готовності виробу та переважно проектно-орієнтованої роботи. Незважаючи на те, що в арт-терапії зазвичай віддають перевагу інтуїтивному та емоційному створенню об'єкта, досвід показує, що «затуманювання» та «перетікання» швидко змушує людей не сприймати всерйоз: «Мистецтво так, але не таке, як мої діти в дитячому садку», — ось відповідь на захист при першому контакті. Особливо в цей чутливий час першого контакту важливо сприймати людей серйозно. У міру просування ви можете крок за кроком працювати над емоційними процесами глибше та інтуїтивніше.

Арт-терапевтичне втручання: запропонуйте учасникам невеликий цікавий експеримент і попросіть їх сфотографувати себе. Знайдіть тему разом. Поясніть, що фотографії призначені лише для цього експерименту, що фотографії потрібно зберегти, і що всі фотографії будуть розглянуті в кінці. Якщо необхідно, ще раз поясніть важливість отримання природніх (без фільтрів) фотознімків. Фото дає вам перше враження про вашу особистість, а також про креативність, пізнання, структуру оповіді та актуальні теми. Ви також маєте матеріальні та особисті відправні точки для подальших (терапевтичних) сесій.

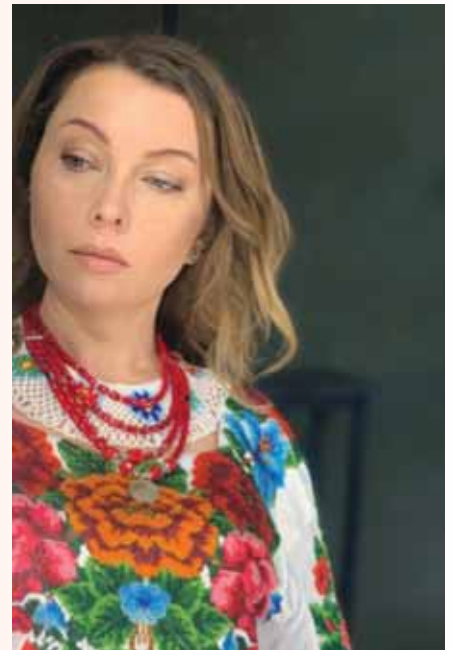
4. Будьте міжкультурними, чутливими

Щоб пропозиція була успішною, терапевти повинні мати міжкультурну чутливість і бути здатними відкрито мати справу з культурними відмінностями. Йдеться про те, щоб знаходити спільну мову, підходити один до одного та вчитися одне в одного.

Арт-терапевтичне втручання: виявилось корисним використання методів культури та мистецтва з рідної країни та зв'язування їх із досвідом, техніками культури та мистецтва з країни перебування. Таким чином можна розглянути теми інтеграції, асиміляції, особистості, втрати та додавання.

5. Забезпечити стабільність

Пропозиція, яка відбувається регулярно, у визначений час і у визначеному міс-

авторське право
За допомогою одноразових фотоапаратів ваші пацієнти можуть знімати свій світ і робити портрети самих себе (Фото: Тетяна Павловська)

ці, пропонує додаткову цінність у довготривалій перспективі. Терапевти також повинні надавати підтримку через присутність і побудову стосунків. Люди, які втекли, мали достатньо досвіду втрат і нестабільності.

Втручання арт-терапії: творчі ритуали прибуття та прощання підтримують стабільність під час сеансів. Наприклад, пояснюйте різні емоції невербально за допомогою терапевтичних карток і за допомогою міміки. На другому кроці ви можете з'єднати їх кольоровими картками. Таким чином емоції пов'язуються з кольорами, що створює гарну основу для сприйняття та вираження власних емоцій, навіть якщо для них немає слів.

Нарешті, ви можете розробити свій власний ритуал приходу та прощання: ви можете використовувати кольорові листівки або кольорові рушники, наприклад. Будь ласка запитайте невербально на початку і в кінці, як почуваетесь ваш пацієнт.

Підсумовуючи, можна сказати: для людей із досвідом біженців арт-терапія та арт-терапевтичні інтервенції є способом знайти вираження тем та емоцій, навіть без великої кількості слів, і таким чином полегшити психологічні страждання. Це створює безпечний простір, у якому заохочується саморефлексія та зміцнюється самооцінка.

Тетяна Павловська,
практичний психолог, арт-терапевт

Коростенське Краєзнавче Товариство «Радогоща». Миколай БРИЦУН-ХОДАК

ЛІТОПИСНА ЗЕМЛЯ ДРЕВЛЯН

Археологія. історія. Етнографія. Коростень - 2002.

БЕХІВСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ

№ 21.

(Фрагменти весільного обряду)

Починається весілля, приходять молодий до молодої з пирогами, музиками. [Розчісування і одягання молодої: молодій розчісували коси, заплітали в «дівочку косу-росу». Накладали на голову вінок. Мали бути штучні і хоч трохи живих квітів. До вінка причеплювали ззаду багато стьожок-лент. Частину їх молодій перекидали на плечі. Молода одягалась у святкову сорочку, вишиту нею для свого весілля. Спідниця в складки, рясна. Спереду фартух. Чоботи на підборах.] **Дівчата-подружки одягають молоду і співають прощальні пісні:**

№ 1

Да благослови Мати ще й Божая Мати,
Ще й Божая Мати косу-росу розплетати!»

№ 2

«Ой дайте нам голку ще й ниточку шовку
Пришпилити веночка з зеленого барвіночка!»

№ 3

«Ой дай, мати, масла!
Я твої корови пасла,
Гонила на ранню росу. Дай масла на косу!
Сумують подружки:

№ 4.

«Ти, Мар'єчко, ти, товаришко!,
Минається вже гуляннечко,
Минається вже гуляннечко,
Материне розкошаннечко!! «

№ 5.

«Треба діло робити, ще й кожному догоди-
ти- і старому, ще й малому, ще й іванку моло-
дому!»

№ 6

Сироті співають печальну:

«Ти, зелена дубровонько! Чого в тебе так
пеньков много?

Зеленого нема жодного!

Ой ти, молодая да девчина!

Чого в тебе так батьков много? А родного
нема жодного!

Тільки тиї, що пити да єсти! А некому поря-
дочок вести!

Тільки тиї, що напиться! А некому пожури-
тися!»

№ 7

**Співають свахи, щоб ніхто не перей-
шов путь весільному ходу-поїзду, не зу-
рочив щастя молодим»:**

«Ой вороги, вороги, не переходьте
дороги!

Хай пройде сам Господь! Ще й Пречистая
Святая!»

Молодому співають:

№ 8

«А у іванка карі очі, не боїться він ночі!»
«Ой, як мине ночі бояться - серий конь по-
до мною,
Вся Родина зо мною!»

№ 9

Співають у молодої за столом:

«Стенулася хата й сени, як сватечки посели,
А ще не так стеньуться, як горелочки
нап'ються!»

«Стенутися» - давнє слово, «падати, розва-
литися».

№ 10

**Співають, коли перевозять молоду до
молодого:**

«Закидай, мати, дрова, оставайся здорова,
А ти, свекрухо, трески, сподевайся невестки!»

№ 11

Молодій тут же співають:

«Ой не плач, небого, не плач, молодая,
Нехай плаче він, що везе лихо в двор!»

№ 13

**Родичі молодої співають родні
молодого:**

«Ой мели дочці, мели, всю дорожку замели!
Нікудою переїхати да Мар'єчку перев'єдати!»
А Мар'єчка здогадалась... Да погатила гаті,
Да погатили гаті. Погатила гаті з зеленої
м'яти!»

№ 14.

«У новому да колодязі... [2]
Там Мар'єчка да воду брала,
Да воду брала... Да в свой край поглядала!»
[мотив «нового колодязя» - одру-
ження, заміжжя]

№15.

«Дружко коровай несе, кудрями трясє!
Ой трясє, не трясє! Короваю нам даси!»

№16.

«Говорило барило: «Як ви мене да не вип'єте,
Да покочуся, розіллюся - по дворі да ров-
чаками,
По вулиці да калюжками!» (Текст відомий
тільки у Бегах).

№17.

«Розточи, свате, хату! Велику перезву (гос-
тей званях) маєш! Де ж ти її посажаєш? А ще
ж бо не всі - половина ще в овсі, А як вони на-
пасуться, то і ті до нас притрясуться!

Де ти їх посажаєш? «Те в запечку, те в
куточку,
Те на великому ослончику!»

ДІДКОВИЦЬКЕ ВЕСІЛЛЯ.

№ 126, 127.

(фрагменти обряду)

№ 1

Наша п'єч речоче!

Короваю хоч!
А припечок заливається!
Короваю сподівається!»

№ 2

...Ой розплели косу-росу да й навіки,
Закинули косниченьки да й на реки!

№ 3

Пливеть, пливеть косниченьки ровчачками!
А я пойду погуляю з девчочками!

№ 4

Пливеть, пливеть косниченьки за водою,
А я пойду погуляю молодою!

№ 5

Косниченьки мої шовковенькіє,
Де я вас одеваю?
Ой на вишнях, на черешнях
Там я вас почепляю!
Там я вас почепляю!
Буде мати йти воду брати, коснички познає.

№ 6

Ішла мати воду брати - коснички познала:
«Оце ж коснички моєї дочки, що вона заплетала!»

№ 7

Поглянь мати да й на мой посаг, (2)
Що все Девки у Косах сядять.
А на мою така падь упала, що я її розплетала.

№ 8

Приданки їдуть:

«Ой у новому да й колодязі [2]
Да й Мар'єчка воду брала [3]
Чи не стогне дуброва? Чи не шумить дуброва?
Чи не стогне дорога? Чи не шумить дорога?
Чи не свищуть нагайки? Чи не їдуть приданки?»

№ 9

А у нашого свата да й дубовая хата!
А сені з берези-всі свахи тверезі!
Ой чуйте, люди, що татусь дарує!
А татусь дарує Щастя, Долю готує!

№ 10

А Матуся дарує да 12 коров!
Да 12 коров да 12 овець!
Ой щоб цьому да правда була!
То б наша молода да багата була!

№ 11

Кременю, кременю, кременечку!
Дай мені огонечку! Свечечку засветити,
Всеї дом звеселити!

№ 12

Усі люди дивувалися, як свашечки цілували-ся
На сенешному порозі, да на лютому морозі!

№ 13

Ой вороги, вороги, вороги! Не переходьте дороги!

Нехай перейде родина, щоб була щслива година!

Хай перейде сам Господь, щоб був щасливий переход!

№ 14

Сироті співали:

«Ой зеленая да дубравушка!

Чом на тебе так пеньков много? (3)
Зеленого да нема не одного!
Ой ти, девчино, ти товаришко!
Чом у тебе так батьков много? [3]

А родного нема не одного!
Тільки тие, що налитися!
Нема кому пожуритися!
Тільки тие, що пити да єсти - нема кому порядочку вести.

№ 15

Традиційне замолвання, заворожування дороги молодим:

«Ой вороги, вороги, вороги!
Не переходьте дороги!
Нехай перейде родина, щоб була щаслива година!
Хай перейде сам Господь, щоб був щасливий переход!»

№ 16

«Тупнула Маречка на порог. Махнула рукою на свой род:

«Вся моя родина у клеті!
Нема мого татуса на светі!»

№ 17

Прощання молоді з батьківською хатою:

«Закидай, мати, дрова, оставайся здорова...
А ти, свекрухо, трески, сподівайся нев'єстки!»

№ 18

Парубки перепинають дорогу жердиною або зав'язують ворота, вимагаючи викуп-угощення:

«А дедковська шарлота...
Переплела ворота!»
(Мелені - «А меленевська шарлота...»)
(В інших селах вираз невідомий).

№ 19

«Дружко Коровай несе, (2) Кудрями тресе!»
«Хоч треси, не треси! Нам Короваю даси!?»
[Всі ждуть Святого Короваю-Причастя]
«Дружко Коровай крає!» «Золотий ніжик має!»
[Золоті дари скитів-сокира, плуг, ярмо, чаша]
«Одкраю! Одкраю!» «А нам даси Короваю?!»
(Дарування шматочка Короваю - Святий Звичай Мудрого Трипілля. Коровай шанобливо брали, як Святий Дар. Жінки загортали шишечки Короваю дітям додому. Коровай, Крова-Жертва Хлібна, КолоВай, КолоВрат, Врата Бога в Рай, Коло-Рай], Коровай - «ДажБог, ми-ДажБожі внуки».

ЧОПОВИЦЬКЕ ВЕСІЛЛЯ.

(фрагменти обряду)

Спів про випікання короваю, відомий в селах:

№ 1

«Коровайнички п'яні - все тесто покрали,
Та в мнєх, та в кишеню - деткам на вечерю!»

№ 2

Убирання молоді, заплітання коси:

«Ой, дай, мати, масла, бо я твої корови пасла
Од роси до роси - дай масла на коси!»

№ 3

Молода виглядає молодого:

«Ой не седи, Олечко, не седи,
Да прочини квартиручку - подивись:
Чи всі бояри на дворі,
Чи хороший Миколайко на коні.
Ой хороши, хороши, ще й чорнобрив,
Такого мине Бог судив!»

№ 4

Поїзд молодого до молоді:

«Ой не куй, старосте, золотого ножа!
Да пудкуй, старосте, вороного коня!
Як ми будем єхати, бор буде шумети,
Бор буде шумети - голос буде дзвенети!
Як зачують люди - нам слава й буде,
Як зачуче й Олечка - нам радість буде!»

№ 5

Прощання молоді з матір'ю:

«Ой матьонко моя, да тепер я не твоя,
Да тепер того пана, з ким шлюб шлюбовала,
Ой шлюб шлюбовала, праву ручку давала
Тому чолов'єку, щоб жити дов'єку!»
«Закидай, мати, дрова, оставайся здорова,
А ти, свекрухо, трески, сподівайся невестки!»

№ 6

Моління молоді не віддавати за нелюба:
«Ой не силуйте да помилуйте! Й учиньте мою волю: «Ой не оддавайте за нелюбого -
Проклену свою долю, Бо за нелюбом нехорошим я жити не поймуся,
А зав'язу очі з темної ночі да й пойду утоплюся!»

«Ой не топися, моя донечко, бо марно душу згубиш!

Ой скажи, скажи, щирю правдоньку -
Ой, кого ж верно любиш?
«Некого, мамцю, некого, родна! Некого не любила...

Ой дай, щоб рочок ще дівкою походила!
Ой дай, щоб рочок, ой дай, щоб другий Дівкою да й походила!

Замуж не пошла б, в черниці пошла б Дівкою молодою!»

№ 7

Батьки оставляють молоду у молодого:

«Ой бо ж ми вже да поєдемо й Олечку да покинемо. Миколайку да прикажемо:

«Не бий їє да нагайкою! [3]
Назви їє да хазяйкою!
Не бий їє да дубцем.
Назви її да щирим сердцем!
Не бий їє да дубиною - Назви їє господинею!»

Дружки пришивають квітки маршалкам:

«Чого в маршалки вбрався?
Грошей не набрався?
Треба було й(ти) молотити,
Грошей заробити!»

№ 8

З венчання додому молоді їдуть:

«Да рубайте росточки! Устеляйте мосточки! (2) Молодой, молодому з в'єнчання додому!»

(Тешев. Кириченко Ольга Василівна, 1929 р.н.)

ДІБРОВА ЛУГІНСЬКА.

№ 1

«Благослови нас, Боже, [2] цього веночка звити! Цього веночка звити, [2] у веночку й походити! [2] В веночку й походити, [2] подвор'є да прикрасити!»

№ 2

Коснички ж мої! [2] Рушнички ж мої!
Де я вас подеваю?
В вишневом саду на черешеньці Там я вас почепляю...

№ 3

Буде мати йти, це все бачити Ще ж мої дочки венця-коснички Да й на черешеньці!»

№ 4

Молода їде на венчання:

Щотється, котється колесця,
Одчиняйтеся воротця, [2]
Їде наша молода до венця, [2]
Везе собі молодого-молодця!
Вийди, вийди, матінко,
Відкривай воротця!»

№ 5

Як повезли донечку з калачем,
Обвенчали молодую з паничем.
Їде к дому молода з паничем.
Вийди, вийди, матьонко,
Одчиняй воротця!

№ 6

Співання сиротів (нема матері):

Щи не можеш, моя Мати, вийти з Хати?
Чи не можеш б'єли руки розв'язати?»
Щй не можу, ой не можу вийти з Хати!
Ой не можу б'єли руки розв'язати!
Коли б моя воля, доню -
То б я себе бели руки розв'язала!»
[Мертвим зв'язують руки]

№ 7

Щй рада б я, моя доню, прибути к тебе -
Насипали сирой земле на груди моє! [2]
Насипали сирой земле, що й не встану!

№ 8

Злепилися моє очки, що й не гляну!

Посилання на тітку:

Щсть у тебе, моя доню, родна тьотка.
Нехай вона порядкує, як матьонка!

№ 9

Єсть у тебе, моя доню, родний дядько,
Нехай він порядкує так, як батько!»

№ 10

Щй де ж я да й девоньки походила?
Що я свою да й головку прибирила.
Походила я, девочко, у сад-виноград - і на мою головоньку б'єлий цвіт опав...

№ 11

Ой, возьметь же ви, дружечки бєлий рушничок
Да змахнете з голови цей бєлий цвєток!»

Сучасні древліани. Зразковий аматорський фольклорний автентичний колектив «Криниченька», с. Велике Вербче Сарненського р-ну Рівненськ. обл.

№ 12

Старша дружка за рушничок узялася -
А Маруся да слезоньками облилася!

№ 13

«Була зима, була зима да й стала Весна!
Насіяла чорнобривців да й за муж пошла.
Ростеть, ростеть, чорнобривці да й буяйте,
Не йдеть, не йдеть девки за муж
Да й гуляйте!
Росли, росли чорнобривці, побуяли,
Не йшли, не йшли девки за муж!
Ой да й гуляли!

(Дуброва Лугинська. Сестри Невмержицькі.)

ЛИПЛЯНЩИНА НАРОДИЦЬКА.

№369.

А Ганнусина мати [2] да й по юлоньці ходить,
Да по юлоньці ходить да суседочок просить:
«Ой суседочки моє [2] да ходете до хати,
Да ходете до хати [2] до мого дитяти!
До мого дитяти [2] короваю качати!»
«Як ми Коровай месили - До Дунаю по воду ходили!» Ой обозвався Дунаю: «Я вашого Короваю не знаю!» Коровайнички п'яні - [2] Коровай покрали.

Хто в мнєх, хто в кишеню [2] - деткам на вечерю!

Рости Короваю [2] на столе широкий, а в печі високий,

Бо в нас Род великий - щоб було чим обделити!
Ой вився хмель [2] вгору високо! До того явора зеленого! Ой так вилися жоночки коло Ганниної свечечки!

А в нашого свата [2] да нерублена хата!
Да добрий вечор тому! [2]
Ой хто в цьому дому! і старому й малому! [2]
Свату дорогому!

Ой тут ми постали! Ми своє познали!

Ой за Горою з Краменною!

Там Месяц із Зорою,

Месяц з Зорою! [2]

Ще й Криница з Водю!

Ой там Ганночка водицю брала! З іванком розмовляла! ідуть девочки на вечорочки: «Ходем, Ганночко, з нами!» «Девочки, ідете! Мене не ждете! Я вам не товаришка! Товаришка тому, хто в цьому дому - Йванку молодому!» «Ой чого седиш, чого не заплачеш, молода Ганночко?» «Ой Боже ж мили, що наробили горькие вечорочки!

Ой кого ж бо я верно любила, той стоїть за дверима, Стоїть за дверми да й плаче вельми!

Ой Боже ж мой, Боже!»

Усе люде сено косет, [2] а Іванко не косит.
А Іванко не косит, [2] да все коням носит.
Дайте конє (коням) койло да в дороженьку поило!

Да в дороженьку бити [2] по Ганночку завиту!

«Ой снег іде [2] да й метьолонька повеває,
Наша Ганночка й у воконечко вигледає,
Й наша Ганночка у воконечко вигледає
«Ой щось мого родного батенька немає? [2]
Ой чи його верние коні пристали? [2]
Ой чи його муровані сані поломались?» [2]

«Ми в тебе, пане-брате, вчора не були,

Ми твоє гарелочки не пили!

А тепер ви нас просете!

Цєбром гарелку носете!

Ой не так цєбром, як ведром,

Перевернем хату догори дном!

Стенулася хата й сені, [2] як приданки посели!

А ще й лучче стенеться! [2]

Як гарелочки нап'ється!

Ой тут ми постали! [2]

Ми своє познали (молоду)!

Тут наше знакомитеє! [2]

Бєлим шовком накритеє!

Да тупу, коні, тупу! [2]

Да завеземо ступу!

А до ступи да й товчачика [2]

А до печі попихачика!
 Ой побачиш ти, моя матьонко, без мене [2]
 Позаростає поза лавками да й зелле,
 А на покуті да й виросте старий гриб: [2]
 «Оце тобі, моя матьонко, на об'їд!» [2]
 Скриня моя да й безухая! [2]
 Ой куда ж ти да потрухала?
 Чи в лес, чи в дуброву?
 Чи до свекра в комору?
 Не в лес, не в дуброву!
 А до свекра в комору!
 «Сядай, мати да вечеряти!
 Сядай, мати, да вечеряти!
 По вечері будем говорити! [2]
 Да будемо добро делити!
 Тобі, мати, нит і бердечко! [2]
 Минь, мати, полотенечко!
 Тобі, мати, хата, комора! [2]
 Минь, мати, скриня й корова!
 Наша сваха на нас сердиться! [2]
 Да до нас не привернеться!
 Да посадимо сваху! [2]
 Да в п'єч головою!
 А на хату ногами, [2]
 Щоб говорила з нами!
 «Ой як засветив ясний Месяц із Зорою,
 Да й поседи, мой братичок, із мною!
 Поговорим моє горе із тобою!»
 «Ой ходила на вечорки!
 Тепер не поїду!»
 Ой як ми нашу Ганночку венчали,
 Єхала Ганночка до венця!
 Везла себе Йванка-молодця!
 Як у лютий мороз на дворі, так у попа куд-
 рочки на голові!
 Ой, попе, попе, попухло!
 Щоб тобі черево опухло!
 Ой шуги, шуги, чорніє галки!
 Ой що да на твоєму да подвор'єчку [вєночку]
 Да й батенька немає,
 Ой що да на твоєму посадочку немає
 порядочку!
 Пошлю сокола на Україноньку по свою ро-
 диноньку!
 Сокол високо летає, [2] а родини немає!
 А зезуленька повише неба!
 Мені матьонка треба!
 А зезуленька не долетає, а матьонка не
 прибуває!

ЛЮБАРКА НАРОДИЦЬКА.

(фрагменти весільного обряду)

1. Дякувала береза своїй зеленій дуброві:

«Ой, дякую, дякую, зелена діброва!
 За твоє постійне!
 Ой, що я в тебе стояла!
 Буйного ветру не мала!
 Дякую, дякую, зелена дуброва!
 За твоє постійне!
 Ой, дякую, дякую, родний батенько!
 За твоє годування!»

Ой, що ти мене годував!
 Марного слова не сказав!
 Дякую, дякую, Батенько!
 За твоє годування!»

2. Сирота (Мати померла) іде замуж, їй співають:

«А родная Мати да й перед Богом стоїть
 Да навхрест ручки держить!
 Да навхрест ручки держить
 Да Господа Бога просить:
 «Пусти мене з Неба додому,
 Я побачу своє дитетко родимее, єдиноє,
 Як воно да наряжене!
 З ким воно да посажене,
 Наряжене, як паненятко!
 Посажене, як сиротенятко...»
 Ой чому в сиротському доми порядку немає,
 Матер нема, батька немає...
 Да й порядку немає!»

3. А я в батенька да й на одиході!

Посажу я гореха в городі, Рости, рости, мой горешеньку!

Моєму батеньку на потешеньку!
 Росте орех, розвивається!
 А батенько потешається!
 А я в матьонки да й на одиході!
 Посію я мак на городі!
 Рости, рости, моя маковка!
 Потешайся, моя матьонка!
 «Вже маковка вище плота!
 Да дитя моє краще злата!»

4. [Співають «Чоботи. «Молодий дарує чоботи теці]:

«Чоботи, чоботи ви мої!
 Наробили клопоту ви мені!
 Поставлю я чоботи на льоду...
 Повешу я чоботи на крючку,
 Сама поїду в комору по мучку!
 Чоботи, чоботи ви мої!
 Наробили клопоту ви мені.
 Оце тиє чоботи із бичка
 Да не роблять стежечки, як дочка!
 Чоботи, чоботи ви мої...
 Оце тиє чоботи, що зять дав!
 А за тиє чоботи дочку взяв...»

5. Ой доле, доле! Що ж бо я учинила!

Ой що я свою да головоньку за нелюба
 втопила!
 Ой кого ж бо я верно любила, той стоїть за
 дверми,
 Стоїть за дверми, за дверечками, облився
 сльозочками...

Стоїть за дверми, рученьки ломить, до ме-
 не не говорить!

Ой кого ж бо я родом не знала, то (того)
 дружиною стала!

Не знала не я, не моя мати!

Мусила ручку дати!

6. Ой батеньку мой роднесенький!

Снився мине сон дивнесенький:
 Що по нашому двору чорним шовком да
 пошовано! [2]

Среблом-злотом позолочено!
 «Дитя моє нерозумное!
 Молодіє ти лета маєш, [2]
 Що ти цього сну не розгадаєш!
 Чорний шовк - то до косоньки!
 (Заборона носити косу)
 Сребло, злото - то до сльозоньки!

7. Коли б я знала, коли б я в'їдала, коли сватанне буде!

То очинила би по городечках новіє воротечка
 Да повпускала, да повганяла коні вороніє,
 Стадечка дробніє...
 Щоб істопкали всю руту-м'яту,
 Хрещатий барвіночок!
 Щоб не осталося [2] Матьонці на жалощі.

8. Як свахи приходять:

«Приступи, свашечко, до мене!
 Є в тебе свеча, є й у мене!
 Злепемо свечі докупки!
 Зведем детки до хатки!»

9. Да пусти, свате, в хату! Хоча ручки погрети Да на молоду поглядети!

10. Як свахи посядуть за столом, співають: (дочці, матері)

«Пий до мене, моя матусенько!
 Повненьку, повнесеньку!»
 «Я до тебе п'ю, перепиваю!
 Щастя, долі не вгадаю!
 Може, він буде п'яниця!
 А може буде да й недбайлиця!»

11. «Наливай, свате, сало! Бо горелки не стало!»

«А в нашого свата да дубовая хата,
 А сени з берези, все свахи тверезі!»
 Ой дивно нам, дивно!
 Чомусь свахи не видно!
 Перш було показалася, а на после заховалася!»

12. Чи добре тобі, мой татусенько, цю гарелочку пити?

Як прийде лето да вродить жито...
 З ким ти будеш робити?
 Займеш постать невеличкую.
 Да нема з ким подогнати!
 Прийдеш додому, сядеш вечеряти.
 Нема з ким розмовляти!
 «Ой було в мене дитя любе!
 Да взяли його люде!
 Чи йому там добре буде?»

(Засць Ірина Федорівна, 82 роки)

ВЕСІЛЛЯ В МЕЛЕНЯХ.

№ 541.

Фрагменти весільного обряду.

№ 1

А Мар'єчина мати да й по юлоньці ходить ...

№ 2

Коровайниці Коровай месили,
 До Дунаю по воду ходили...

№ 3

Кульг Пчолки - «Божої Мухи» в обряді
 Весілля.

«Прилетела пчолка да з вишневого саду,

Да принесла вощечку Мар'єчці на свечечку!»
Свічка сукалася з домашнього воску,
червоною ниткою повивалася.

Піч - домашнє вогнище, виступає як
древнє божесто, якому приносять по-
жертву - хлібний Коровай.

№ 4

П'єч наша регоче!
Короваю хоче,
А припечок заливається!
Короваю сподається!

№ 5

Череватая месиля, а губатая садила...
Коровайниця має бути і «череватая,
і губатая» - натяк на добру породу,
здорове і дуже потомство у молодих.

Свячення Коровайницею Хати.

Жінка-Коровайниця, ідучи по Сон-
цю-Колу, святить, благословляє хліб-
ною дерев'яною лопатою стіни житла-
хати. Замикає Коло-Круг. По старому
Звичаю, в Меленях віками пекли Жит-
ний Коровай, як і в Пашинах. Коровай-
ниці-Коловайниці будуть пекти Коро-
вай круглий, як Сонце, з шишками-
хлібними дітками. Сосна-Хвоя виступає
як Вічне Дерево Життя. Обряд древній,
тисячолітній, творений Жінкою-Ма-
тір'ю, відгомін доби Трипілля, добро-
мудрого Матріархату: торкаються лопа-
тою, піднятою вверх, мов священним
жезлом, кожної стіни хати, приказують:
«На щастя, на здоров'я, на худобу, на гро-
ші, на Діти Хороші».

Древній звичай язичеської доби: на
Піч посилали - садили чоловіка літ-
нього, аби він посидів на Печі, вико-
нав Обряд Рода-Родителя, родіння-
плодіння майбутніх діточок. **Жінки
співали древній текст:**

«У Печі Коровай стоїть, а на Печі Сивой с-
дить! [2]
Сивояю, Сивояю! [2] Не топчи нам Короваю!»

№ 6

**Розплітання Коси, прощання з Діву-
ванням.**

**«Братик сестричку розплетає, рожень-
ку споминає:**

Не йди, сестро, молода замуж...»

№ 7

«Нам привезли явора-тонкого, високого, [3]
Листям широкого!
На дворє явора тешуть!»

№ 8

«Ой, дай, мати, масла - я твої корови пасла!»
«Ой, дай, мати, голку ще й ниточку шовку!»
«Тепер того пана, з ким на килим стану!»

№ 9

«А в нашого свата березова хата, а сени з
осики!»

**Перепинання хлопцями хлібом дороги
молодим.**

**Свати - викуп хліба у перепинальників
- дві паляниці.**

№ 10

**«Меленевська шарлота [2] переплела
ворота Молодої й молодому з венчання
додому!»**

№ 11

«Помаленьку ідіте, пилом не пиліте!
Щоб наша пава пилом не припала!»
«А ми в Церкві бували-втрєох зелле держали:
Перше зелле - рута, друге зелле мнята,
Трєте зелле квети - щоб любилися діти!»

№ 12

«Лети, лети, Соколоньку попереду нас -
Да занеси Матусєньці істоньки од нас!
Нехай вийде Матусєнька з боханцем -
Бо вже Донечка з паничем!»

Сідають за стіл, перепивання.

Тричі мінялися чарочками.

[Восьмерик горілки на Весілля. 8 літрів]

№ 13

«Мнєсецу, перекрою! [2]
Татусю перепю! [2]
Татусю, перепю!
Переп'ю Щастя й Долю!»

Прощання Дівчини з дівуванням:

«Ой, Боже ж, Боже! Що я наробила!»

№ 15

«Ой ходила павусєнька по Крутой Горє»

№ 16

Сиротська:
«Ой чому, чому в сиротськом дому Да й по-
рядочку немає!»

№ 17

«Пущу Сокола повише неба, минє мату-
сєнька треба,
А зозуленьку на Україноньку по свою Роди-
ноньку!»

№ 18

«Зелєная да дубровонько».

№ 20

**Від молодого ідуть до молодой,
співають:**

«Да не куй, Старосто, Золотоного Ножа!»

№ 21

«Ой чия то береза стояла! [2]
Під березою хата! [2]
То ж нашого свата!»

№ 22

Да пусти ж свате в хату - нас тут небагато -
Четверо да п'ятеро - разом буде да
дев'ятеро!»

«А сват ізлякався-да в комору сховався!
Вшкалюбину виглядає, що багато гостей має!»

№ 23

А в Києві венки вили, а в Меленях повивали,
Дружкам роздавали!»

№ 24

«Тєща наша пишна, проти зятя не вийшла!
У постолу узувається-проти зятя убира-
єтьєся!
Да й довгі волоки наробили мороки!»

№ 25

Сваха молодого світила дві свічки,
зводила докупи - як свічка молодого
«плаче», родичі його плакатимуть. Не
горить свічка - не будуть жити молоді...
Свічки єднали між собою.

Да добрий вечір тому, хто в цьому дому!
І старому, і малому!

Іще й Богові Святому [2]
Хазяїну молодому!»

**Ділять Коровай. Старша сваха ріже
Коровай-ставлять свічки.**

№ 26

«По що Свахи да приехали?
Чи по гороху чи по чечєвицу?
Чи по девку чи по молодицу?»

№ 27

«Вон, сороки, з хати! Годі вам тут скреготати!
Налетєли ворони із чужої сторони!»

№ 28

«Ми ж вам не сороки! [2]
Ми ж вам не ворони!
Ви саміє ворони із чужої сторони!»

№ 29

Глузування з Сватів:

«Сват кишеню верне - найшов єдинє зерне!
Кладе на тарелці - плаче по горелці!»

№ 30

«Ми ж думали, що свати багаті!
А наші Свати вбогі!
Вони самі пешком ішли,
Молодого в мешку несли!
Його ноги телепалися!
А собаки заєдалися!»

№ 31

«Було й Свату у свати не йти!
Було їти молотити!
Грошей заробити!
Молоду викупити!»

№ 32

Викуп молодой. Брат «продає» сестру:

«Ой братику ти наш, любчику!
Седи себе наш голубчику!
Сечи, рубай!
Сестри не дай!
Сестра брату мила - сидить як Калина».

№ 33

Викуп молодой. Калач весільний.

«Який у Свахи да Калач добрий!
Щоб у Свахи такий век довгий!
Котра месиля, щоб синов женила!
Котра сажала, щоб дочок оддавала!
Весілля у дівчини завершено.
«Навтекача, навтекача,
Полюбила Маруся Нашого панича!»

№ 34

«Ми од тебе, Марусю, вже йдемо,
Ми ж тебе добраноч даємо.
Ми ж тебе добраноч на весь век -
Бо в тебе Василько чоловік!»

№ 35

«Через сенечки вишньов сад - Пришла Матуся в виноград.

«Хто мене найде в саду-винограду, з тим сяду я на посаду.

Пошов татусь - не найшов, зорвав веточку да і прийшов.

«Нещасливая моя година - не найшла мене моя Родина.

«В цьому саду-винограду пошла матуся - не найшла,

Зорвала веточку да й прийшла.

Нещасливая моя година - не найшла мене моя Родина.

В цьому саду-винограду пошла сестричка - не найшла.

Зорвала веточку да й прийшла. Нещасливая моя година.

В цьому саду-винограду пошов братичок - не найшов...

Пошов Василько да й найшов - взяв за рученьку да й привйов.

«Ой хмелю, хмелю, буйноє зелле, звесели нам наше веселле».

№ 36

Старший маршалок вносить Коровай з комори.

«Дружко Коровай несе, [2] кучерами трясе.

Хоч треси, не треси, Короваю нам даси!»

Старший брат різав Хреста з Шишками з Короваю. Дарування Короваю Батькам, Хрещеним, Родичам. Сваха від Молодого дарувала П'єрники. Гості бажали:

«Даруємо Молодим коробку глини, щоб до року були Хрестини».

«Даруємо Дуба з Ралом, щоб Син був Генералом».

№ 37

Пісня до ділення Короваю.

«Послухайте, бояре, що татусь дарує.

А татусь дарує 12 коней.

Коли б цьому да правда була, то наша Молода багата б була.

Послухайте, бояре, що матуся дарує.

А Матуся дарує да 12 коров.

Коли б цьому да правда була, то наша молода багата б була.

А сестриця дарує да 12 телиць.

Коли б цьому да правда була...

Послухайте, бояре, що братичок дарує.

А братичок дарує 12 свиней.

Коли б цьому да правда була, то наша мо-лода багата б була.

№ 38

Розділвши Коровай, гості сідали за столи.

«Да стенилися стени, як сванечки сели.

Ще лучче стениються, [2] як гарелочки нап'ються».

«Поставивши да тарелочки, [2] нап'ємося да гарелочки!»

№ 39

Да поклавши ложки [2] да нап'ємося трошки. Знімання вінків:

«Я ж тебе, сестрице, скриваю!

Щастем, здоровем наделяю!

Ой будь багата, як земля!

Ой будь здорова, як вода!

Ой будь весела, як Весна!

Ой будь пригожа, як Рожа!

Свахи молоді, молодого скакали з лави.

Хто першим скакне-того старшинство в сім'ї буде.

№ 40

«Розбирала мене дядина, [2] а сичала, як та гадина.

А сестричка да й прийнялася - сльозками облилася. [2].

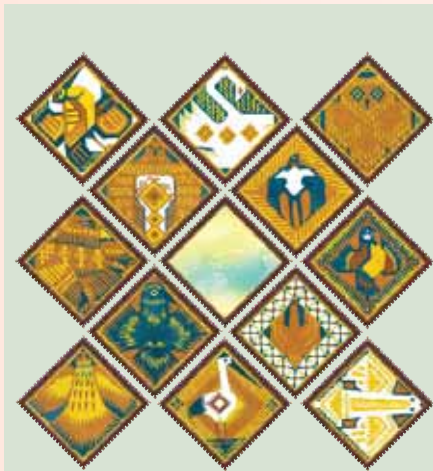
Молодих відправляли у комору, «Звичай з Предка-Веку».

№ 41

«Ой, мамо, мамо, у комору ведуть!»

«Ой не плач, донечко, там меду дадуть!»

Свахи готували постіль у Коморі. Вони обережніці дівочої честі. В Коморі заходив Сват з свічкою, людина високої честі, Свідок Таїни першої шлюбної ночі Молодих. Щоб не було пересудів. Вийшовши з комори, Молодий пов'язував молоду хусткою.

Коло третє: священні птахи

Літо Дятла. 2030 – 9664.

«Твори Добро – Добром тобі відгукнеться! Не відкладай на завтра! Завтра може й не настати!» Вісті Ізначальні. РОДник VIII.

Заповіт 187.

Літо напруженої творчої праці. Літо нещадного нищення шашелю, що руйнує державу. Намагання законодавчо врівноважити всі верстви населення. Створити загальний достаток Літо зростання народжуваності й буйних врожаїв. Очищення: як духовного так й тілесного. Літо залагодження стосунків між корінними народами. Закріплення їх прав. І права жити в єдиній державі. Становлення України на міцне національне підґрунтя. Її провідної ролі на циркумпонтійському просторі. Покровителька: Зоряна Корова Зимуня.

Літо Сови - пугача. 2031 – 9665.

«Бог – це Любов во ім'я Любові! Це Добро во ім'я Добра! Лиш ці Заповіти Небесні бережуть все суще в Злагоді й Мирі!» Вісті Ізначальні. РОДник I.

Заповіт5.

Повернення державі віковичної назви – РУСЬ. Літо умовної тиші. Лихих знаків й передчуттів.

Прихованих посягань на кордони, як з півдня, так і з заходу. Літо світових збурень. Початку протистояння Європи та Азії на світог-

лядному рівні. Але потерпить поразку той, хто сотні років його замишляв.

Покровитель: Ародник.

Літо Мартина (чайки). 2032 – 9666.

«Люби Вітчизну свою всім серцем своїм! Тут Рід твій! Тут РОДники твої! Тут Я, РОД предвічний над тобою розпростер свої длані Всемогущі!» Вісті Ізначальні. Родник III.

Заповіт 49.

Русь – Україна ослаблена щойними негараздами, як не намагатиметься стати осторонь цих збурень, все ж буде втягнута в протистояння.

Наслідки плачевні. Хоча вона стане містком в порозуміння. Літо суму, недолі, сліз... «Ой горе тій чайці, чаєцці – небозі..!». Літо небесного очищення.

Покровительки: Желя і Карна.

Але це літо знакове для цивілізаційного поступу планети. Саме літа 9 тисяч 666 – го станеться інформаційний вибух (розконсервація) вкрадених і затаєних геологічних знань. Це, на жаль, й стримувало розвиток цивілізації майже 2 тисячі років. Планета перетерпить світову катастрофу, рівну потопові. Та як вістить кощона прабаби Богівни: «...хоч і огуриться мармульовий стовп за морем, наша біленька хата: як стояла, так і стоятиме, бо в Божому місці вона притулена!»

Недарма наступне коло розпочинається з літа Дуба.

Це літо насадження молодих дібров. Всеохоплюючого очищення довілля. Відновлення предвічних святинь.

Глибокого поклоніння пращурам. Адже Діди наші – то Боги наші! Недарма Вісті ізначальні. РОДник II.

Заповіт 36 промовисто говорять: «Чти Заповіти Дідів! Храни Землю Батьків! Бди наш Арійський глас Богів! Це шлях Твого наРОДУ в Безсмертя!»

Вперше «Колодар волхвів» було записано на Сіверщині (Носівка) травознаєм Товстухою. І, схожий, майже водночас на Батурищині - благословом Вербичем.

Творче осмислення письменника І. Просяника, маляра О. Вакуленка.

№ 42

«Що схотели, те зробили: [2]
З теста паланицю!
З девки-молодицу!»

[Свахи показували присутнім «знамено», знаки дівочої честі молодої. Як Молода зберегла дівочу честь, Молодий приколював їй до хустки червону квітку. Загальна велика радість. Горілку червонили калиною. Тут і починалось Справжнє Весілля, заради якого стільки вкладалось сил, здоров'я, статків, догляд і виховання дітей - дівчини, хлопця - до повноліття, справляння Весілля. Буйні Веселощі охоплювали Весільну Громаду. «Наша Молода чесна!» «Наш Род чесний!» Пили Червону горілку - знак Доброго Весілля. «Наш Род чесний!» лунало серед Весільної Громади.

Молоді збираються в дорогу до Хати Молодого. Благословення Батьків. Молоді ідуть дорогою, по Звичаяю, не оглядаючись назад. Співають:

№ 43

«Отправляйте нас! Не гайте!
Бо звечора ночка темна.
Нам дорога непевна».
«Як дали нам подушку, як грецьку галушку.
Да й та з воза упала, коника попужала!»
«А коники тупу-тупу!
Да привезли нам ступу!
То не ступа, а колодица!
То не девка, а молодица!
«Ой чия ж то ложка гуляє?
Ой кого ж то вдома немає?
Марусина ложка гуляє!
Марусі вже вдома немає!»

Прощання Матері з Дочкою:

«Закидай, Мати, дрова...

Вихід Весілля з Хати Молодої. Забирання Приданого до Молодого. Символічне «Крадіння» хатного начиння-рогача, кочерги, заслонки по виході з Хати Молодої маршалками [друзьками] Молодого. «Маршалки» - полонізована риса Весілля шляхетних сіл. Домочадці Молодої пильнують Хатне Добро і не дають «красти» хатні речі, доганяють у сінях, надворі і відбирають «крадене». Везуть Придане-Скриню Молодої до двору Молодого.

У селі Білка на Уші, свідчили старі люди, Скрині не знали. Придане Молодої традиційно «складали» в Коморі у бодню і везли її як Посаг до Молодого. Бодня закривалася в'єком, вуха-випуски з дірками стирчали зверху. У вуха закладали палицю - коренчак з одного боку, гладеньку з другого боку. В гладенький край палиці замочок-саморобку чіпляли, замикали бодню. Ключик носили, як нашійний хрес-

тик або прив'язували на поясі. В Хаті то бувало по три Невістки. У кожній своя Бодня в Коморі з полотном. Одна невістка робить тонке полотно, друга товстіше. А всяка жінка любить тонке полотно. Тому невістки міняли, бувало, качалки полотна у боднях. Комора то одна. Тут і замочок впору. Нема суперечок, хто чиє полотно брав.

Вертаємося у Мелені на Весілля. Молоді мали увійти в Хату через Порог. Звичай Порога архаїчний. Стріча Молодих на Порозі. Молоді мали стати на Порог з правої ноги. Ставши на Порозі, легенько підстрибнувши, скакали в Хату. Звичай - не топтати коло Порога. Приказували Молоді: «Ваша Хата, а мой Порог! Ваша Хата, а мой Верх!» Архаїка Звичаю Порога. Порог - місце перебування Святих Душ. Верх Молодих на Порозі - входження в Род-Племя на основі Повноправ'я.

На третій день Весілля в Понеділок Молода готує Обід у новій Сім'ї, у Молодого. Молоді беруть Хліб Святий, ідуть до Роду Молодої просити Приданих до Хати - Роду Молодого.

№ 44

«Ой лили доще, лили! [2]
Нам дорожку залили!
Не перейти, не пересхати! [2]
І Марусі не одведати!
А Маруся догадалася! [2]
Да помостила мости [2]
З калинової трости!
Да помостила гатки з кучерявої м'ятки!»

№ 45

«Ой тихо, тихо татусенько їде...
Да й до свого Дитяти перев'єдати...
Ой чи воно пило, що так невесело...
Ой чи воно їло, що так змарнело.
Ой чи воно спало, що так дремало.
Ой коли б пило, то веселе було..
Ой коли б їло, то так не змарнело..
Ой коли б спало, то так не дремало...

№ 46

Ой знати нам знати, [2]
У котрої Маруся хаті.
Чирчиком да й обсіпана, [2]
Калиною й обстиркана.
Мати несла Калача, а Хрещена червону горілку. Як Молода чесна - Калач прикрашали Квітами. Горілка підчервонена.

№ 47

Ой Меде наш, Меде!
А Зять Тещу веде!
Да й за Правую Ручку!
Да за Чесную Ручку!
«Доки нам тут стоять! [2]
Зеленого морогу топтати!»

№ 48

Червоними да чоботками!

Сучасна польська наречена з рівенщини.
фото: rivnenchanka.info

Золотими да пудковками!»
«Приданіє да кохание! [2]
Ваші вози мульованіє,
А колеса гужованіє!
Видно вас по мові, що ви єсть панове!
[Відгомін польської доби в Краї -
«Иєсть панове» - єстем паньство».]
Мати Молодої ділить Калач на дві частини: дочці, гостям.
Поділ Короваю - вдруге.
Молода дарує Свекрусі Сорочку, Зять Тещі - Чоботи [Постоли].
Рідних, Хрещених «гутали» на ослоні.
Садили по одному на Ослон, підкидали під стелю кілька разів.
«Перебранки». [Весілля Циган.] Через тиждень Батькам Молодої-Пирогі.
(Продовження в наступному номері.)

Суличівське весілля

В північній частині Чернігівського полісся є старовинне село – Суличівка, перша писемна згадка про яке датується 1610 роком. Хоча археологічні дослідження вказують на наявність поселень кочових племен на території села ще у 2 тис. роках до н. е. Землі в Суличівській окрузі заселялись окремими поселеннями у першій половині першого тисячоліття н. е. Територію села пролягали шляхи міграційних процесів у кінці першого та на початку другого тисячоліття. З середини XV ст. життя на території села набуває сталого вигляду. З декількох, недалеко розташованих хутірських поселень, формується село, яким володів рід шляхтичів Грязних (Василь та Борис Грязні), їх нащадки Мазапети, Яциничі, Якубенки, Добронизькі). В окремі періоди селом опікувались Павло Товстоліс, Павло Скоропадський, рід Івана Івановича Ходолея. За свою довгу історію село пережило різні режими влади: князівську, литовську, польську, гетьманщину, московську, радянську, які у свою чергу наклали на життєдіяльність села, його побут, етнокультурну, взаємовідносини певний відбиток. З часом все це сформувало відповідну самобутність села, яка проявилась у особливостях поведінки його мешканців, їх звичаях, традиціях, ритуалах, прикметах.

Деякі з таких особливостей було досліджено автором у ході роботи над вивченням історії села Суличівки та підготовки відповідних видань. Зокрема, одним із напрямів досліджень було вивчення сімейних традицій та обрядів у житті мешканців села.

Найбільше багатим своєю обрядовістю і традиціями є Суличівське весілля. Хоча вона і є традиційним для регіону в якому розташоване село, але разом з тим несе в собі певні особливості як відлуння далекої весільної практики наших пращурів.

Весілля і його обряд було чи не головним сімейним святом, тим більш, що воно було відкрито для широкого загалу села і крім престижу сім'ї, воно формувало загально сільську думку та оцінку, яка могла ще довго «гуляти» по селу. Від неї залежав авторитет сім'ї у громаді села. Тому підготовка до весілля і дотримання обряду його проведення викликало неабияку турботу у наших пращурів, робота в цьому напрямку могла вестись декілька місяців, а то і років. Готувався та обговорювався посаг, місце проведення весілля, кількість гостей та ін. питання важливі для такої події. Особливе місце у такій підготовці займав посаг. То було обов'язковим у весільному обряді незалежно від рівня достатку сім'ї. Батьки переймалися його змістом, інколи до його формування долучались близькі родичі нареченої, особливо хрещені. Посаг суличівської

нареченої, залежно від рівня заможності її батьків, здавна складався з декількох частин: скриня з одягом, постіллю, рушниками, полотном; посуд, предмети домашнього вжитку; худоба (корова, свині, вівці, гуси, кури); гроші; земельні наділи. Посаг розглядався як частина сімейного майна нової сім'ї. Разом з тим, майно з посагу використовувалось подружжям поки існував шлюб. Якщо останній перестав існувати посаг повертався у повному обсязі жінці, або ж його успадковували її діти.

Посаг панської нареченої за часів кріпацтва міг включати кріпаків, особливо зі складу дворових сімей. Не випадково, що у сім'ях де були доньки завжди тримали гусей, та активно ткали полотно. Саме подушки та лянні вироби складали основу посагу сільської дівчини.

Разом з тим, для одруження молодята мали отримати згоду батьків, як однієї, так і іншої сторони. Інколи та таку згоду потрібно було очікувати довгий час. Батьки дівчини розуміли, що з заміжжям їх доньки з сім'ї підуть робочі руки, а батьки хлопця не завжди розуміли як то воно буде коли у їх сімю прийде чужа людина, або додатковий рот. Є приклади, коли суличівські парубки та їх батьки вели перемовини за дівчину не один рік. Без батьківського благословення ніхто не ризикував самостійно зробити крок до одруження.

Пішли у глиб історії т.з. умикання дівчини без її згоди чи згоди батьків. На початку і до середини другого тисячоліття батьківська згода була практично єдиним актом легітимізації шлюбу. Тому «змовини» чи «згода» про шлюб відігравали домінуючу роль у підготовці до нього. Більш того, у ході перемовин обговорювались не лише згода на шлюб, а і інші питання, пов'язані з посагом, організацією та обсягом господарства нової сім'ї, місцем проживання і т.і. Тобто, ухвалювалась певна угода, яка була більше справою батьків та сватів, а ніж

молодих. До того ж, з XVII ст. угода могла мати письмовий вигляд. Така ситуація трималась досить довго, незважаючи на те, що з прийняттям християнства шлюбно-сімейні справи були віднесені до компетенції церкви. Основні громадянські акти з початку XVIII ст. заносились до парафіяльних книг. З 1779 р. було видано наказ Синоду про утримання метричних книг в усіх парафіяльних церквах [1]. Але лише з 1802 р., внесення інформації про шлюби до метричних книг стало обов'язковим [2]. В центрі ж посвячення шлюбу було церковне вінчання. Хоча церква і активно протидіяла невінчанам шлюбом, але до першої чверті XVII ст. все ж таки вимушена була визнавати шлюби укладені на основі змовин законними. Але з 1634 р. Чернігівський архієпископ видав наказ про відлучення від церкви всіх тих, хто перебував у невінчаному церковно шлюбі [3]. Обряд вінчання було актуалізовано, як основна, кульмінаційна подія християнського весілля. Хоча перемовини та домовленості про шлюб і продовжували існувати, але вони почали поступово втрачати свою актуальність і обов'язковість.

Загалом суличівську весільну традицію умовно можна розділити на три складові:

1. Сватання (не плутати з перемовинами, оскільки сватання здійснювалось на основі домовленостей), оглядини, заручини, дівчачий вечір;

2. Власне весілля – запросини, випікання короваю, підготовка вільця, викуп нареченої, (викупу могло передувати перетинання нареченого на дорозі до нареченої і вимагання викупу за вільний проїзд), забирання нареченої нареченим і проведення релігійних церемоній (вінчання), (за радянських часів церемонії у РАГСУ), зустріч молодих батьками, посад наречених та пришивання весільних квіток, спроби вкрасти молоду, розплітання коси та покривання на-

реченої хусткою (очіпком), розподіл короваю, демонстрація (оглядини) посагу, переїзд у сімю нареченого; другий день весілля був присвячений рядженням (по суличівські — «циганам»). Тут були присутні ігрові та розважальні моменти. Зазвичай гості перевдягались зображаючи тварин, убогих, циган, з піснями і танцями вирушали до місця знаходження молодої, де відбувались різні театралізовані дійства відповідно до того кого являли ряджені. У цей чи наступний день молодий мав їхати по тещу (матір молодої). Зазвичай поїздка також була театралізованою з різними пригодами.

Весілля тривало два-три дні, але могло бути і довше. Наші далекі пращури святкували весілля у п'ятницю, т. я. за повір'ям субота вважалась єдиним днем тижня без пари. Тому весілля зазвичай тривало з п'ятниці і завершувалось у неділю [4].

3. Після весільний цикл присвячувався т. з. «переводам», коли протягом 1-2 місяців після весілля найближчі родичі молодих «переводили на себе» весілля, запрошуючи у гості, молоде подружжя, їх батьків, своїх та їхніх родичів. За обсягом і ритуалом то не було продовженням весілля, але така дія виконувалась як визнання і прийняття до свого роду нової сім'ї. Такі «переводи» здійснювались родичами як дівчини, так і хлопця. Загалом то могло бути від 2-х до 4-х переводів.

Слід також звернути увагу, що у процедурі суличівського весілля і після весільних заходів, молодят називали: молодий і молода і ніяк по іншому.

Кульмінаційним моментом у період після перемовин було сватання. Хоча, як згадували суличівські старожили, саме зі сватання могли починатись перемовини, але таке було як виключення. До сватання, крім молодого, запрошувались т. з. старости або свати, зазвичай із складу його близьких родичів. Часто то відбувалось пізно ввечері щоб процедура сватання залишалась у таємниці. Якщо сватання відбувалось після перемовин за якими була досягнута згода на шлюб, у ході його обговорювались дата та організація весілля, роль кожної із сторін у підготовці весільної процедури. Завершувалось сватання обопільною домовленістю про що вказували рушники, якими наречена пов'язувала сватів та хустка, яку вона дарувала нареченому. Вважалося добрим знаком якщо хустка була вишита самою нареченою. Обов'язковим атрибутом сватання був обрядо-

вий хліб, який приносили свати. Останній використовувалась у завершальній трапезі процедури сватання. У разі ж коли домовленості не було досягнуто хліб повертався сватам.

Обрядові ритуали сватання згадують гарбуза, якого молода ні би то надавала сватам у разі відмови чи відсутності домовленостей. Але автору ні разу не доводилось чути про таку традицію у весільному обряді суличівців.

Як нагадують джерела, десь два століття тому мали місце випадки коли сватання відбувалось не від імені хлопця, а від імені дівчини. Чи було це приたまанно суличівцям достеменно невідомо, але в період обмеженої кількості молодих чоловіків у сільській громаді через різні війни, походи, виключати таке не можна [5, 6].

На заручини до нареченої приходили разом з нареченим його батьки, могли запрошуватись також хрещені молодят. Всі сідали до столу, молодих саджали на посад. Один із сватів (зазвичай із родичів молодого обирався поважний, красномовний чоловік, якого називали старшим сватом, або старостою), брав хліб, накривав його рушником, на нього клав руки молодих (знизу) дівочу, зверху парубочу) і перев'язував їх рушником. Від цього вважалося, що молодята заручені, відмова від шлюбу була неможлива. У разі коли таке відбувалось, винуватці дівчина і її родина або хлопець з його родиною підлягали громадському осуду. Вдруге шукати шлюб їм уже було складно. Про заручення дізнавалось все село і всі чекали весілля, до якого родини починали активно готуватись.

Дівич-вечір відбувався напередодні самого весілля. Він відбувався окремо у дівчини і у парубка у колі найближчих подруг та друзів. Вважалося, що цей обряд символізував прощання з дівочим та парубочим життям. До оселі дівчини приходили її подруги, співали жалібних пісень, плели вінки в яких молода і її подруги виходили на весілля. Вінки були досить яскравими, їх основою були трави, змащені у воску, квіти. За часів коли паперу на селі не було, основу вінка складав барвінок. Для молодої готували великий, схожий на корону, вінок. До вінків додавались стрічки з різнобарвних тканин. На дівич-вечір молода вдягала весільний одяг, який складався з кольорової спідниці, пишно вишитої сорочки, кофти (жилетки). Одяг доповнювала велика кількість намиста та серижки. Зазвичай для виготовлення одя-

гу прагнули використати дорогі тканини та нитки. Поширеним був одяг і з домотканого полотна, яке для такого випадку ткали особливими узорами та різнобарвними нитками.

Крім вінків готувались спеціальні маленькі квітки, які на початку весілля нашивались молодим та особам, що належали до т. з. весільних персонажів [7]. Також тут виготовляли весільне вільце. На товсту гілку (сосни, вишні чи іншого дерева) наліплювали тісто, кріпили вінки, окремі квіти, різнобарвні стрічки. Вільце символізувало молодість, красу та незайманість. Воно було присутнє на всіх заходах весільного обряду.

Існує багато згадок про т. з. розплітання коси нареченої. Здавня цей обряд проходив під час дівич-вечора. На долівці стелили біле полотно, на нього ставили хлібну діжу, яку покривали вивернутим кожухом (інколи клали подушку). Наречена сідала, а її старший брат (батько, мати, подруги) розплітали косу. Далі волосся спліталось у дві коси з яких викладалась корона. На корону надягали вінок. Разом з тим у XIX-XX ст. цей, причому дещо трансформований ритуал, почали виконувати на завершення весільного дня [8]. Присутнім він був і у Суличівці, але виконувався переважно у дівич-вечір.

Парубочий вечір відбувався вдома у парубка, куди запрошувались його неодружені друзі. Накривався стіл з випивкою, закускою, друзі давали молодому різні настанови, поради, обговорювались питання їх участі весільному обряді. Друзі молодого відряджали його до весілля, розглядали та оцінювали одяг. Відповідно до історичного періоду, одяг (як чоловічий та і жіночий) мав певні відмінності. Крім того, на вбран-

ня впливав рівень життя та стан мешканців села. Чоловіки, хто не належав до козацького стану, у свята носили сорочки у формі довгої туніки з коміром — стійкою, рукава вбирались в манжети. Сорочки мали вишивки на коміру, манжетах, подолі. Зазвичай, сорочку носили навипуск, обхоплюючи її крученим поясом. Штани не дуже широкі, з грубого полотна, заправлялись у чоботи. На голову надівали солом'яний бриль або смушеву шапку. Поверх сорочки у прохолодну погоду могла надягатись суконна або вовняна свитка. Представники козацтва зазвичай носили традиційний козацький одяг. З середини XIX ст. одяг чоловіків почав зазнавати певних змін, з'явився піджак, картуз, інколи краватка, одяг у частини чоловіків шився з фабричних тканин [9, 10].

На парубочому вечері готували світилку. Зазвичай персонаж світилки обирався зі складу неодружених дівчат з боку нареченого. Найчастіше то була молодша сестра нареченого або найближча його родичка. Світилка виконувала обряд тримання свічки. Остання покривалась квітами (каліною, барвінком), кольоровими стрічками. У свічку по всій її довжині встромлялись зерна з жита чи пшениці (щоб майбутня сім'я була багатою). Світилка всюди супроводжувала молодих, сиділа чи стояла поруч з ними у всіх ритуальних дійствах весільного обряду.

Головним весільним хлібом був коровай, до виготовлення якого запрошували досвідчених заміжніх жінок. Головна увага зверталась на форму короваю, щоб він був вдало спечений, не тріснутий, не кривий чи не покручений. З цим пов'язувалось повір'я про майбутню долю молодої сім'ї.

Весільний день починався з виїзду нареченого до дому нареченої. Основним обрядовим дійством тут було викуп нареченої. Зазвичай наречений виїждав з своїми бояринами (представники нареченого із складу його родичів чи друзів). У давнину то міг бути піший похід, пізніше виїзд на кортежі з бричок чи возів. Коней, як і самі брички, прикрашали квітами, кольоровими стрічками, а бояри були пов'язані через плече рушниками. Викуп розпочинався перекриттям дороги, входу в хату дружками (дівчата учасники обрядових дій з боку нареченої), які вимагали плати за наречену. Велась справжній торг. Вважалося, що мала плата була не пристойною, тому вимагали як мога більше. У якості плати були гроші, домашні тварини, побутові речі, одяг, хустки, взуття, посуд, ну і звичайно горілка і т. і. Процедура викупу могла повторюватись декілька разів: у дорозі, перед будинком нареченої та безпосередньо у ньому.

У дохристиянській період на вході нареченого у дім нареченої дуже важливим вважався обряд поклонів: батькам, іконам, печі, тричі обходили дім або ритуальне дерево. Разом з цим наречені цілували руки батькам та коровай, які тримали останні. Після цього відбувався обмін хлібами між родинами наречених, тим самим підкреслюючи родинні їх зв'язки. Мало місце також обмін вогнем, який брали з печі та давали нареченим. Саме це символізувало об'єднання родин. Завершувався ритуал кропленням наречених водою та обсипанням зерном як побажання заможності, достатку та плодючості, після чого нареченим зв'язували руки рушником і вели до столу. Починалося гуляння.

Церковна форма шлюбу прийшла разом з християнізацією українців. Після викупу нареченої, невеликого застілля, пара йшла (їхала) до церкви. У разі коли в один день під вінець йшли дві і більше пар, то їм не бажано було зустрічатись. Бояри та дружки слідували щоб ніхто не переходив дорогу весільній процесії. Вінчання проходило за традиційним церковним обрядом. Воно надавало весільній події особливого статусу, надихало на подружню любов та вірність. На вінчанні зазвичай були присутні весільні посадові особи — дружки, бояри, світилка, близькі родичі. Старший боярин мав почесний обов'язок нести до церкви і із церкви коровай. Зазвичай пересування молодих до церкви із неї супроводжувалось музикою, співами, а то і танцями. Для музичного супроводжен-

ня у Суличівці запрошували гармоніста та майстра з гри на бубоні. Інколи до музичного супроводження долучались скрипалі. Після вінчання молодята у супроводі свого весільного оточення йшли (їхали) до родини нареченої. На порозі дому молодих зустрічали батьки нареченої, поздоровляли їх з вінчанням та благословляли на долю. Молоді ставали на рушник, тричі вклонялись батькам, а ті підносили їм хліб та сіль.

Існував обряд викупу місця біля нареченої. Після того як молода зайшла за стіл хтось із дітей від родичів наречених займав місце біля неї, і вимагав від нареченого викупу за місце. Зазвичай викупом були дрібні гроші та солодоші. Місце для молодих застелялось вивернутим кожухом, тканим з овечої шерсті рядном, що надихало на добробут майбутньої родини. Поряд з молодими сідала світилка, дружки та бояри. Розташування інших родичів не регламентувалось. Перед початком трапези старша дружка пришивала (прикріплювала іншим чином) весільну квітку до грудей нареченого, нареченої, світилки, бояринам та дружкам. Прикріплення квіток здійснювалось у супроводі весільних пісень. Інколи дружка промовляла певні слова, які підтверджували значущість ритуалу («Молодій, молодому — квітку пришивати» або ін.).

Керування весіллям здійснював весільний староста (довірений, красномовний, одружений чоловік). В деяких випадках весіллям керував старший боярин, який мав відповідати вимогам, що вказані вище. В окремих випадках то міг бути батько когось із наречених. У ході застілля присутні поздоровляли молодих з вступом до шлюбу, висловлювали добрі побажання, жартували, обдаровували молодих різними подарунками. Як згадують старожили, Суличівський весільний стіл був дуже багатий. Навіть серед бідних родин батьки молодих прагнули накрити стіл, який би не давав підстав для осуду. Разом з тим, на весіллі молодим, бояринам, дружкам не прийнято було багато пити хмільних напоїв, тому для цієї частини учасників весілля ставили 30-50 г. чарки. Зате, поїсти всі могли до сходу.

Весілля було приводом для молоді розважитися, біля місця його проведення зазвичай збиралось багато людей, грали музики, молодь танцювала, люди в літах обговорювали молодих, згадували своє весілля, різні пригоди. Час від часу у застіллі робились перерви, молоді виходили у двір чи на вулицю, брали

участь у танцях, різних іграх. У таких перервах практично завжди було присутнє «викрадення» нареченої або ж її взуття, з наступним пошуком, викупом та щасливим поверненням. Кульмінаційним моментом весілля було розрізання короваю. Коровай завжди вважався символом успішності, благополуччя, плодючості сім'ї. Вважалось, що коровай наділений магічною силою, яка іде від самого Сонця, яке бере молоду пару під свою опіку і захист. Тому коровай обов'язково мав бути круглим, прикрашений яскравими випічками. Розрізали його під час весілля хрещені батьки молоді і молодого (саме батьки). За деякими переказами розрізання короваю здійснював весільний староста або старший боярин. Верхню частину короваю передавали молодим, а іншими частували всіх присутніх гостей. Незалежно від достатку у родині наречених коровай був обов'язковим атрибутом весілля.

Найбільш драматичним та завершуючим моментом весілля у домі нареченої було розлітання її коси і покривання голови. Якщо у XVII–XVIII ст. розплітання коси зазвичай відбувалось у дівич-вечір, то у наступному цей ритуал переходить безпосередньо до весільного обряду. Дійство відбувалось під жалібні та сумні пісні, в яких говорилось про жіночу долю, пов'язану з покиданням рідної домівки і перехід у сім'ю нареченого. Молоду садили на стілець, покритий подушкою або кожухом, розплітання здійснювала матір молодого (сам молодий або матір молоді). Покривали голову молоді хусткою (у заможних сім'ях) чи очіпком. З цього моменту вона переходила у стан заміжньої жінки і не мала права перебувати на людях з непокритою головою. Таке вважалось непристойною, а то і гріховною поведінкою. Простоволоса заміжня жінка могла накликати на свою сім'ю хвороби, негаразди у господарстві і т. і.

На завершення першого весільного дня молода мала переїздити до домівки свого чоловіка. Основним атрибутом тут були оглядини посагу (приданого). Зазвичай, все збиралось у скрині, великому ящику з кришкою, який слугував платтяною шафою. Туди зазвичай складалась постіль, одяг, рушники, посуд, прикраси та ін.. Огляд робили т. з. скринниці, заміжні старші жінки з роду молодого. Саме вони виносили вердикт про те, що молода господиня має все необхідне щоб розпочати подружнє життя.

Молоду супроводжували весільні гості, яких звали «за косою» (їдуть за косою

молодої). То були найближчі родичі молодого, а також бояри. Дружки від молоді залишались у її домівці, у цей день для них весілля завершувалось. В той же час його продовження здійснювалось вдома у молодого, але вже не так гучно і не довго. Головним дійством, яке чекало молодих була шлюбна ніч, після якої мала показуватись сорочка нареченої заплямована кров'ю. Слід зазначити, що цнотливість дівчини вважалась чи не основним прикладом її до замужньої поведінки. Як вказують дослідники іще у XIX ст., майже 90% дівчат дошлюбного періоду не мали статевих зв'язків з чоловіками [11]. Необхідно звернути увагу, що навіть у період кріпацтва у Суличівці не було прикладів, пов'язаних з правом пана на першу шлюбну ніч. Принаймні автору не вдалось знайти щодо цього будь яких згадок.

Другий день весілля розпочинався з розпалювання молодію господинею печі, звичайно під контролем і з оцінкою свекрухи. Приходили дружки, «кормити молоду», яка зустрічала їх у новій господі та частувала. З приходом дружок відбувалось оновлення весільного гуляння. Основним моментом було рядження (театралізоване дійство з ігровими та розважальними сценами). Родичі молоді перевдягались у тварин, циган, убогих і т. і. з гамором та музикою ішли до молодого, «ворожили», «кralи птицю», проводили торги, робили спроби «мазати» (білити) хату, підмітати сміття і т. і. У ході таких дій родина молодого та бояри мали пригостити прибулих, підіграючи їм у їх ролях. Завершувались такі дійства загальним застіллям та гулянням. Якщо театралізовані дійства відбувались у родині молоді, то одним і ритуалів було задобрення тещі, молодий робив їй подарунки (зазвичай чоботи), мив ноги, возив на тачці, чистив її взуття ін.. Кожне дійство з тещею включало в себе якусь каверзу, то вода розливалась, то чоботи були замалі чи завеликі, то тачка перекидалась і обов'язково біля калюжі чи багноки. Все те викликало сміх і давало привід для веселощів.

Весільні гуляння зазвичай тривали до трьох днів, але, як згадують старожили, могли тривати і довше, у локальному порядку — до тижня. Разом з тим, мав місце порядок т. з. переводів. Десь протягом місяця — чи навіть більше, найближчі родичі родин молодих кликали до себе молоді подружжя, їх батьків, хрещених, інших близьких родичів у гості (на переводи). То було звичайне гостювання (близьких людей

з приводу створення нової сім'ї). Воно тривало один день, не було гучним, але такий звичай був обов'язковим. Переводи виконували 2–3 родини родичів як з боку молоді, так і з боку молодого. Зазвичай переводами і закінчувався весільний обряд. На завершення слід зазначити, що весілля було однією з найважливіших подій у житті суличівців, а весільний обряд, то було своєрідне явище народної культури, яке проявлялось у різноманітних ритуалах, поєднаних як з давніми звичаями, так і з релігійними правилами.

Виходячи з аналізу обрядових традицій Суличівського весілля, можна вважати, що вони склались в основному у XVIII — XIX ст. Разом з тим, окремі обрядові дійства залишались ще з XVI — XVIII ст.

Матеріали статті виокремлено з видання: Зубок М.І. Звідки пішла земля Суличівська. — К.: 2024. — 312 с.

Микола Іванович Зубок

Олена Миколаївна Яценко

фото ілюстративні: dim-mart.com.ua, etnoxata.com.ua

Інформаційні джерела:

1. Зайченко В.В. Новобілоуська метрична книга та її персоналії. — Чернігів.: Видавець Лазовий В.М., 2012. — 96 с.
2. Кужилина А.А. История становления института брачного договора в России и в зарубежных странах. //Вестник ТВГУ, серия «Право», 2014, № 2. С. 161-168.
3. Демиденко Н.М. Вплив православної церкви та звичаєвого права на шлюбно-сімейні традиції як складову духовної культури українців у XVI — XVII ст.: права жінки у шлюбі. //Сумська старовина. — Суми.: СДУ, ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2015, № 46. — с. 19-27.
4. Артюшенко О. Трансформація свят українського суспільства під впливом процесів глобалізації /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://id.npu.edu.ua>
5. Учасники весілля /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://sites.google.com>
6. Весільні обряди /Електронний ресурс. — Режим доступу: www.aratta.ukraine.com
7. Галайчук О.В. Назви весільних чинів в аспекті лінгвокраїнознавчих студій. //Закарпатські філологічні студії. Вип. 14, т. 2. — с. 14-18
8. Древние свадебные обряды в Украине: день свадьбы /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://milana-famile>
9. Національний одяг українців: історія, традиції, символіка /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://28.ta.ua>
10. Орел Л. Краса народного вбрання /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://etnoua.info>
11. Сидоренко Н. Как в Украине играли свадьбы: приметы и обряды /Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://fakti.ua>

Українські замовляння

Упорядник М.Н. Москаленко. Автор передмови М.О. Новикова

До збірки ввійшли найцінніші й найдосконаліші тексти української магії, народних чаклунських дійств. Цей найменш вивчений шар національної словесності сягає своїм корінням у найглибшу язичницьку давнину, ввібравши також елементи християнських уявлень про світ.

Символіка речовин

До речовини язичницький «прасвіт» замовлянь знов-таки ставиться не так, як сучасна свідомість, чи то буденна, чи наукова. Це стосується й переліку речовин, що на них стародавня думка звертає особливу увагу, і ролі, яку вона їм приділяє.

Серед фізичних речовин у замовляннях фігурують (за зниженням частотності): вода, вогонь, земля, камінь (високочастотні), повітря (вітер), залізо (менш частотні), сіль (одичні). Серед фізіологічних речовин: кров, кістка (високочастотні), віск, молоко, сльоза (менш частотні), мед, слина, гівно (одичні). Для надійних висновків про частотність слід було б, щоправда, розглянути значно більшу кількість текстів замовлянь, так що тут коректніше говорити лише про ймовірні пропорції.

Вода

(Дивіться вище «Водяну символіку». Тут подано лише деякі додаткові деталі). З функцій води (або її символічних значень, що для замовлянь одне й те саме) переважають: очищення (52, 90 та ін.), життєтворна функція (130 та ін.), особливо в аграрно-польових замовляннях, вода як оселя небезпечних, хвороботворних стихій (15, 65, 73 та ін.). Інколи вода – посередник: через неї передаються ті чи інші священні, корисні чи важливі властивості (6).

Вода являє собою парну протилежність до крові (25) або вогню (114). Невпинна плинність води протиставлена зупиненому плинові крові: «кров не вода, рікою не біжить» (21). Вода ж несе смерть вогневі.

Вогонь

Вогонь – в замовляннях, зібраних у цій книжці, не зафіксована очисна функція вогню (а вона в світовій ритуальній практиці безсум-

нівна). Присутня лише відганяюча, нищівна його функція (49, 67). Перед нами гомеопатична магія: подібне (жар хвороб) лікується подібним (вогнем). Ворожою й небезпечною стихією вогонь постає в замовляннях проти «беху» та бешихи» (73, 75) і особливо в любовних приворотах (7, 9). У цілому ж, якщо вода амбівалентна з ухилом у позитивний бік, то вогонь, також амбівалентний, схиляється в бік негативний.

Земля

Земля – позитивне начало в замовляннях. Це підтверджують імена-атрибути землі: мати (62), свята (17), Тетяна (125) – паронімічна пара з водою-Оляною. Проте як самостійна персоніфікована істота земля виступає рідко.

Землеробський акцент у замовляннях виражений слабо. Серед інших значень зустрічається хто нічне: земля, як і вода, також може бути оселею змій, бо вона – зона нижнього царства (103, 104 та інші). Проте на цій хтонічній символіці землі в замовляннях кладеться менший наголос.

Повітря

Повітря – не персоніфіковане: в замовляннях його як такого практично немає – є вітер, вихорі. Переважна функція – вмістище хтонічних сил: прозору (52), уроків (65), бешихи (75), препава (86). Згадуються також у функції відганяння (67). Повітряна стихія замов-

лянь – вируючий простір несених вихором наслань і напастей. Кардинально відрізняється від могутнього й доброго помічника людини – вітру казок.

Залізо

Залізо – в книжці зустрічається досить рідко, що знов-таки суперечить широкому використанню заліза в світовій ритуальній практиці. Залізо (49) поєднується з вогнем у ковальській магії (порівняйте трактування коваля як мага в міфах, легендах, казках багатьох народів). Його функції – виганяння зла (49) і замикання (98). В останньому випадку означає:

магічно надмічний (порівняйте залізний хліб, залізні черевики в казці).

Сіль

Сіль – улюблений елемент казкових сюжетів, у замовляннях згадується рідко (54). Включена в магію за аналогією з функцією відганяння: напасть має зникнути, як сіль у воді.

Кров

Дивіться також «Анатомічну символіку». Для світу замовлянь (і ширше – архаїко-міфологічного світу) кров – це справді «зовсім особливий сік» (Й.-В. Гете). Частотно вона не

просто переважає, а разюче переважає всі інші речовини. Кров має численні атрибути (що для архаїки завжди є вказівкою на сакральність і значимість предмета). Кров замовлянь – буйна (24), червона (31 та ін.), але може бути чорна (43), люта (33), вона буває не лише людською, а й трав'яною і водяною (24), це означає, що стародавні люди, очевидно, зближували кров з усяким «соком життя», «вологодю життя». Саме кров (поряд з водою і вогнем, в одному варіанті – з молоком) виповнює міфологічні три ріки (дивіться «Водяну символіку»). Вона ж пов'язана з «червоним» царством-антисвітом (27), з чорним каменем-олтарем (29), тобто з найбільш священними символами. Міфологічно цілком логічним є зв'язок крові-живоносиці з сонцем-життедавцем (22): «де сонце ходить, там кров знімається, де сонце заходить, там кров запікається. Проте, логічно сусідуючи з мотивами боротьби за життя людини, загоєння ран і так далі, кров у замовляннях не несе життєтворної функції безпосередньо. Набагато більше в замовляннях мовиться про кров, пущену зброєю, запалену, кров, що тече з ран. Кров вкрай важлива й дорогоцінна, але вона завжди з являється в тривожному, лиховісному і смертоносному контексті. Цим вона протиставляється «мирній і спокійній воді, зате зближується з загрозовим вогнем.

Кістка

(Дивіться вище в «Анатомічну символіку».) Кістка пов'язана також із «неможливим» «кістяним царством» (35). Дехто з фольклористів зближує «кам'яні» магичні атрибути – «кам'яне небо», «кам'яні люди» і так далі – з етапом, коли людина вперше навчилась виробляти

кам'яні знаряддя. Звичайно, до виділення каменю з-поміж інших природних речовин та його освоєння, так само як згодом освоєння заліза, міді, золота і так далі людина не була здатна їх символізувати. Проте антисвіти замовлянь, «неможливі» світи повністю паралельні, незалежно від того, з якого матеріалу вони складаються, – див. «червоний світ», «чорний світ», «кістяний світ», «кам'яний світ» та ін. Це свідчить про те, що магична логіка тут інша. Антисвіт, «світ навпаки» – це світ з будь-якої речовини, будь-якого кольору і будь-яких предметів. Важливим є одне: щоб ця речовина (колір і тому подібне) були неузгоджені із своїм носієм, тобто були не такими, яку «нормальному» світу.

Віск

Віск – згадується передусім у своєму прямому значенні – як бджолиний віск (і мед) у замовляннях на його примноження (118 та ін.). Характерне і пряме значення атрибутів:

жовтий, густий. Втім, присутня в них і дещо послаблена символіка щедрості і важкої буттєвої наповненості. У власне ж магичних застосуваннях віск – аналог серця, що тане від кохання (14). Оскільки ж тануча свічка рівна життю, яке тане, а серце еквівалентне «емоційному», «душевному» життю, можна сказати, що м'який, ліпкий і горючий віск осмислюється як емоційне, «сердечне» буття людини (порівняйте ворожіння на воскові, переважно на «особисте життя»).

Молоко

Молоко – переважає утилітарна функція: як об'єкт замовлянь на примноження (93). Проте молоко трапляється і в контексті трьох ма-

гічних рік (94), причому ріку молочну обіцяють не випити, а з'їсти, «спожити». Імовірно, в цьому замовлянні три міфологічні ріки (дивіться «Водяну символіку») контамінувалися з казковою «молочною рікою», кисільними берегами. Ця ріка – сприятливий варіант «неможливого» світу, земний рай казки.

Сльоза

Сльоза – включена в досить архаїчну картину світу (81): божественний вершник і три хорти з символічним забарвленням (білий, сірий, червоний). Все це свідчить про священне значення сльози. Сірий кольоровий епітет (сльозу злизує сірий хорт) – сигнал того, що сльоза тлумачиться як проміжна ланка між водою й кров'ю. Крім того, сльози (плач) фігуру-

ють у непорівнянню за своєю експресією любовному замовлянні (4). Тут їхнє значення також глибоко архаїчне: у найдавніших міфах різних народів сльози, плач – знак глибокого зворушення, без розрізнення «доброго» чи «лихого», кохання чи туги, жаху чи захвату.

Слина

Слина – часто застосовується в магії всіх народів та епох (порівняйте плювок, як засіб

відігнати «нечисть», або мазь із слини, змішаної з землею, як чудесний лік від сліпоти в Євангелії). Магія за аналогією: як слина пропадає в землі, так повинна пропасти напасть (62). У замовлянні поєднано дві функції слини: одворотну – і лікувальну.

Гівно

Гівно – нечисленність прикладів (60) пояснюється тим самим, що й рідкість у замовляннях «низових» символів тіла (дивіться «Анатомічну

символіку): не малою, а дуже високою значимістю, а тому й табуванням «згадування всує» таких символів. Ефективний засіб народної медицини (хоч, подібно до інших засобів цього ряду, майже не фіксується в писемних джерелах). Разом з іншими речовинами «тілесного низу», хтонічне за своїм значенням: і наділене міццю, і «нечисте», і нерідко небезпечне. Тому найчастіше вживається з метою відганяння лиха та в магії «на зло». В даному замовлянні (60) текст, найімовірніше, дефектний. Найбільш вірогідна реконструкція: «три брати пили мед-пиво-(вино), а ти, чорте, (пив) гівно». Це відповідало б, по-перше, законам фольклорного паралелізму, по-друге, практиці магичної «шкоди» (таємне підливання «нечистих» речовин до пиття), по-третє, практиці магичного відганяння (порівняйте магичне лікування від пияцтва, за допомогою так само «відворотних» речовин, домішаних до напою). Типова гомеопатична магія: нечисте виганяється нечистим.

Отже, речовини у замовляннях:

- не просто матеріал, з якого складаються ті або інші предмети або частини тіла: це і суб'єкти замовлянь, активні дійові особи, – і об'єкти магичного дійства, – і атрибути персонажів замовлянь, їхні властивості-титული, властивості-«сани» (ієрархічні та поцінвальні);

- всі речовини мають більше або менше, але обов'язкове символічне значення;

- одна й та сама речовина може переходити з розряду в розряд: так, камінь – це й суб'єкт, камінь-олтар у центрі концентричної моделі світобудови, але це й атрибут «кам'яного антисвіту», обернення ж у камінь, кам'яніння – це мета, а камінь – це об'єкт магичного ритуалу проти лихих язиків і взагалі ворогів, те саме стосується води, вогню, крові;

- класифікація речовин на фізичні та фізіологічні (як і багато інших класифікацій) заснована на сучасних, а не архаїчних поглядах, архаїчна людина не вважає, наприклад, що вода і кров, кров і вогонь і так далі належать до різних груп, взагалі ж ототожнення, уподібнення речовин макрокосму і мікрокосму для стародавніх людей процедура значно важливіша й типовіша, ніж їх розмежування й розподібнення.

Символіка кольорів

Зрозуміти значення кольору в космосі замовлянь нелегко з тієї ж причини, з якої важко збагнути в ньому символіку числа. І колір, і число – явища нібито не культурні, а природні (особливо колір). Вони немов не залежать від людського світобачення, від історичних епох і національних культур. Постає ілюзія, ніби ті самі кольори за всіх часів та у всіх народів «прочитуються» однаково. Проте це не так. Різні епохи й культури ділять спектральну шкалу по-різному і надають її ділянкам різної

ваги. Одні кольори «не помічаються» або виглядають узагальнено, сумарно, нечітко, інші вирізняються й активно символізуються,

У замовляннях колір автономний. Білий кінь і рудий кінь, білі очі і карі очі – це не два варіанти коней і не два варіанти очей, а зовсім різні за своїми символіко-магічними можливостями об'єкти. Білий кінь, наприклад, – це знак присутності божества або володаря стихії, рудий кінь – це домашня худоба. Білі очі – це прикмета «ярильного» божества, карі очі – це очі звичайної людини.

При цьому саме в найбільш «дійових» магичних ситуаціях (і для найбільш «дійових» кольорів) фізичне, спектральне значення взагалі починає зникати. Колір перестає бути кольором і стає символом некольорових відносин. Він уже не описує предмет. (В принципі, магіко-міфологічний світ взагалі нічого не «описує» в нашому розумінні слова). Отже, він не описує – він приписує: допомагати або шкодити, відганяти або прикликати, володіти більшою або меншою священною, сакральною силою.

Подібними функціями наділені не всі кольори (як і не всі числа), а лише ті, що були освоєні людиною символіко-магічно раніше від інших. Для замовлянь такими «старшими», максимально «дійовими», високочастотними і високосимволічними кольорами є золотий, білий, чорний, червоний.

Золотий

Золотий – як показано дослідниками, священна семантика золотого кольору має первісно фізичну, а згодом міфологізовану природу. (В кольоровому спектрі на одному його кінці концентруються також кольори пурпуровий, ясно-червоний, оранжевий, жовтий. Ці кольори в різних історичних і національних культурах дістали семантику священності, святості, ієрархічного верховенства – первісно осмислюваних, очевидно, як абсолютна і гранична повнява й ряснота). Золотий – колір сакральності, верховенства й чудесності. Тому найчастіше поєднується з іншими атрибутами влади, царственності, особливої магичної сили. Золоті в замовляннях корона (36), роги (42 та ін.), хрест (44), майже завжди – місяць, міст (96, 97) одне з найбільш «урочих» місць у міфології (дивіться «каліновий міст» у рослинній символіці).

Центр із найдавніших часів осмислювався міфологічною свідомістю як осереддя повновладності та чаклунства. Тому золотими стають центральні предмети і персонажі: дуб, серединне дерево світобудови, чудовні яблуня і груша – його аналоги, гніздо, кришечко, кровать, на яких лежить або сидить володар хтонічного царства. Ніде і ніколи золотий колір не оцінюється в замовляннях негативно. Втім, в етичних категоріях «добра» і «зла» він взагалі не оцінюється. Це «добрий» колір за іншим (треба гадати, найдавнішим,

ще напівбіологічним) критерієм: це «дійовий» колір, всепереможний і всемогутній.

Білий

Білий – великою мірою поділяє символічне значення золотого кольору. Він також «дійовий», священний. Його появі сусідять «божественні» персонажі – святий Юрій-Ярило (81), святий Петро (32). Це епітет священних об'єктів: майже завжди білий – камінь у центрі світу, язичницький олтар (36), береза (63) – аналог-антипод світового дуба (дивіться «Рослинну символіку»). З тварин білим кольором наділені лише активно магичні: кінь (32, 81), півень і хорт (81). З анатомічних символів з білим кольором постійно пов'язане тіло (55, 108 та ін.). «Біле тіло» показово збігається з «білим світом» у єдиному значенні: сукупності всього об'єкта цілком, а також «священного існування». Варіант цього космічного значення – «біле личко» (11) – «малий космос» людського тіла.

Білу барву має святий Юрій (Ярило): в нього білий кінь, білий хорт, білі губи, білі зуби (81). Фізична неможливість «білих губ» доводить те, про що йшлося вище: коли символічне значення кольору суперечить фізичному, перемагає символічне. Так, уроки виганяються з «білих очей» (56), які стоять у кумулятивному ланцюжку з карими, синіми, червоними – тобто з усіх, які тільки є.

Якщо золотий – «царський» колір, то білий – колір «жрецький»: у ньому слабше значення влади, зате сильніше значення священності, причетності до божественного.

Червоний, красний, рудий, рижий

Червоний (красний, рудий, рижий) – так само давно відзначений в архаїці: міфі, ритуалі, замовлянні, загадці, магичній казці. Очевидно, найперший кольоровий символ у людській культурі. (Червона вохра простежується від палеоліту: нею фарбують тіло, посипають поховання, вкривають кам'яні знаряддя праці). Зрозуміла також символічна генеалогія червоного кольору – кольору крові (вохра в первісних ритуалах, найімовірніше, заступила кров). З кров'ю червоний колір пов'язаний і в замовляннях від кровотечі (22, 27, 81 та ін.), він є постійним, хоч і не єдиним епітетом крові (31 та ін.). Ставши одним з чотирьох найбільш священних кольорів, червоний поділив з ними їхнє головне значення: верховності (центральності) та магичної сили. Тому він нерідко прикладається до тих самих об'єктів, що й золотий або білий: камінь (22, 60), море (22, 27), хорт (81). Проте існують і відмінності. Перша: колір плинної крові, тобто життя і водночас загрози для життя не є таким безумовно «позитивним» кольором, як, наприклад, білий. Зустрічається він і в тривожному, зловісному контексті, чим

зближується з чорним («червоні» і «чорні» антисвіти). Друга відмінність: як похідне від символіки крові, червоний лишається кольором більш «спеціалізованим». Коло його лікувальних: застосувань переважно кров'ю й замикається. Навпаки, білий і золотий кольори магічно універсальні. Третя відмінність: як і золотий (але не білий і не чорний), червоний – це колір влади, «царський» колір. У червоні чоботи (87) взутий святий Михаїл – архистратиг («головнокомандувач») небесного війська. Це, звичайно, відсилання до ікон, на них саме Бог та Божя Мати взуті в червоні чобітки – взуття візантійських імператорів (порівняйте Оранту, запрестольний образ Божої Матері в Софії Київській). Але «візантійська» символіка червоного кольору, як і кольору золотого, – лише пізня спадщина дуже давньої, всесвітньо поширеної традиції кольорів. Четверта, і, мабуть, найпомітніша відмінність: якщо в лікувальному контексті застосування червоного кольору порівняно вузьке – інше, ширше, значення він дістав у плані етичному та естетичному. (Точніше було б сказати: «передестетичному» і «передететичному», оскільки «чистої» естетики та етики в світі замовлянь ще не існує – дивіться передмову).

Червоний («красний») колір не випадково зблизився з поняттям красивого (аж до того, що значення кольору витіснило в слові «красний» вихідне значення краси – «красне личко» в замовляннях, «красна дівонька» в колядках). Так само не випадково пов'язаний він із поняттям «ласки», прихильності, тобто любові до навколишнього світу. І «першоестетика», і «першоетика» архаїчного всесвіту початково виростає саме з переживання ладу як найвищої гармонії світу: його форм (краса) і його відносин (добро). Паронімічні пари «красний – ясний», «красний – прекрасний» (3, 99 та ін.) розкривають цю символіку доброго, прекрасного, світлого, узгодженого і прихильного до людини всесвіту.

Показово, що «красне» в замовляннях сонце, сонячний світ, сонячний схід, місяць – лише «золотий». Місяць – володар нічного світу, не менш могутнього (а часом і більш могутнього), аніж денний світ сонця, – але світу, де добро і зло ще не розрізняються.

При зміні релігій християнство змогло прийняти у свій символічний фонд «красне сонце», яке стало популярним у християнській образності (наприклад: «і паки із гроба красное правди нам возсія Солнце» – у співах великодньої заутрені). Але християнство не могло використати «позаєтичний» місяць: він так і не ввійшов у християнське коло небесних символів і був повністю відданий середньовічній демонології.

Саме слово «красний» початково означало «кольоровий», і ширше: «позначений кольором», «прикрашений». Проте перенесення значення «червоний» на це слово не було ви-

падковим. Червоний колір посідає верхнє місце спектральної шкали, за ним ідуть оранжевий і жовтий. «Попереду» від червоного може бути лише білий – як злиття всіх кольорів. Оранжево-жовта символіка (максимально священна, скажімо, для буддизму) в слов'янському язичництві була поглинута символікою золотою (той самий колір плюс блиск, яскравість, насиченість, тобто гранична інтенсивність). «Потойбічний», всеохопний білий колір (власне, вже не колір, а світло, світлова «матерія») увібрав у себе відповідну «потойбічну» символіку. Навпаки, червоний колір, віддавши царственість переважно золотому, а цілокупність – білому, лишаючись невіддільним від теплої, тілесної символіки крові, взяв на себе значення священності земної: «втіленої», явленої у теплі й красі. Водночас давніші позначення червоного кольору (рудий, рижий) відійшли в більш прагматичну сферу, позначаючи колір м'яса або масть тварин (102, 103). Втім, якась пам'ять про священні кольори збереглася й тут: замовляння, призначені для худоби будь-якої масті, в більшості текстів згадують саме «рижу» («руду»).

Чорний

Чорний – його значення вимальовується через зіставлення та протиставлення трьом іншим найвищою мірою символічним кольорам. З ними чорний поділяє символіку особливої відзначеності та сакральної сили. Знов-таки це підтверджують спільні для всіх трьох кольорів предмети-символи: чорні в замовляннях дуб (63), ліс (80, 102), море (87), камінь (84), гора (84), кінь (вороний, 82), віл (139), ворон (94), з речовин – кров (102). При цьому чорний відрізняється від інших священних кольорів своєю особливою хтонічністю. Це колір «нічний», «потойбічний» – але в протилежний від білого бік, колір «неможливих» антисвітів (79, 80, 87). Чорний колір згущується в замовляннях від нечисті, уроків, насланя, в замовляннях із зміїними, хтонічними персонажами. Самі символи, з якими він ділить своє значення, нерідко особливо архаїчні (як і весь «нічний» або «нижній» світ у цілому) – такими є чорний ворон і чорний дуб. У зв'язку з чорним кольором (дуб, кінь, ворон, три пани та ін.) послідовно з'являються чоловічі рослини й тваринні символи: це допомагає вловити в ньому чоловічу семантику – порівняйте чорну барву чоловічих символів (бізон) у палеолітичних зображеннях.

Чи можна сказати, що чорний колір у замовляннях – колір уже «поганій», «демонічний»? Ні, не можна. З чорним справа стоїть так само, як з усіма «догармонійними», хтонічними символами, персонажами, стихіями. Світ замовлянь трактує їх як особливо потуж-

ні, але й особливо амбівалентні: вони вже бентежать своєю «докосмічною», первісною і позапоцізувальною природою (порівняйте аналогічне тривожне сприйняття червоного кольору як символу крові). Тому чорний у замовляннях – ще не колір зла, але вже на півдорозі до саме такої символізації.

Сірий, сивий, сизий, буланий

Сірий (сивий, сизий, буланий) – у замовляннях – це колір «недобілий», «напівчорний-напівбілий». Супутник білого (червоного) і чорного в символіці добового круговороту: колір світання й сутінків (81, 147 та ін.). Відповідно сірий (сивий, буланий) кінь (30, 58, 94, 147), хорт (81), орел (95), три пани в «царстві навпаки» (142), що свідчить про магічну відзначеність, але меншою мірою, аніж колір чорний білий, червоний.

Синій

Синій – майже завжди – колір моря (22, 23, 33, 71 та ін.). У Давній Русі – це колір темно-червоний, колір «синіх жил», венозної крові й печінки (76, 82, 86). В кумулятивному переліку – також колір очей (56), «три кроваті синіх» (142) на острові – так само у зв'язку з «синім морем» і опущеними в море ключами. В цілому ж бідність і «реалістичність» синього кольору в замовляннях свідчить про те, що він символізувався відносно пізно. Відсутнє в замовляннях і «синє небо» – найпоширеніший, у наступні епохи об'єкт при даному кольорі. Імовірно, небо (як символ верхньої зони) повинне було спочатку замінити море (як символ зони нижньої) у значенні космічного першопочатку та безмежності. (В одній карпатській колядці космогонічного змісту два птахи, спустившись на дно «синього моря», виносять звідти, зокрема, синій камінець: «з синього камінця – синє небо»). Синій епітет моря перейшов до неба, що було підтримане (але тільки підтримане, а не задане) «реальною» барвою неба. І лише від неба синій колір став запозичати значення «неземного» (як «горнього») (порівняйте «блакитну квітку» Новаліса, «небесний колір» Бараташвілі та інші романтичні й неоромантичні символи).

Зелений

Зелений – виключно колір рослинності: жита (127), лози (111), гаю (142) та ін. В замовляннях зустрічається вкрай рідко – і це При величезній ролі символіки примноження, зросту і розцвітання. Схоже на те, що в замовляннях зелений (буквально «такий, що призвів зело», дав пагін) сприймається передусім не як колір, а як стан рослинного царства, і в такому вигляді поглинається іншими символами зростання.

Жовтий

Жовтий – застосовується лише до трьох предметів: кості (40 та ін.), змії, жовтопузої,

жовтобрюхої гадина (104) і воску (118). Колір цілком «реалістичний», отже, не архаїчний. Всю священну силу жовтий колір у замовляннях віддав золотому, а сам перетворився на другорядний «описовий» атрибут.

Рябий

Рябий — власне, не колір, а тип забарвлення. Подібно до всякої фізичної відзнаки (родимки, незвичний колір, надмір чи брак частин тіла і тому подібне), переживається архаїчною свідомістю як знак обраності, священності. «Ряба курка» (64) так само священна, як і «білий півень» (порівняйте курочку рябу: персонаж магічної казки з космогонічним мотивом світового яйця).

Отже, в системі кольорів у замовляннях:

- колір не просто визначає свій об'єкт, а й здатний надавати йому тієї або іншої символіки, тієї чи іншої оцінки, аж до протилежних;

- чим колір «архаїчніший», чим раніше засвоєний він людською культурою, тим менше він «фізичний» і тим більш символічний – і навпаки;

- кольори-символи виразно поділяються на групу «перших», «старших» кольорів – і всіх інших;

- у «старшій» групі символіка кольору вкрай багатозначна, амбівалентна за своїм поцінвальним значенням і стійка в часі;

- інші, «молодші» символічні кольори за значенням своїм більш «реалістичні», за функцією – більш описові, в історії культури – більш мінливі;

- можна припустити, що символіка кольорів за суттю своєю не первинна, а склалася на основі іншої символізації (наприклад, світлової – дивіться символіку чорного, білого, сірого і червоного як барви світання).

Символіка чисел

Ставлення до числа у світі замовлянь також не тотожне сучасному. Сучасне число – знак кількості, числення операція кількісна. Передбачається, що рахуються предмети однорідні й однакисні, якщо ні – різниця між ними нехтується. П'ять коней – це п'ять однакових коней, неподібність між ними нас не цікавить. Природно, при такому підході два предмети відрізнятимуться від трьох лише характеристикою «більше – менше». У світосприйманні міфологічному число – показник не іншої кількості, а іншої якості предмета. Один кінь і двоє коней – це не «більше – менше» коней, а два істотно різних бачення об'єкту, два неоднакові символи. Те саме є вірним і для інших «чисел». Числа в сучасних рахунках – знаки, за допомогою яких ділиться на частини однорідний і тотожний простір. Числа в замовляннях – семантично багаті «титული» і «властивості» діючих осіб: знаки їхньої ієрархічної цінності. Саме тому нумерологічний ряд у замовляннях жодним чином не

означає простого поштучного нарощування «того ж самого»: внаслідок цього в замовляннях інакше трактується й нумерологічний ряд.

«Чистий» нумерологічний ряд і «чиста» операція рахунку по одному в магічній практиці завжди передбачає ситуацію вибору та ритуал обрання. (Це правило збережеться в де-сакралізованій спадкоємиці ритуальних текстів – дитячій лічилці). Лічити необхідно для того, щоб у потрібному (визначеному, «відзначеному») місці рахунок перервався. Тому рахунок може бути досить довгим, але ніколи не буває безконечним: саме кінець, знаходження «обраної» істоти або предмета є істинною метою нумерологічного ряду. Навпаки, безконечний ряд, з позицій міфомислення, не має мети й, отже, є безглуздим.

Зворотний лік (у бік зменшення) так само має свою магічну мету: «зменшення наявності», «зменшення буття», тобто вигнання з буття. Такою є нумерологічна процедура вигнання хвороб і напастей у замовляннях: лік ведеться від «багато» (звичайно сім) до «жодного». Аналогічну процедуру, тільки не числову, здійснює в казках герой, щоб добути Кошцієву смерть: послідовно відшукує скриню – зайця – качку – яйце – голку – кінчик голки. Цей кінчик і є просторовий нуль, подібний до «жодного», числового нуля замовлянь. І в замовляннях, і в казці «стиснуте буття» концентрується в дедалі меншій мірі, поки анігілюється у небуття. Якщо ж брати числа не як ряд, а як сукупність, то їхнє символічне навантаження не лише різко неповторне, а й різко різнонасичене. Індійські математики, навіть у XX столітті, сприймали числа (зокрема й величезні) як «особи»: кожне окреме, зі своїм характером, нахилами й антипатіями. Мнемотехніки, люди, здатні запам'ятовувати і відтворювати неприступну іншим кількість багатозначних чисел та операцій над ними, відзначаються, як правило, тією ж психологічною особливістю: числа для них: – «живі», якісно неповторні об'єкти (інколи навіть із власними кольором, запахом, об'ємом і фактурою). В обох прикладах люди зберегли міфомагічне «почуття числа». Числа в замовляннях, подібно до імен, епітетів, супровідних предметів або осіб, відіграють роль атрибутів – роль, немислиму для безбарвного і безособового сучасного числа. Дещо загострюючи цю думку, можна твердити: міфочисла взагалі не «лічать», а характеризують.

Знеоднорідності і нелінійності чисел у міфі, ритуалі, магії прямо впливає різна насиченість їх символікою. В цілому тут простежується лише один критерій: чим менше число, тим символічніше, і символіка ця багатозначніша. Прості числа, наприклад, безсумнівно розділяються на групу «малих» (від 1 до 4) і групу «великих» (усі інші).

Числа від 1 до 4 символічні всі без винятку. Їхня символічність багатопланова і складна. В

той же час вона надзвичайно стійка: зберігається не лише в різних текстах замовлянь, а й у різних жанрах фольклору: загадках, приказках, повір'ях та інших і в різні наступні епохи, з різними формами світосприймання. Навіть коли фольклор замінила література, а язичництво – християнська релігія, навіть коли символіка малих чисел уже не усвідомлювалась так повно й безпосередньо, як раніше, – практично вона ніколи не деформувалася, зберігаючи в цілості своє смислове ядро.

Числа вищі від 4 символічні або не всі, або принаймні дуже неоднаково за інтенсивністю. Наприклад, із символіки замовлянь, репрезентованих у цій книжці, майже випадають 5, 6, 8, 9 (крім формули тридев'ять). Вони неопорівнянні з символічним потенціалом числа 1. Заодно ця символічність набагато однозначніша, ніж у 1, 2, 3, 4, і набагато менш універсальна в жанровому сенсі. Вона ж і менш стійка у часі.

З чисел, вищих від 10, символічні лише деякі. Всі вони дістають свою символіку від простого числа, яке їх утворює. Водночас з'являється дещо в світі «перших чисел» неможливе: деякі числа стають синонімами інших». Так, значення дуже багато», «вся повнота чогось», а також «межа зліченності» передаються замовляннях з рівним успіхом через 7 12 33, 40, 77. Доказ цьому – те, що названі числа правлять за атрибути тих самих предметів чи персонажів, причому в аналогічних ситуаціях.

Один

Один – включає в себе значення:

- центральний, серединний;
- такий, що вміщує всіх собі подібних, репрезентативний;
- найдієвіший, потужний, «магічний»;
- верховний, найвищий, «царський», «княжий», володарний.

Гіпотетично можна гадати, що число 1 і його символіка не «первісні», а постали з двох логіко-магічних операцій: заміщення й вичленування.

Під заміщенням розуміємо ту саму магічну «частину замість цілого», де функцію частини (при цілому – множині, роді, виді) саме й виконував один суб'єкт або предмет. Це демонструє палеолітична еволюція ведмежого культу. Спочатку вшановувались і з священною, магіко-продуктивною метою зберігались частини ведмеда (передусім голова й передні лапи). Лише згодом стали виготовляти глиняну болванку: одного ведмеда в цілому. Як частина заміщувала «всього ведмеда» і навіть «усіх ведмедів», так пізніше один ведмідь міг сприйматися як весь ведмежий рід, згущений в одній подобі. Якби не така «репрезентативність», не магічні повноваження одного, вершити обряди перед єдиним «ведмежим ідолом» не було б резону.

Вицленування співвіднесені із процедурою вибору і значенням обрання. Те, що особливо відзначене, особливо ж і придатне для міфосюжету і ритуалу. «Один» з «багатьох» (будь-якого числа) – це той, хто особливо повинен «бути» або так само імперативно повинен «не бути». Діє і магія за аналогією: «один» повинен звідати долю, яка була рокована «багатьом» («добру» або «злу», примноження або знищення, для того, щоб уберегтись від останнього, можлива «священна жертва» – треба умертвити, знищити одного заради примноження й торжества життя у всіх інших).

З появою Світової Горизонталі, а пізніше Світової Вертикалі «один» набуває значення: «такий, що не має протичлена опозиції» (або: протиставлений усім опозиціям). Топографічно таким «одним» є центр. Центр рівною мірою протиставлений як опозиції «ліве – праве», так і «верху – низу». Цілком логічно символіка «одного» взяла на себе й символіку центру. Так «центральне», «верхове», найбільш священне і найбільш повновладне в архаїчній міфології стали сумішатися, а «один» остаточно набув значення «божественного» або «царственного» числа, та особи, яку воно визначає:

Суперечливе співвідношення «один – пара». В принципі всяку непарність, «лишку» світова архаїка схильна ототожнювати з непорядкованим, нестійкодинамічним, а тому небезпечним, «лихим» началом. Чіт, парне число символізується за протилежністю: як начало впорядковане, в позитивному сенсі непопрушне, отже, корисне, «добре».

Однак на цей принцип накладається другий, про який уже йшлося: один вицленується як щось відзначене на фоні непевної множини, «всіх інших», як невідзначених. Коли ж названі принципи наклались одне на одне (при тому, що значення «одного» – більш давнє, ще «добінарне»), виник знайомий результат. Давніше символічне значення, більш архаїчна міфологічна і обрядова функції частково були придушені, але переважно відступили в «нічну» сферу: почали осмислюватися як більш негативні або тривожно-амбівалентні, але й більш могутні. Наприклад, пари «вовк і вовчиця», «росомах і росомаха» в замовляннях більш «мирні», але менш повновладні, аніж звір «непарний» і «єдиний». Показово: жіноча пара часто взагалі відсутня, у найбільш «магічних» тварин – ведмедя, вовка, коня, собаки, півня.

Два

Два – охоплює значення:

- пара, чіт, двоїстість (бінарність);
- протиставлення одному непарному (за формулою: три – це два плюс один);
- множення, збільшення (за формулою: два – це один плюс один);
- дроблення, несправжність, позірність.

Символіка числа «два» також тривалий час розвивалася в надрах міфу і магії. Відомо, що в багатьох мовах (зокрема й давніх слов'янських) є форми двоїни. Ця двоїна була б просто безглуздою надмірністю, якби позначала просто «дві штуки» того ж самого предмета (троїни світова лінгвістика практично не знає). Двоїна та її форми прикладалися виключно до парних предметів: очей, вух, рук, ніг та ін. Очевидно, саме парність і є одним із призначень числа «два».

Але значення парності, прямо пов'язане з принципом симетрії, легко могло перейти в значення двоїності: зіставлення і протиставлення двох об'єктів, що мають єдине «надзначення», але різні значення диференціальні (в просторі, скажімо – займати різні сторони відносно центру). Від цього йдуть у замовляннях образи двох братів, одного небесного, другого земного: в магічних обрядах – дві застосовувані речовини, з яких одна належить «макрокосмосу» (вода, вогонь), друга «мікрокосмосу» (кров, молоко).

Значення «близнята», також співвіднесені з парністю, в свою чергу, породило різні наступні його тлумачення і протилежні оцінки. Близнята споконвіку викликали у людей підвищені емоції: переживалися як щось надзвичайне. Народження близнят вважалося особливим, віщим знаменням, нерідко – загрозливим. Звідси й звичай виганяти, вбивати, рокувати в жертву одного чи двох близнят. Але нерідко це було знамення добре: звідси легенди й міфи про близнюків – засновників людського роду взагалі або даного роду-племени, міста, царської династії. Логіка тривоги, яку викликали близнята, – та сама, що й тривоги, яку породжували діти з фізичними дефектами. І перше, й друге – відхилення від норми: або в бік надміру, або в бік нестачі. Близнята – це «надто багато» людини, новонароджені без якоїсь частини тіла – це «надто мало». Проте відхилення означає певне вирознення. Тому в процесі культурної еволюції, зберігаючи давній тривожний обертоном, явище близнят і відповідне число «два» стали оцінювати й позитивно.

Наступні значення, що належать до символіки «двох», демонструють цю вібруючу амбівалентність.

З одного боку, всяке збільшення числа в замовляннях (подвоєння, потроєння і тому подібне) розуміється як збільшення буття: незаперечної присутності, повновладдя, існування й «істотності» (дивіться «Символіку діянь»). З другого боку, подвоєння тлумачиться як розщеплення цілісного суб'єкта: на його «істинну» – і «неістинну», підмінну, позірну іпостасі. Так у міфологічний світ входить мотив двійника і двійництва. (Певною мірою його варіант – перевертєнство, вовкулацтво).

Замовляння дають небагато прикладів двійництва у прямому вигляді. Але настійли-

вим є вживання імен хвороб або наслань у множині, нарівні з однією. Це дає можливість реконструювати магічне уявлення про «розсіпання» нечисті на якусь множину, особливо при втечі від закляття.

Три

Три – включає в себе значення:

- тричленна вертикальна модель світу, а значить, «весь світ» за вертикаллю, сукупність царств верхнього, середнього, нижнього;
- динамічний цикл змін (наприклад: дитинство, юність – зрілість – старість, ранок – день – ніч, місяць-молодик – підпівня – повня і тому подібне);
- ліве плюс праве – центр (ширше: формула «два плюс один»);
- збільшення, посилення, виражена магічність, священність (дивіться вище).

«Три» (як і «два», як і «один») – надзвичайно «дійовий», місткий і універсальний для світової культури символ. Засвоєння поняття (і символу) «два» внесло в архаїчну свідомість ідею двоїності, дало широку можливість класифікації всесвіту на основі парних протиставлень. Засвоєння поняття (і символу) «три» зміцнило, по-перше, символіку центру. По-друге, воно створило умови для формування динамічної моделі світобудови. По-третє, воно посилило спочатку поцінувальну, а потім і етичну диференціацію протилежних сторін цієї світобудови. В той же час, об'єднуючи їх, число і символ «три» внесли в людське світо-розуміння зачатки діалектики: боротьби та єдності протилежностей.

При цьому усередині символічного простору кожного новозасвоєного числа (2 – після 1, 3 – після 2 і 1) можна розрізнити не зовсім розчинені, автономні «території» попередніх чисел. Так, значення числа «один» (вибраний, протиставлений іншим) і «два» (парний, менш сакральний, аніж «один») включаються, але не розчиняються до кінця в символіці числа «три». Це стає цілком очевидним, коли «три» трактується за формулою – «два плюс один». Наприклад, дві сестри та один брат (або навпаки), три сини (дочки, царівні і так далі), з яких один – чудесний (варіанти: головний, найсильніший, позитивний і тому подібне), а двоє інших – «безчудесні», профанні або хоча б менш чудесні. Ця формула працює на повну силу в казці. Але і в замовляннях одна з трьох рослин, істот, речовин нерідко буває основним магічним засобом, а дві інші йому лише акомпанують.

Марина Новикова
www.svit.in.ua

Продовження в наступному номері

З книги Івана Просіяника «ЗОЛОТА ГРАМОТА»

МОЛОДИЛЬНІ ЯБЛУКА

Чи з близької, чи з далекої дороги раз князь повертався. Коли це його кінь як спіткнеться на рівному місці.

- Що воно за okazія? - здивувався він.

Глядь, а під копитом крем'яний ніж лежить. Тільки підняв, коли це де не візьмись баба: та худюща, та страшноюща, ще й більмувата.

- Чи не знаходив, синку, мого надіб'я? Верни! - шамкотить. - Три бажання виповню: чи срібла-злата, чи сухим з болота, чи куніцю - красну дівицю...

Посміхнувся князь, прижмурився:

- Ані срібла, ані злата, ані - сухим з болота, а хочу знати, що звір у полі, риба в морі, птах в небесах розмовляє! Це найперш!

- Е-е, владарю, постривай! Я вже чую куди далі вестимеш! А чи знаєш, що як вволю твою волю вперше - пощербляться твої роки на четвертину! А як вдруге - вкоротяться на половину! А як втретє... знай, що для тебе отой крем'яний ніж наготовлений! Чи ж згоден?

Аж тепер зрозумів князь, з ким він справу має. Похололо все та чи ж лицареві відступати? Ех!

- Згоден!

Лиш вимовив це слово, коли чує...

- Ого-го! - гірко махає кінь головою сивою, - воно й добре все знати, так навіщо ж собі літа уривати, господарю?

Лягнув коня князь по крутій шії та до баби: - Хочу відати: де що росте! Де що цвіте! І де, що коїться!

Враз на нього, чи то сон, чи то втома наринула. Схилився він вірному товаришеві на гриву й ніби-то ввижається йому, що через степ широкий, через Дніпр глибокий орда суне. І ні числа їй, ні краю. Стрепенувся князь, жбурнув бабі ножа, шпаркіш сокола бистрого полетів:

- В сурми сурміть! Ватру вівову паліть! - закричав згону, - орда на Білім Броді!

Хотіли хазари поганії русичів ошукати та самі ошукалися. Лягли снопами під ціпи сіверянські, під мечі галицькі.

Пирує князь, кружляє вина-меди з дружиною бойовою, осипає сріблом-золотом гуслярів солодкострунних, а сам ніяк захмелити не може. Бачить краєм ока, чує краєм вуха:

«Ой постарів наш князь, посутулився! Побілів чолом, пригорюнився!». І гіркими стають князеві вина-меди, і що ропа солоная золоті слова билиннії. Зліг він на шури пардусові у вікно дивлячись, думу невтішну думаючи. Коли це бачить: напав стрижа маленького шуліка дзьобастий. Та, видать, й сам не рад, що зачепив. Крутився, вертівся й тікати. Князь тоді на ганок:

- Звідки в тебе, пташе малий, сила така? - питається.

- Є, князю, - щebetнув стриж, - струмок трисильний. З нього я й напився із далекої дороги летючи. А з семисильного не наважився, бо там лиш орли п'ють!

Заплющив князь очі й побачив той струмок за дебрами дрімучими, за горами могучими. Заходить в хорони свої тесовії та й возвіщає витязям-молодцям свою волю:

- Хто привезе мені воду трисильну - той при мені радником стане!

Ось вишукався один богатир. Не було його місяць, не було два. Коли вертається й руками розводить:

- Туди я, князю, таки добрався. А назад - ворон чорний ув'язався. В такі непрохіддя, в такі непрогляддя завів, якби не водиця, давно б уже вовки-сіроманці мої кості ділили!

А князеві уже й світ не милий. Удруге він возвіщає свою волю:

- Хто привезе мені воду семисильну... за ріками вона широкими, за пустелями дикими: не радником-посадником, братом рідним стане!

Ось пробує щастя інший витязь. Довго не було. Коли це вертає.

- Туди я, князю, таки добрався, - розводять руками, - а назад... сорок тріскучий як ув'язався. Завів в пустелю безкраю та й кинув. Якби не водиця, давно б уже орли-падальники моїми кістками пирували!

Зітхнув гірко князь та й каже:

- Приснилися мені, днес, яблука молодильні. На морі-окиані, на острові Раяні ростуть! Та хіба хто ж туди добереться?

Аж тут виступає наперед лицарів... князенко. Цілує батька в руку:

- Відпустіть мене, татю, в край незнаний, по плід невіданий! Голову покладу, а привезу!

Заплакав князь гіркими сльозами, не хотів сина-недолітка в шлях незвіданий пускати, а той як наполіг.

- Піп ж, - напучує батько, - ні з вороном чорним, ні з сороком тріскучим, ні з орлом-падальником не знайся. А знайся з Трисилляем Божим. Коли під Триявором ночуватимеш, з Триджерела питимеш - живим лишишся!

Як заїхав князенко за буйні лози, полилися в молодого дрібненькі сльози. Коли це кінь його вірний Гаягрива став, мов укопаний. Аж воно ворон чорний підлітає, з шляху-дороги збиває. Як вихопить молодець нагая, як уперіщить - з того лиш пір'я посипалось. Іде він другий день, коли це сорок тріскучий до нього підлітає з путі-дороги збиває. Й для цього хлопець нагая не пожалів.

Чи довго, чи коротко вандрував, дивиться: між трьома яворами три кринички. А біля дідок сидить сивий-сивий, як сніг, та такий струп'яний, аж страх на нього глянути.

- Синочку, - ледь губами володає, - подай мені водички напитися! Охляв і не зведуся!

Сковтнув князенко слину в'язкую, ріг виймає, води набирає. * Відпив дідусь, повертає. А князенко, не бридуче - допиває.

- Не погидував ти, хлопче, мною, - усміхається старий, - як ті двоє... ох - хо! Самі напилися, ворона чорного, сорока непотребного напоїли, а тоді й мені під ноги налили, щоб лизав, яко пес. Просвітліло, синку, оце на душі та не надовго! Умру я скоро, так сина рідного й не побачивши!

- А де ж ваш син? - питається князенко.

- На дев'ять літ пішов у чужі краї! Три роки його ще мені чекати! Три білих виглядати! Та бачу, не діждуся!

- Діждетесь, дідусю! Я ось по молодильні яблука для тата їду і вам завезу!

- Що за душа пречиста! - витер сльозу старий, - шо за благословенна! - та й дістає з торбини сувій полотна.

- Візьми, сину! Доскочиш моря, кинеш на воду і дійдеш по нім куди треба. Але півночі дочекай, поки Змій вогняний, що круг яблуні лежить - засне. Тоді ось тобі рукавиці залізні. Перенесеш його геть та й ірви. Лиш пам'ятай - не більше трьох. Тільки вирвеш четверте - як сипонуться вони на залізний тік - вся сторожа пробудиться. Тут уже полотно не врятує. Мають вони човни бистрії, мають стріли каленії. Та ось візьми сиву мою волосину, кинеш їм навстріч, як не вцілять - живим лишишся.

Князенко так уже дякує дідусеві, так уже до рук припадає.

- Зажди, - каже старий, - це ще не все! Вийдеш на берег наш: одне яблуко сам з'їси, друге-коню доси, хай навпростець через пустелю летить, бо плід той не любить довго від гіллі бути!

- А вам же, дідусю?

- Та що ти, сину, про мене переймаєшся! Я вже своє віджив!

Скочив князенко на вірного свого коника-за один мах півстепу й перескочив, а за другий - півпустелі. Ще й сонечко ясне не сіло, а він уже на березі моря. На волю коника пускає, дідусів подарунок виймає. Поклав сувій на хвилю круту - він так й розгорнувся. Ступив на нього князенко опасливо - та й каже як дідусь навчив:

- Неси ж мене пасемце, срібне весельце через море-окіян на острів Раян!

Давай полотно спереду розгортатися, позаду згортатися. Та так шпарко, немов йому ні хвиль крутих, ні вітру буйного.

Коли це як сутеніти почало, бачить на виднокраї, щось так сяє, мов би то сонце сходить. А воно Яблунька. Дочекався він під берегом півночі. Давай до Змія, що навкруг Яблуні лежить, жаром так від нього й пашисть, підкрадатися. Підкрався. Надяг дідусеві рукавиці: натужився, напружився, та й переніс Змія геть. А тоді яблука швиденько рвати. Одне не в торбину поклав, друге, третє, а дідусеві? Тільки взявся за четверте - яблука як сипонуть об залізний тік.

Підхопилася сторожа. Давай князенко тікати. Скочив у полотняного човника. А вони й свої човни на воду. Бачить князенко - наздоженуть. Він тоді дідусів білий, як сніг, волосочок в шапку, та як жбуроне навпроти сторожі. Ураз, де не візьмись, мороз лютий так і закрижанив ті човни бистрії. Свистіли стріли, дзижчали, а князенка не дістали.

Підпливає хлопець-молодець хуленько до свого берега, дає конику вірному яблуко, а сам ледве в сідло забрався - знемігся від шляху тяжкого, та й каже:

- Неси мене, коню, по чистім полю, не до батечка в двір, а до дідуся під явір!

Несе його кінь-ворінь понад пустелею чорною, понад степовиною безводною і день, і два, аж ось на третій день ударив копитом під деревом-явором. Злазить князенко з коня - ледве на ногах тримається.

- Ось вам, дідусю, яблуко обіцяне!

А дідусь на яблуко не зважає, тиковку з водою трисильною виймає, хлопця напуває.

- Спіши ж, сину, бо Гостя до князя завітала, на порозі стала! - підпоїв ще й коника та й укинув ту тиковку в торбину хлопцеві.

А батько край вікна з путі-дороги сина визирає, пса, старого кудляня, кволюю рукою погладжує. Коли це як ошкіриться той. Озирнувся князь... Баба на порозі більмувата. Вітається князь... Баба на порозі більмувата. Вітається, беззубим ротом усміхається, питається:

- Ну, князю, яким же буде твоє третє бажання?

Поблід він та й каже:

- Прийди через три дні!

Не забарилась - явилась. Веде її князь на дворище. Дивиться Баба, а там домовина стоїть тесовая, дубовая.

- Видиш! Я вже зібрався! Але хочеться побачити збоку, як

там лежатиму! Ану вмоніть на хвилину, не бого?

- Оце і всього? - дивується Баба, - що ж, волю твою волю! - та й лягла.

А князь тоді віком лясь, та підковою в один мах чотири цвяхи й загнав.

- Несіть! - гука пахолкам-дворакам, - до Дніпра сивого, хай пливе к'Дідьку лисому!

Та князенко того не відає, не знає, вздовж ріки проїжджає. Коли це бачить, прибило до берега домовину тесову, дубову. І ніби хтось там жалісно постогнує. Він хуленько й відкрив. А там баба стара. Сорочка темним вишивана, запаска чорним гаптована ще й більмувата. Та так побивається, так слізьми вмивається:

- Чи нема в тебе чим, сину, підживитися, бо не тиждень я в цім човні горювала, рісочки в роті не мала!

Він і пожалів - дав їй яблуко. Прямо на очах помолоділа баба.

- Аби й це! - просить.

- Хіба ви з човна в колиску хочете? - здивувався князенко. - Є ще одне, але то я батечку своєму везу!

- Батечка треба поважати, а не плодом гнилим частувати! - засміялася чорноока молодиця.

Хлопець до яблука - гниле.

Сів, журиться. Чи до дідуся вертати, чи баткові порожні руки показувати? Поклав те яблуко на траву, тут коник ніби ненароком й наступив. Луснуло воно навпіл, а там... - п'ять зерняток золотих сяють. Зрадів хлопець - це ж і вдома можна таке дерево молодильне посадити, добрий плід виростити. Хуленько розстелив жупанець, поклав зернята проти сонечка просушитися, а сам задрімав ненароком. Чи спав, чи ні - кінь його будить. Підхопився князенко, а зернят - нема! Тільки мишка польова - хвись хвостиком в нору. Ось так лихо-лиховище! Та коник нагнув голову до нірки:

- Мишко, гей, мишко! Чи знаєш ти, що таке смерть понад смерть?

- Ні! - пищить та.

- А це як нірку розкопати, дітей на твоїх очах повбивати! Бо ті зернята золотії князенко своєму батькові недужому віз.

- Ой не чіпайте моїх діток малих! - скрикнула мишка, - це моє щастя понад щастя, радість понад радість!

Виносить одне зернятко, а воно надкушене. Виносить друге - над'їджене. Третє - переполовинене. І четверте - псоване. І лиш п'яте ціле - так і сяє, мов сонечко.

Скочив хлопець на коня та так за один мах й опинився в батьковім дворі.

Князь тут вибігає, сина обіймає, про яблука не питає - радий, що хоч сам живий вернувся. А той зернятко показав про шлях-дорогу, про бабу-небогу розказав.

Батько, аж об поли вдарив:

- Що ж ти, сину, наробиш? Не діждатися мені плоду жаданого з цього зерняти золотого!

- Ні, тату! Ось я маю воду трисильну! Три роки нічого вам боятися! А затим, може, і яблука підіспіють.

Стали вони сіяти ту зернинку. Князенко й бризнув на неї водою трисильною. Так пароточок гінкий швиденько й проклюнувся листом. Зашумів, на третю весну зацвів. І яблукочок трійко на верхечку закрасувалося. Наставив

князь старого садівника за деревом доглядати, щоденно сирівцем медовим поливати. Ось дідок з бабусею своєю й стараються, разом з князем потішаються.

Коли це він і велить:

- А подайте мені, діду, завтра яблуко в росі ранковій, в сльозі небесній! Оце, що найвище налилося, накрасувалося!

Ось лиш сонце встало, світ обкупало, несе старий до хоромів яблуко в росі краплистій. Коли, де не візьмись, молодиця смуглолиця з тацею срібною підступає, до діда промовляє:

- А чи тобі, постоле чорний, в княжих палахах спотикати? Чи ж твоїм рукам задубілим такий плід подавати? - Клади сюди!

Несе молодиця яблуко в княжі хорони та все перетнем чорним золотобоке торкає.

Здивувався князь такий гості: чи то гречанка, чи то половчанка? Очі чорні так і вимігують, чоботи підківками так і вицокують. А Гостя яблуко подає - князя остерігає:

- Не радила б тобі, володарю те, куштувати, що тільки ворогу й давати.

Князь тоді - кидь скибку псові - кудланю. Той лиш вівмав, так мертвий і став.

- А що, князю? На морі-окіяні, на острові на Раяні два деревця. Одне - живлюче, друге - мертвлюче! Бачу, князенко те зірвав, щоб швидше отців пристіл його став!

Як затруситься старий князь, як зикне варті: - Ви його, нечестивця, візьміте! В степу голову відсічіте! А яблуню-отруйницю в дрібен мак порубіте! - та й упав, мов неживий.

Кинулась сторожа завзято деревце рубати, кинулась сторожа дідка - садівника шукати. Коли бачать - звіддала хлопець з дівчиною цілюються. Вони до них: «Чи не бачили тут діда старого?!

- Та я ж той дід бо з'їв із Яблуньки плід! - сміється хлопець русий, безвусий - ще й бабусю пригостив, щоб князь із нами те, що з сином не вчинив.

А кати в ярузі глибокій свої мечі безжалні виймають, голову князенку нагинають... коли це з-за терну колючого молодця чорнява:

- А ваші голови де валятимуться, як володар одумається?

Так вони мечі й опустили.

Аж бачать: князь сивий біжить спотикається, за серце хапається. Впав синові на груди:

- Ти ж мій ручай стосильний. Ти ж мій сад молодильний!

І жили вони потім довго й щасливо.

Людмила Вовчок

Брати Микола і Павло

Людмила Вовчок. Фіалки. 1985. Акварель. 20x25

Знову цвітуть тюльпани. Віктор

ВИКРАДЕНА З РАЮ

Зшиток третій

Сріблом міниться іскра чудесна

Дівчина відчайдушно бореться за свої рідні витоки, щораз повертаючись до батьківських порогів. Там, у рідному краю – своєму Раю, вона була найщасливішою у світі від гудіння травневих хрущів та від солодкої акації. А ось там на горбочку батьківська хата стоїть рожевим видом серед вишневого цвітіння буйного! Теплом, добротою і ласкою віє від тебе, Рідна Хато! Оповідь-життєпис вибухає плачем, омиває серце цілющими сльозами, торкається найглибших потаємних струн душі.

*Родителю предвічний, Свят-Русі Хранителю! Тобі ввіряю Судобицю свою!
Тобі ввіряю Главницю свою! Тобі ввіряю Десницю свою! Пам'ятай хто ти є!
Звідки прийшов! І перед ким постанеш! І шлях твій буде чесний, істинний.*

Вісті ізначальні

*Гойсподине Боже, Всемогутній Свароже! Виведи мене на ясні зорі,
на чисті води, в край веселий, в мир правдивий!*

Іван Просяник «Зело таємниче»

Розділ 10. На хутір Яреськи Бердичівського району

І каплі крові не віддам за віру християнську
Леся Українка

Чти заповіді Дідів своїх і народ твій буде незборим у віках!
«Вісті»

Любо тобі – співай, множ радість! Лихо тобі – співай, об землю ним вдарш!
Гарасим Просяник

Людмила Вовчок, моя однокурсниця, побачивши мене, обвішаною двома відеокамерами, запитала:

– Що, однієї не вистачить?

– Та ось в тім і вся заковичка – інколи у пригоді й друга камера стає. А це для того, щоб я тебе знімала, як ти мене знімаєш, а ти щоб знімала мене, як я тебе знімаю, ага ж хитро-мудро придумано?

– Авжеж!

В одному з дворів біля Києво-Могилянської академії є сонячний годинник. Йшов він років двісті, зараз стоїть на місці, лічив колись людський вік. Він був би радий йти в ногу з часом, та загородили його від сонця високі густі дерева. Час зупинився на сонячному годиннику. А за парканом чого тільки немає – величні купи піщані, а їх величність вже обросла диким бур'яном і хитається буйною зеленню на земляних насипах разом з бруд-

Кримський пейзаж. 1986. Акварель. 24,5x37

Рідна Хата ранньою весною

ним будівельним сміттям та шматками старої штукатурки.

– А може бігти з цього страшного місця подалі?

– Це вже не так просто. Треба було зовсім не йти.

Занурені в облуплену цеглу, величезні окубачать, як ми заходимо в капличку. З обох боків під стінами абияк звалені дошки та охайно розкиданий різний мотлох. Все стерто і забілено. Крізь товщу риштування вимальовуються ледь помітні обриси привидів. Тут завжди темрява. Давить товща дощок, кришиться і сиплеться крученими дулями з усіх боків штукатурка. Пурхаєш по сходинах риштування майже до самого верху, а ще вище чути голоси. Це духи сперечаються. Духу Ольги-реставратора, чотирирічне навчання у школі міліції та заміжжя за широкою і надійною спиною полісмена, на двадцять років старшого за неї, пішло на користь і дозволило бурхливо реагувати на мою відео-зйомку та накладати заборони. В центрі апсиди величний український герб, а під ним велика червона п'ятикутна совєцько-комуністична зірка. Бач, куди добралися більшовики-комісари! Ці пізні записи видаляють пентахлор-фенолятом натрію, тому сморід стоїть нестерпно їдучий, що хай Бог милує! Все перефарбовано темно-красною олійною фарбою. Духи реставраторів в марлевих намордниках, а слід було б гарного протигазу заподіяти!

Дерев'яний дачний будинок. 2017

Відеокамерою я ловлю голоси духів, що обмінюються люб'язностями на тлі блідих стін, металевих рейок, широких хитких дощок з величезними щілинами, і крізь них слова хитросплетеннями дзвінко падають донизу, розбиваються брудними плямами металевої підлоги і тихим стогоном відлуння, б'ючись об стіну, плинуть крізь відчинені двері назовні. Біля входу стоїть глухе вічне гудіння.

У невідкладному порядку, з усією тонкою стратегією і хитрою тактикою великої начальниці реставраторів, на зборище приплівся дух злої демонши. Куди Рак з клешнею, туди і Кінь з копитом і Жаба з хвостом. На стінах тіні привидів задрижали, заколихалися і попадали ниць. Знизу щось голосно заржало, – я стрімко обернулася, майже не випустивши з рук найціннішу свою всепоглинаючу зброю. З'явилися горбаті обриси постаті КОНЯки, що випірнула з приісподньої. З її рота й зубів випадали, сипалися та бризкали на всі боки, засмічуючи мозок і слух могутнім словесним натиском. Все крилося мрякою, навіть херувими насупилися від перлів в стилі матреге-мат, який годиться лише для торгівлі свиньями. Підняла тут свинячий переполох замість підняття свого авторитету, забулася КОНЯка, як камінь науки гризла, а свині все більше перевагу жолудям віддають та корені під дубом підривають рилом. Землю гризти будуть, якщо рані-

Людмила Вовчок. Південний берег Криму. 1995. Акварель. 30x40

Олександр на велосипеді

ше блохи не загризуть, підірвуть весь свинячий авторитет та всю мораль зіпсують.

– **Куплю касету за сорок гривень!** – проіржав дух КОНЯки, не на жарт злякавшись від того, що я можу винести свиню з хліва в образі касети, чим підсуну їй чималого кнура.

– **Ні, не віддам! На цій касеті є інший запис.**

– Но, там же не пор-н-огр-афі-я? – заіржав-весь-ліс-задрижав дух КОБилиці і збився на другому складі цього, вельми загадкового закордонного слова.

– А ти в цьому сумніваєшся?

Це раніше вона була солодким забороненим плодом, а зараз розплодилося «Булваров» і

Галина

Подруги

Людмила Вовчок. Білі скелі. 1995. Акварель. 15x25

Павло служить на секретному кораблі

Людмила і Ніна

Микола і Павло

«Панелей» куди не плюнь. Це в нас справа добровільна, хочеш-не-хочеш – ніхто питати не буде, все одно примусять. Зразу по трьохстах телеканалах всього не передивися.

Забилі копитами КОБулиця і заржала, молячи про пощаду. КОНяка може залишитися без повода, батога й попони, мундира й честі, совісті і звання, та отримавши батога без суду і слідства, залишитися без сіна на всю зиму втретє, бо подібні випадки з нею траплялися двічі, після чого її ставили на килим, залишали без штанів, без грошей за душою, потім її добре вихворостили і відтоді у неї повна пазуха страху і є її незмінним супутником.

Тоді її первинні відомості спливали в могутню апаратуру кіношників та з їхніх кінокамер вона свої законні джерела вирвати не спромоглася назад, та зараз перебуває в панічному страху перед камерою близького майбутнього і всією своєю неміччю і всіма своїми мощами, а що мощі її не відрізняються особливою багатирською силою, тим паче, вона завзято бореться за своє прекрасне майбутнє, яке не за горами. Це її повне право по вінця, а в нас у цій справі всі права захищені.

Та розірви мене Грім Небесний і Блискавка Перуна, та провались я на цьому ристуванні крізь найвужчу щілину соснових дощок, які так смачно пахнуть смолою й шишками, якщо мої габарити дозволяють, та щоб я самі пряники без хліба їла й липовим медом без пива запивала, якщо наберуся нахабства і розповсюджу якимось чином найцінніші реставраційні відомості, Слава Рідним Богам, не мішки з наркотою, за кордон, ну там куди? Ну, в Аляску, хоча нащо так далеко? Можна на Золотий Берег, або на Берег Слонячої Кістки, чи у Віконсинську печеру, а може краще на Африканський Ріг? Думаю, це небезпечно, там же слони і носороги, і одноноги і двоноги, – спіткнешся й наткнешся, куди не поткнешся. А може на якийсь інший крутіший берег, страшніший, масивніший, на побережжя яке, чи в

Єфіопську Аддіс-Абебу, або на вулкан Даллал, а можна цілеспрямовано Трьом сестрам у мережу сплячих вулканів.

І почали ми з Людмилою ділити шкуру небитого ведмедя, перебираючи безліч варіантів, шукати надійних шляхів транспортування, думати й гадати, – а куди ж нам **раціональніше заховати касету** від копит КОНяки та швидше вислизнути звідси. Пригадалися сховища світового масштабу, **для нерозголошення секретних відомостей**, одне одного надійніше. Я кажу:

– Мало би сенс відіслати **касету** в Свазіленд, або в інший який ленд, там Кабо-Верде, або Каби-Здох, в Гвінею-Бісау, Мьянму, Гейзер Флай або в Кот Д'ивуар, де жирні коті відгодовані по вулицях поважно ходять і людськими мовами не володіють, зате у них всі резервуари повні, але об ці країни язик зламаєш, то якого дідька вони нам треба? Всі бояться того глибокого озера Малаві, що в гігантській тріщині земної кори. На озеро Ньяса, Саскачеван і Танганьїку, яке плутають з дзеркалом, відсилати не будемо. Крім озера Тітікакі **фільм і не дійшов би**, хоча від цього користі нікому не буде, ані Тітікаке, ані нам. Резонніше було би знайти оптимальний варіант на островах Маврикія, Барбадос, Тринідад і Тобаго, Принца Едуарда, Антшуа і Барбуда. Якщо відіслати в Конго, є загроза перехоплення пігмеями – найнижчими людьми у світі, і тоді фільм стає якістю нижче. В Дубайську башту Бурдж-Халіфа, що найвища у світі – на сто шістдесят третій поверх? Але, результативніше було б на дно озера Байкал, бо воно вдвічі глибше – тисяча шістсот сорок два метри. В Киргизстан? Але в бойових юртах може виявитися хто? Правильно – Кінь в пальто, Як або двогорбий Верблюду, не виняток і одnogорбий, а люди в цей час на собаках може поїхали на полювання і фільм неодмінно опиниться в ненадійних лапах. А може варто надіслати в мармуровий мавзолей Тадж-Махал, де без сумні-

Віктор, Галина, Олександр

Долина маків. 1982. Акварель. 19x24,5

ву, кіно пролежить віки та буде надійно забальзамоване на зло КОНаці?

А Людмила, глибоко задумавшись, каже:

– Не треба нам цих місць. Давай краще ризикувати не станемо, а значить не сядемо, якщо справу не пришиють та до стіни не припруть! В Бодайбо – не дай бо, або в пік Комунізму – у страшному сні не присниться! А на Кунь-Лунь, чи на Кольорові гори в Національний геопарк Чжан'є Данься – то взагалі і думки такої не було, їм би оцим китайцям багато невідкладних справ порати, ну там мух ловити, горобців вистрілювати та народжуваність знижувати, їм зараз не до наших пам'яток старовини, ще до них не підступили, їх стародавній живопис не цікавить, бо лише встигли розвалити велику китайську стіну.

– Сміливо можна було б **касету послати** на хутір Яреськи, що майже поруч, та рука не піднімається: бачить око, та зуб не йме, пробігають то шуби, то шапки кунічі, будь вони тричі прокляті на Огненній Землі, нехай тоді кіно наше горить вогнем ясным на тій самій землі, є в резерві ще Острови Тристан-да-Кунья, що в Атлантичному океані. Нехай втопиться в Ріу-Негру, Місісіпі, або в річці Оранжевій, замаскується в каньйоні Хвиля, чи ляже на дно річки Вонючки чи Водойми Ейбрахам, чи впаде на пляж в Алентеж. Хай обвалиться в Годифосс чи з крутої гори Апалачів в Ніагарський водоспад. Без сумнівів відіслали б на який-небудь півострів,

Літо

але раптом його відірве від материка стихія немилосердна майбутніми катаклізмами та й понесе над океаном **разом з фільмом дорогоцінним** в Озеро Сорвагсватн на Фарерській острови, а може на Острів Сокотра, а може в Рожеве озеро Хілліер. Краще хай вимерзне, або змерзне моє **науково-документальне кіно** в антарктичних Шельфових льодовиках, якщо тільки не залетить на мис Горн, а тим паче не вдариться об мис Челюскін, тоді докупи не позбираєш, не кажучи вже про Землю Франца Йосипа, Шпіцберген, Кольдир'єри, Пампу-Мамбе та Чилійський жолоб. Море Лаптевих або Патагонія – це дуже ризиковано, без сумніву.

– Можливо випаде нагода в одній з найбільших пустель Європи, саме в Україні – **зашифрувати відео** в Олешківських пісках у безмежні п'ятиметрові кучугури-бархани з негустою рослинністю? – додала Людмила. – Можна було б чогось зачерпнути в пустелі Гобі, трохи з Кара-Куму, Аризони, Калахарі і Сахарі, про всяк випадок з Такла-Макану, але, напевно, **кіно туди не дійшло б**, засохло б у дорозі, та є ще Руб-Ель-Халі, а КОНака сорок давала. Цю пустелю називають «пусте місце», ні, туди не варто – там спека і люди рідкість. Якби й поїхали б, то потім дійшли б, звичайно, верблюдами **перші секретні відомості про останню реставрацію**.

– А може відіслати унікальне **кіно про відкриття давнього настінного розпису XVIII**

Людмила Вовчок. «Софія Удовенко». Начерк. 1977

Олександр з дівчиною

століття на перегляд у Лас-Вегас у найбільшій у світі сферичну будівлю, оснащену круговим світло-діодним екраном? При бажанні можемо й заховати у географічний центр Європи, що біля містечка Рахів, в оточенні мальовничих Карпат.

І раптом мені прийшла в голову блискуча ідея – **стерти цей чудовий, майже фантазмагоричний фільм про реставраторів з лиця планети, щоб не дістався він нікому**.

КОНака приставила Ольгу проконтролювати стирання фільму, з чим вона успішно впоралася

Колода під старим деревом. 1985. Акварель. 24x25

Батько Микола малює картину

Людмила Вовчок. Будинок під скелею. Крим. 2003. Аквапель. 25x30

Микола Вовчок. Козаки. 1996. Полотно, олія. 45x25

з усією відповідальністю досвідченого художника-реставратора живопису. Чотири роки навчання у школі міліції не пропали марно і не пройшли безцільно. Дух Диявола-КОНя також раптово зник, як і з'явився, а коли ми вже йшли додому разом з Людмилою, ненароком перетну-

Беріть, черпайте – срібло і здоров'я! Моя вода – холодна і смачна!

Людмила Вовчок. 1987. Вдивляюся в неба безкраї простори. Аквапель. 25x30

лися на розі масивної стіни з Ольгою і отут, під її пильним хижим оком я знищувала свій історичний фільм, записуючи замість нього не менш історичну, не зовсім мирну бесіду, скоріше неприємну суперечку двох реставраторів, кожний з яких був упевнений в своїй правоті і зневажливо обстрілювали одна одну ненормативним мерехтливом. Ось цими самими мерехтливими хитросплетеннями наші великі правителі також володіють досконало і впливає думка державна, що несе в собі систему правлячих часів.

Щойно фільм був стертий, то зразу заряд акумулятора вичерпався і червона лампочка відеокамери потухла. ФігВам від офіційного дозволу КОбили на зйомку! Можу з упевненістю наголосити, що фільм мій не буде тинятися у світі загубленою овечкою ні на острові Буяні, ні в Ефіопському узгір'ї, не буду я його пересилати через океани в чужі невідомі країни, чого боялася КОНя, тому що, фільму мого вже не існує. Хай йому грець! Я візьму касету з іншої відеокамери, що Людмила знімала, і заховаю від КОНяки в надійному місці. Ось, бачите, й знадобилася моя друга відеокамера! Хто КОНя перехитрив, тому сіadlo велике, килим і телевизор і вимпел зразу вручать, а може і вручать на хуторі Яреськи Бердичівського району.

Людмила Вовчок. Бурхливе море. 1997. Аквапель. 20x30

... Приходила весна й несла мене до моря, в гірські верхів'я під ласкаве сонце до казкових пейзажів печерних міст, храму трьох вершників, печерним фортецям, давньому кам'яному місту Бахчисараю, щоб малювати його вузькі вулички, його унікальні, пошкоджені п'ятьма віками мавзолеї, мечеті, щоб відродити розписи казкового, як дорогоцінна скринька, палацу, заховані під товщею шару олійної фарби, до його фонтану сліз, щоб пірнути з усіма прекрасними думками в спокійну безкінечну водяну стихію, переповнену ароматом лаванди і трояндового масла і хай все наскрізь просолене присмаком морських хвиль – гарцюють, сміються грайливі хвилі, шумовинням бризкають на пісок: накотить хвиля, стьобне по ногах застиглу постать і знову тікає в море, вихлюпує сонячні іскри на незграбні кам'яні брили. Сяйвом окреслене каміння. Сльозинки-росинки одна за одною скочуються по щоді на маленькі трояндочки і я у блакитних маках і в макових бутонах в якомусь тумані, на краю озера, звідки тут озеро? Звідки сяяння? А посередині примарної ниви племєніє, немов кров'ю налитий, живий Мак.

Ніна Удовенко

Продовження в наступному номері.

Микола Вовчок. Гірська річка. 1995. Полотно, олія. 35x47

Володимир Іванович Сенцовський (Ященко) народився 22 липня 1952 року в Носелівці Борзнянського району на Чернігівщині. Він увійшов у літературу під псевдонімом Сенцовський.

Хату вкрали!

На хуторі бучно гуляли весілля.

Дід Малюк нарешті налигався під саму зав'язку і навіть вище.

Землю вже запеленав темний осінній вечір.

Невпевнено перебираючи руками не скрізь добре припасовані дошки на парканах, він крок за кроком просувався в правильному напрямку до своєї хати. Хата ждала господаря останньою перед вигоном. Коли дід зупинився перекурити, мимо нього промайнули дві хлоп'ячі тіні.

Біля двору чоботом затоптав недопалок, простягнув руку, щоб відчинити хвіртку, і ледь не впав. Хвіртка була відчинена навстіж.

Ніхто його не зустрічав: відв'язаний на ніч собака забіг геть.

Ледве піднімаючи ноги, рушив до дверей. Як і в усіх хуторян, дідова хата на зиму була обкладена сосною глицею.

Хотів налупати клямку й наткнувся на гострі колючки.

Лап наліво, лап направо – нема дверей!

Скрізь колюча стіна.

Мабуть, таки я зайвого хильнув, – сказав собі дід і ще раз обмацав стіну.

Ходив він, ходив, обмацуючи стіни, перечепившись, двічі впав, навіть шапку загубив: нема дверей – хоч лусни!

– Може, сп'яну не туди потрапив? – засумнівався дід і вийшов із двору. Заточуючись, почовгав на приглушений весільний гамір.

Став біля широких воріт.

Так. Це булгартарова хата. Всьо верно.

І подався знову до своєї хвіртки.

Обома руками облапав закладену глицею стіну.

Дверей як не було, так і нема.

З переляку вибіг на вулицю та як закричить:

– Ганно, нашу хату вкрали!

Хтось почув дідів крик, покликав бабу.

Дід до неї:

Билиці-небилиці з веселої криниці

Майже документальна мозаїчна міні-повість про звичайну українську сільську родину.

– Ганно, це не наша хата!
– Як не наша? З перелою ти скоро сам себе не впізнаєш.

– У нашої хати були двері, а в цієї – нема. Я всю її облапав і не знайшов.

Та куди ж вони поділись?

Стали вдвох шукати. Обійшли, смикнули за одну тичку й раптом їм на голови обвалилась глиця. Спіткнувшись, баба полетіла сторчача, а дід, як закричав, мов оглашений:

– Знайшлися двері!

...У кінці городу, в безлистому вишняку посміювались двоє хлопчаків.

– Ну й вигадник ти, Іванку!

– А що тут вигадувати. Побачив під хлівцем опуклу ряднину з глицею – нею баба піч топить, та надбав дві тички і заклали двері. Тепер, може, дід перестане пити!

Дві спиці

У батьковому велосипеді вилетіло з колеса аж кілька спиць.

– На карбованець, – сказав батько Івасикові, – і гайда до міста. Велосипед попросиш в дядька Сави.

А мати й собі:

– Заодно купиш заповочі. Рушник он не дошиваю.

Їхати до міста не хотілося ніяк: хлопці кликали на риболовлю. Он і вудка жде під хатою.

Купив заповочі – й до іншої крамнички.

Продавець саме теревенив з якимось покупцем, щось шукав на полицях.

– А тобі що, хлопче? – спитав.

– Десяток спиць, – подав карбованця.

Продавець неухажно відрахував спиці, перев'язав їх мотузочкою. Івась скочив на велосипед і погнав додому. Риболовля жде. Вдома перерахував спиці і зрадило каже батькові:

– А продавець дав дві зайві спиці!

– Батько насупився:

– Чому ж ти не вернув?

– Я тільки-но перерахував.

– Ось тобі двадцять копійок і вертайся до крамниці.

– Та... – зам'явся хлопець.

– Я знаю продавця дядька Сашу. Гарний чоловік. Уяви собі: під час ревізії не зіб'ють касу. От, – батько прицмокнув язиком, – не сходиться дебет із кредитом. Докладай, дядьку, гроші з власної кишені.

Цього разу дорога до міста видалася Івасю значно довшою. Навіть піт змахнув із лоба.

Продавець дядьку Саша уважно подивився на хлопця:

– Ти чий будеш?

– З хутора, Просьяників я.

– Діда Гарасима онук? – Того, що на базарі торгує яблуками і травами?

– Його. Тільки не онук, а син.

Продавець усміхнувся:

– У хорошого батька і син росте хороший.

Бери свої двадцять копійок і купи морозива. Сонце вже припікає...

Додому летів Івась як на крилах і навіть встиг порибалити.

Стиляга

Уранці, коли з насосом Івась вовтузився біля велосипеда, прибіг однокласник Андрій. Той самий Андрій, який кілька днів тому, перед останнім уроком, підбив хлопців на зухвалий вчинок.

А трапилось ось що. Прийшов на урок історії Семен Калістратович, а в класі – одні дівчата.

– Де хлопці? – здивовано спитав.

– На ставку! – доповіла чергова.

Травневе сонце ще не встигло як слід прогріти воду, та хлопці поквапилися відкрити купальний сезон. Поскидали одіж на бережку і з вереском – хто в трусах, хтось голяком – шубовснули в ставок.

Коли зирк: ідуть сюди директор школи з Семеном Калістратовичем.

Хлопці принишкли: одні голови стирчать із води. Директор школи з учителем мовчки зіб'рали одіж у вузол і пішли.

Добирались хлопіч додому, хто як міг.

Увечері з Івасиковими речами з'явилась класна керівничка.

– Ось як ревно, Самійлівно, вчиться ваш син: навіть штани забув у школі. А на уроці алгебри він ще й казки читає.

– А я подумала, – сплеснула руками мати, – куди це він вирядився проти ночі в нові штани? Чи не в клуб на танці.

Прийшов із роботи батько.

– Ти що, історію не любиш?

– Люблю, – похнюпився хлопець. – Просто не хотів підводити друзів.

– А якби вони полізли не в ставок, а, к приміру, в колодезь, – ти також за ними слідом?..

– Він ще й казки читає на уроках, – докинула мати.

– Казки? Нехай читає. Вони добру вчать...

І от прибіг цей Андрій.

– Ти куди наострив лижі? – спитав жартома.

– У місто, куплю журнал «Юний натураліст»!

– О, та ти в модних штанцях, у дудочку. Де доп'яв?

– Тато пошили. – Про те, що в батька просито не вистачило тканини, – промовчав. – А ти що хотів?

– Ось. – Андрій показав якийсь тюбик. – У сестри Любки свиснув.

– То й що? – стенов плечима Іванко.

– А те, що це заморський барвник для волосся. Це стильно! До твоїх штанців ще й модна зачіска. Пофарбуємось?

Іванко якусь мить повагався, а потім відставив велосипед.

– А давай.

Коли пофарбувались і глянули один на одного – ледь не попадали зо сміху. Чуби в них стали вогненно-червоними. Кинулися до корита змивати фарбу. Ой леле! Голови тепер палали, мов купальські вогнища.

До міста Іванко не поїхав. Улюблений журнал купив хтось інший.

Батько, хапаючись за живіт, того ж дня обстриг синочка наголо.

Стиляга! – сміялися з Іванка в школі.

Корова кілька днів не пила воду з корита, в якому хлопці змивали з чубів фарбу.

Диктант з української

Наприкінці уроку вчителька української мови Леся Йосипівна попередила:

– Любі мої, завтра пишемо диктант. Тому сумлінно повторіть правила правопису розділових знаків у простому і складному реченнях. Від цього результату залежатиме ваша оцінка за весь навчальний рік.

Зі школи до хутора Іванко їхав велосипедом разом із чотирма своїми однокласниками: Грицьком Ріпою, Павлусем Буйним, Петрусем Тоненьким і Миколою Гавришем.

– Як же нам написати той диктант? – бідкався Павлусь.

– Може, Іванку, ти щось придумаєш, як у тебе списати?

– А що тут придумаєш, – сумнівався Грицько. – Сидимо ми на різних партах.

Усю ніч Іванко крутився в ліжку, думав. І придумав, як виручити друзів!

Перед уроком тихцем підкликав їх до себе:

– Усе просто, як і все геніальне. Так кажуть мій тато. Кахикну раз, – ставте кому, кахикну двічі – двокрапку, а вже тричі – тире.

– Ну ти й мудраген, – поплескав Іванка по плечу цибатий Ріпа.

Учителька виразно диктувала текст. Скрипіли пера. Іванко, сидючи на «камчатці», невинно підкахикнув то раз, то два поспіль, а то й тричі.

Леся Йосипівна занепокоєно підійшла до парти:

– Що з тобою, Іванку?

– У горлі, – показав, – щось дере.

Учителька принесла склянку води. Хлопець випив.

Знову стала диктувати.

Іванко підкахикув: то раз, то двічі.

Леся Йосипівна принесла ще води.

– Не пройшло?

– Дере. Зрідка. Наче в горлі щось застрягло, – і знову випив.

Ріпин сусід хихикнув. Ріпа дав йому щигля. Коли втретє вчителька прийшла з водою, Іванко аж зіщулювся, але мужньо випив.

Після дзвінка з уроку Леся Йосипівна стривожено спитала:

– Ти, хлопче, часом не захворів? – і поклати долоню на його лоб.

– Наче б ні, уже пройшло.

До туалету він ледве встиг добігти.

Як їхали додому, вдячні однокласники купили Івасеві пляшку ситра. У того раптом напала гикавка.

Днів через два Леся Йосипівна принесла зошити з перевіченим диктантом.

Кілька зошитів поклати на столі окремо.

Назвала оцінки з іншого стосика. П'ятірок нікому не було. Іванко одержав четвірку.

– Будь уважніший, – сказала вчителька. – Розділові знаки розставив у реченнях правильно, зате зробив дві грубі граматичні помилки.

Іванкові друзі аж замерли: невже одержали найвищий бал?

– Ріпа, Буйний і Тоненький, – Петрусь був круглий, наче дозрілий гарбуз, – підніміться.

Хлопці встали. Однокласники захоплено дивилися на них.

– Ви одержали по двійці.

Через силу хлопці видавили:

– Як так?

– А так, ліпили розділові знаки, наче клякси, – де прийдеться. А ось Гавриш...

Микола важко встав.

– А ось Гавриш... – повторила Леся Йосипівна. – Микола взагалі примудрився розірвати слово «перевесло» двокрапкою. Вийшло пере: весло.

Клас від сміху лягав на парти.

Найголосніше сміявся Іванко.

– Тобі, Миколо, я не поставила нічого, – закінчила вчителька.

Усі четверо приятелів показали Іванкові кулака.

... У класі Іванко з'явився тільки на третій день. Після того, як його вдома відвідала Леся Йосипівна. Пізніше він виправдовувався перед хлопцями: «Хіба я винен, що ви не встигали писати за вчителькою?»

Ще козак

Дід Гарасим продав на базарі яблука й зайшов до великого міського універмагу. Піднявся на другий поверх і попрямував до полиць із головними уборами.

Був недільний сонячний ранок. У тісноту тому залі, де лоскітливо пахло парфумами, кремами і сукном, уже товкся приїжджий сільський люд.

Дід Гарасим неухажно перебрав темно-сині й чорні клинцоваті картузи з гудзиками на

маквіці, щось побубонів і підступив до гірками складених фетрових капелюхів. Приміряв один, другий, поклав на полицю. Знову взяв, обмацав кругом, навіть усередині яскраву саржеву підкладку помацав. Так приміряв кілька разів, нарешті вибрав, вийняв із кишені гаманець і м'яко погунав чобітьми до каси.

Немолода продавчиня, яка встигала перемовлятися з кількома покупцями, відрахувала здачу, діда хтось необережно зачепив плечем, і він, стиха лайнувшись, залишив універмаг.

Надворі дід Гарасим на повні груди вдихнув свіжого повітря, краєм ока побачив своє відображення у широкому вікні універмагу, яке затінювала прив'ялим листям гілляста липа, і раптом застиг, ледь не випустивши з рук капелюха.

– Запасливий дід, – зауважила бабця, яка проходила мимо. – Мабуть, осінь буде холодна й дощова.

«Старий склерозматик» – лайнувся про себе дід і, розмахуючи капелюхом, вернувся на другий поверх.

– Що вам? – спитала продавчиня.

– Ось, – подав дід капелюха, – візьміть назад.

– Передумали?

– Це зайвий. Один у мене вже на голові.

Продавчиня якусь мить міркувала, доки не зблугнула, в чому справа, а потім розсміялась.

До нього обернулись якісь жіночки й також усміхалися.

«А я, видать, ще той козак, якщо мені усміхаються такі звабліві молодичі», – подумав дід Гарасим і, задоволений собою, погунав чобітьми до виходу.

Кавуни до спаса

Сидять Іванко та Андруня на колодках під двором і з хрускотом смакують яблука. Яблука великі та солодкі, мов мед. Білий налив називаються. Хрумкають хлопці білий налив і сміються з учораšnньої пригоди.

А пригода була справді смішною.

Усе почалося з того, що мати послала Іванка купити крейди і синьки.

– Причепурю, – каже, – до Спаса хату.

Слухняний син осідлав двоколісного коня й погнав на село.

У крамниці наштовхнувся на свою однокласницю: смагляву, мов циганочка, Вірку, доньку приймальника молока Джура. Дівчина любила покепкувати з хлопців, а ті дражнили її: Вірка – від бублика дірка.

– Івасику-Телесику, – сяйнула лукавою посмішечкою, – сьогодні ти мені приснився. Мабуть, за довге літо я зіскупилась по тобі.

– Та невже?

– Приходь увечері до клубу. Прихопи й свого нерозлий-друга Андруню. Я буду з Марійкою. Може, навіть потанцюємо. Ти вмій танцювати?

– А ти мене навчиш?
– Якщо будеш Івасиком-Телесиком, а не клишоногим Мишком, як твій друг.

У класі хлопці сиділи за спинами у Вірки й Марійки.

Андруню вмовляли не довелось.

Коли на небо викотилася, мов доспіле яблуко, перша вечірня зірка, хлопці були в центрі села. Аж гульк: іде їм навстріч Галина Василівна – директорка школи, яка підпрацювала ще й бібліотекаркою.

– Невже привезли прочитані книжки? – лукаво спитала. – Так сьогодні бібліотека не працює.

– Як не працює? – не розгубився Іванко. – А ми хотіли ще взяти томик Леніна, в якому йдеться про молодь. Про те, що їй потрібно вчитися і вчитися комунізму.

– Сьогодні понеділок, дотепнику, – ошелешила Галина Василівна. – А про томик Леніна я обов'язково питаю в тебе вже на першому уроці.

І пішла.

– Оце так обламалися! – видихнув Андруня. – Які танці в понеділок!

– Ну, Вірка – з бублика дірка, – стукнув кулаком по керму Іванко. – Поїхали до неї.

Вірчина хата, обрамлена вінком розквітлих квітів, біліє в глибині широкого подвір'я. Коли підїхали, за фіранками спалахнуло світло. За хатою над темним сосновим бором піднімався круглий, наче соняшникова паляниця, місяць.

У сусідньому дворі загавкав пес. Іванко посміхнувся й по-собачому відповів:

– Гав-гав-гав!

Що тут зчинилося: вся вулиця аж оглухла від повноголосого собачого оркестру.

– Тікаймо в провулок!

Спинилися в кінці кородів, під тоненькою вишнею на межі. Там покляли велосипеди.

– До Вірки сюди, – Іванко показав на стежку між стіною кукурудзи і картоплями.

Причількові вікна були теж зашторені.

– У яке постукаємо? – стиха спитав Андруня.

– У надвірне, щоб нас побачила, як вийде.

На подвір'я шлях перепинив паркан із нещільно причиненими ворітцями.

– Стукай, – підштовхнув товариша Андруня.

Іванко обережно постукав. Почекали, затамувавши подих.

Фіранка навіть не поворухнулася.

Іванко постукав сміливіше. Почулося, як рипнули хатні двері.

Хлопці задоволено Perezирнулися. Шаргикнув засув у веранді, й на порозі вималювався... дядько Джур!

Першим рвонув Андруня. Іванко хотів перескочити через ворота й шелепнувся на землю разом і ними...

Сиділи хлопці на колодках, учорашню пригону підсолоджували яблуками.

З луку, від залізничного роз'їзду, долинуло мукання корів. Хутірська череда поверталася додому. А пастушками були... Вірка з Марійкою.

– Хло...! – ще здалеку гукнула Вірка. – На роз'їзді стоять п'ять вагонів із кавунами.

– Бреши, бреши, – спокійно відреагував Іванко, коли порівнялися пастушки. – Вдруге нас не купиш.

– Я тебе обдурила? – здивувалася Вірка. – Коли?

– Не коли, а живих відпускаяй, – відрізав Андруня. – Учора, із запрошенням на танці.

Від сміху Вірка аж присіла.

– Хіба то це ви повалили ворота? За ворота мені дісталось від батька: за це я цілісний день із чередою смажилася на сонці.

– Та ну! – зсунувся з колодок Іванко.

– Не поганяй, ми не коні. Чого не прийшли до клубу, а побігли трошити чужі ворота?

– Так директорка сказала, що понеділок...

– Ми готуємо концерт таємно від неї. До Дня пасічника. А фактично на Спаса. Нас підтримав навіть голова сільради. Він нікого не боїться.

– Ванько! – підхопився Андруня. – За мною! Ждїть нас, дівчатка, зі спасівськими кавунами.

Справді, за нещільними шпалерами зелених насаджень на високих коліях проглядалися відкриті напіввагони з дарами південних степів.

– Атакуймо останній, – скомандував Андруня, кинувши під куц велосипед. – Ти – вниз, я – нагору, – Іванко подерся на насип.

Біля вагонів ніде нікого. Драбина в кінці біля вагона. За мить Іванко обмацував бокатого степового красеня. Зібрався опустити його в руки товаришеві, аж раптом:

– Поклади на місце, а сам злязь!

Біля вагона стояв охоронник.

Хлопець обімлів, і кавун випав із його рук. Охоронник спритно підхопив і поклав собі до ніг.

– Злязь! – знову наказав охоронник, – бо стягну за вухо.

Зі страху хлопець вхопив ще одного кавуна й опустив його в руки дядька.

– Зараз я дістанусь до тебе, бісів сину, – розлютився той, але Іванко кинув йому чергового смугастого красеня. Так хлопець скинув розлюченому охороннику кілька ваговитих кавунів.

Чмих-чих, – прокинувся паровоз і засвистів.

Вагони здригнулися, охоронник заметушився, сплюнув і з кавуном побіг до тамбура.

Іванко кулею злетів по драбині на землю. Товарняк зачахав жвавіше, Іванко помахав услід рукою. А охоронник у відповідь показав кулака.

З протилежного боку насипу на Іванка захопливо дивився нерозлий-товариш...

Привезених кавунів вистачило і дівчатам-пастушкам, і хлопцям – «бісовим синам».

Найбільшого кавуна Іванко відніс директорці Галині Василівні. Розчулена Галина Василівна подарувала своєму вихованцю книжечку вождя «Задачи союза молодежи», яку залюбки скурих батьків приятель – пасічник дід Малюк.

Бородаті дядьки

У старого Гарасима поламалися окуляри. Він узяв ковїнку й ранковим автобусом поїхав до міста. Автобус був переповнений людьми. Дідусь затисли в проході і він несамохіть вперся ковїнкою в чиюсь спину.

– Боже, не підпирайте мене хоч дрючком, я й так не впаду, – простогнала жіночка, скосивши очі на приземкуватого сивого бороданя.

– Голубко, невже я і справді схожий на Бога? – злукавив старий.

Жіночка також була не позбавлена почуття гумору:

– Швидше на чорта з кочергою, ніж на Бога. Боги в автобусах не їздять.

В аптеці старому підібрали окуляри і, задоволений, він вийшов на вулицю.

Довкола все сяяло в літніх барвах. Напроти, в широкому вікні цегляного будиночка, побачив великі плакатні портрети двох поважних бороданів. Двері були привітно розчинені, і дідусь, довго не роздумуючи, переступив поріг. Увійшов і нерішуче спинився.

– Що ви хочете, дідусю? – спитала продавчиня.

– Хочу, щоб мені підстригли бороду так, як у тих громадян, що у вас на вікні, – сказав старий Гарасим. – Дуже гарні в них бороди.

У продавчині підстригнули брови.

– Ми не стрижемо, дідусю. Це книжкова крамниця. Перукарня трохи далі через дорогу.

– Тоді нащо у вікні виставили поважних бородатих дядьків. Я подумав, що це перукарня.

– Ви що, дідусю, ніколи не вчилися в школі? – запитала продавчиня. – Це не прості дядьки, а вожді світового пролетаріату. Про це знає навіть найменший школяр.

Старий Гарасим погладив розкішну бороду й одказав:

– Коли я вчився в школі, голубко, то в нас виставляли патрет царя з цапиною борідкою. А в кожній хаті на покуті був портрет Шевченка у вишиванім рушнику.

Сказав і вийшов з крамниці.

**Володимир Сенцовський
м. Борзна на Чернігівщині**

«Седнівські трави» – трави з душею та історією

Це молодий чернігівський бренд, що з'явився влітку 2017 року. Як можна здогадатися з назви, трави збираються в с. Седневі, Чернігівського району, яке розташоване на мальовничих берегах р. Снов. Його головна продукція - лікарські трави, трав'яні чаї та збори. Початком історії «Седнівських трав» можна вважати 1969 рік, адже це справа сімейна. Почалося все з хвороби тітки бабусі. Підірвавши здоров'я, вона вирішила зміцнити його за допомогою трав. І вийшло! Жінка почала займатися травознавством, а пізніше її приклад наслідували інші члени сім'ї. Знання про рослини і правила їх збору стали передавати з покоління в покоління. У кожній рослині є свої особливості в суцці, часі збирання.

Все роблять вручну - збирають, перебирають, сушать, подрібнюють і розфасовують. Збір трав проходить в різний час, в залежності від найбільш сприятливого періоду у тієї чи іншої рослини. Після збору їх відправляють сушитися на горіще, де темно і є постійний доступ повітря. Це ідеальні умови, при яких вдається зберегти корисні властивості. При сушінні трав на сонці все корисне з них забирає ультрафіолет. Тому потрапляння на сировину сонячного світла не допускається. На повне висихання трав в середньому йде близько двох тижнів.

Перед фасуванням трави подрібнюють вручну, фракція виходить рівномірної і чистою. Тому така підготовка сировини - довгий і кропіткий процес. Зате не соромно за якість своєї продукції. Попадання в упаковку бур'янів, сміття виключено. Покупці можуть в цьому переконатися, лише заглянувши всередину, так як у всіх пакетах є прозоре віконце. Така позиція бренду - бути максимально відкритими і натуральними, не використовувати додаткових барвників і ароматизаторів. Що особливо важливо, проводиться радіологічний контроль загальної проби коренів і трав.

«Седнівські трави» – це класичні трав'яні збори за бабусиними рецептами. Тут ви дізнаєтеся істинний аромат і смак природи.

Що ж ховається під фірмовою крафтовою упаковкою? В асортименті бренду понад 150 видів трав, коріння, плодів і десятків трав'яних чаїв: «Вітамінний», «Для імунітету», «Лісовий +», «Ягідний», «Веселий апельсин» та інші. Окремо продають трави, коріння, насіння. Материнка, любисток, горицвіт, чебрець, ехінацея, таволга, подорожник, верес, ромашка, календула, іван-чай, м'ята, меліса... перераховувати і перераховувати. Крім досить поширених рослин, купити можна і такі рідкісні для нас, як синюхи блакитної, софора японська, золотий корінь, червона щітка. 70 відсотків трав вирощується і збирається в Чернігівській області, решта закуповують в тих регіонах, де вони зустрічаються в природі.

Серед мам попитом користується лікоподій, він же плавун булавовидний, - натуральний антисептик. Його можна використовувати замість аптечних кремів і присипок. А ще торгова марка пропонує такий рідкісний продукт, як пилос сосни. Чому рідкісний? Тому що цвіте сосна всього 7-12 днів на рік, а її збір - процес трудомісткий. Після збору пилос сушиться, просівається і розфасовується в баночки місткістю 50 грам. Пилос сосни зміцнює імунітет, допомагає при кашлі. Досить додати одну столову ложку на півлітра меду і так вживати в їжу.

Один із найбільш популярних товарів - це всім відомий ферментований іван-чай. Це напій, який полюбить багатьом шанувальникам натуральних трав'яних чаїв. Завдяки біологічно активним речовинам, що містяться в рослині, чашка такого чаю не тільки буде смачною, але й корисною.

Правильно організоване технологічне виробництво при обробці сировини, дозволяє максимально зберегти вітаміни і біологічно активні речовини. Прийнято вважати, що завдяки ферментації, корисні властивості чаю розкриваються в більшій мірі. При ферментації іван-чай збагачується білком, що збільшує його протизапальні властивості.

Чим відрізняється ферментований іван-чай від неферментованого?

Виходячи з того, яка технологія при виготовленні чаю застосовувалася, він може бути: чорним, зеленим і червоним. Смакові якості різновидів відрізняються. Після того, як листя чаю зібрані, їх зав'ялюють. Коли сировина перестає хрустити і ламатися - етап вважається завершеним. Далі проводиться скручування листа. З її допомогою змінюється структура сировини і починає виділятися сік.

Процес ферментації, тобто окислення власними ферментами, починається вже на стадії зав'ялювання і скручування листа, продовжується розміщенням скрученого листа в ємності без доступу повітря на 12-36 годин. Закінчується висушуванням листя або прожарюванням. Колір чаю буде визначатися кількістю часу, протягом якого відбувалося бродіння соку сировини. Прожарення перешкоджає подальшому процесу окислення.

Перераховувати весь асортимент і властивості його окремих позицій можна ще довго. Однак чи не краще самим його побачити, відчути аромат, дізнатися про користь тих чи інших рослин? Якщо у вас прокинулося таке бажання, вам завжди будуть раді на сайті:

<https://travy-sedniv.com.ua/>

Компанія «Седнівські трави»
м. Чернігів, вул. Текстильщиків 1
т.: +380935659895
+380684960636
order.travy.sedniv@gmail.com
+380684960636

ОЗДОРОВЧЕ ХАРЧУВАННЯ

Чи все ми використовуємо для збереження нашого здоров'я з того, що нам так щедро подарувала природа? Чому ми так часто забуваємо це робити?

Себастьян Кнеіпп - видатний німецький вчений, лікар, фармацевт, батько концепції самооздоровлення

Глава XIII. Генетично модифіковані об'єкти. Чи безпечні вони для здоров'я людини та довкілля

Що таке генетично модифіковані (трансгенні) продукти? Це продукти, отримані з рослин, в ДНК яких введений ген, не наданий їм природою, ген із другого організму (тварин, риб і навіть бактерій). Він наділяє таку рослину новими властивостями: високою вражайністю, стійкістю до хвороб рослин, пестицидів, гербіцидів, вносливостю, харчовими і смаковими властивостями тощо.

Перші експерименти з пересадки гена були здійснені у 1983 - це рік початку ери генної інженерії. Лідирує в цій галузі США. Першим генетично модифікованим (ГМ) продуктом були помідори. Їх нові властивості заключалися в тому, що вони були здатні місяцями лежати в недоспілому стані при температурі +12 °С, але як тільки їх поміщали в тепло, то вони за декілька годин ставали стиглими. Тепер американці працюють над тим, щоб виростити ГМ-сорт помідор з кубічними плодами, щоб легше було їх упакувати в ящики для продажу... Ними ж створений сорт ГМ-картоплі, який при смаженні менше всмоктує олії, тваринного жиру, його не поїдає колардський жук. Нині є навіть певна спеціалізація країн з вирощування ГМ-рослин. Так, Аргентина вирощує переважно ГМ-сою та є найбільшим у світі експортером сої, Канада - ГМ-картоплі, у США - вирощуються майже всі допущені до агропромислового виробництва ГМ-рослини й овочі.

До теперішнього часу йде переважно перший етап - створення генетичномодифікова-

них (ГМ) рослин з покращеними агрономічними, агротехнічними особливостями, що дозволяє майже повністю відмовитися від хімічних засобів захисту рослин та добрив, значно здешевлює агропромислове виробництво.

Наступний, другий етап передбачає створення рослин з покращеними харчовими властивостями, зокрема створення фруктів і овочів з підвищеним вмістом вітамінів, зернових - із збільшеним вмістом білка, в т.ч. окремим вітамінів (наприклад, «золотий рис», що містить також бета - каротин) тощо.

Майже фантастичними виглядають ідеї вчених з генної інженерії з наступного, III етапу розвитку цієї науки - створення спеціалізованих рослин - лікарських, рослин-вакцин. Вже нині японські генетики створили сорт рису, споживання якого дозволяє хворим на цукровий діабет обходитися без інсуліну, позаяк такий рис стимулює виробництво підшлунковою залозою власного інсуліну.

Американські вчені ввели ген в один із сортів тютюну, при вирощуванні якого та переробці виробляють вакцини проти сибірки, чуми (експериментальна фаза, 2007 рік), яка передбачає ефективне та значно дешевше лікування значної кількості уражених хворих, порівняно з сучасними технологіями.

За даними на 2006 рік у США виконується більше 300 наукових досліджень з створення ГМ-кукурудзи, картоплі, рису, помідор, гарбузів, тютюну та інших рослин, в які добувають людські та інші гени, що здатні боротися з різними захворюваннями: від звичайних респіраторних хвороб до гепатиту, раку, СНІДу, хвороби Альцгеймера та інших поширених хвороб.

Однак це не тільки високий політ наукової думки, чи не найважливішу роль відіграють економічні важелі, адже ГМ-продукти - це дуже перспективний бізнес. На 2006 рік у світі більше 67 млн га у 16 країнах було засіяно ГМ-культурами (з них 66 % - у США, 22% - в Аргентині). Цікаво, що в 1996 році ними було засіяно лише 1,7 млн га. Чим найбільше мотивують країни-лідери широке впровадження ГМ-рослини в сільське господарство, при тому, вони нав'язують це майже всьому світу? Головне - це проблема голоду: нині у світі біля 800 млн людей із 6 млрд населення Землі голодує. Кожен день від голоду вмирає 20 тис. осіб, а до 2020 року населення Землі становитиме 7 млрд. осіб. ГМ-продукти харчування можуть врятувати від голодної смерті мільйони людей країн, що розвиваються. Ніби переконливо. Тим більше що ГМ-продукція передбачалася для використання, в першу чергу, для тваринницької галузі, отримання м'яса, молока, яєць тощо.

Після певних експериментів на тваринах та отриманні результатів безпечності їх в харчуванні за останні 10-15 років ГМ-продукти все ширше і ширше використовуються в харчуванні великого загалу людей в США, Китаї, Індії, Аргентині, Канаді. Однак впродовж цього досить короткого історичного періоду порівняно скоро з'явилися тривожні явища: значне поширення ожиріння, починаючи з дитячого віку, харчової алергії, ендокринних, імунних порушень та різних інших захворювань. Наприклад, в Китаї, проблема недостатності їжі існувала впродовж століть, але за останні 7-10 років стрімко почало зростати ожиріння населення, причому з дитячого та підліткового віку, переважно в хлопчиків, з набуттям ними жіночних форм тілобудови. Дійсно, при харчуванні людини ГМ-продуктами «зустріч» її організму з їжею з чужорідними білками, жирами, нуклеїновими кислотами, яких раніше в природі не існувало, є непередбачуваною, тому важко передбачити як відреагує наш організм на тривале споживання таких продуктів харчування.

За вищенаведених причин харчова продукція із ГМ-рослин (її відносять до категорії «нової їжі») підлягає обов'язковій оцінці на безпечність та подальшому моніторингу за її оборотом, наслідками споживання. Медико-біологічна оцінка ГМ-продуктів передбачає вивчення алергізуючих, імуномодулюючих, мутагенних їх властивостей, вмісту основних речовин (білки, жири, вуглеводи, амінокислоти, важкі метали, інші токсиканти). Однак до цих пір немає даних про довготривалі віддалені наслідки вживання ГМ-продуктів харчування, зокрема на репродуктивну функцію людини. Нині вважається, що ГМ-продукти в дитячому харчуванні не повинні застосовуватися, хоча до недавня такі спроби були.

На кожен з ГМ-продуктів в країнах ЄС вимагається спеціальний дозвіл. В цих країнах вже дозволено використання ГМ-сої, соєвої олії, білка та інших компонентів з неї, ГМ-кукурудзи, крохмалю, ріпаку. Продаж продуктів, в склад яких входять ГМ-рослинні складники, дозволена лише при умові, якщо на упаковці зазначено про наявність в ній ГМ-компоненту. При тому, в Європі вже обов'язковою є марковка «Генетично-модифікована продукція» чи зазначено відсоток генетично-модифікованого компоненту якщо ГМ-компоненту є 0,9%, а в Росії - аж 5%.

Яке відношення в суспільствах різних країн до ГМ-продуктів харчування? Надзвичайно різне! Від вкрай негативного («диявольська їжа», «продукти-мутанти») до надміру безпечного, навіть на рівні великих вчених. Особливо негативно до ГМ-продуктів відносяться організації «Грінпіс» в різних країнах. В Росії створена Загальнонаціональна Асоціація Генетичної Безпеки.

Наведемо, для прикладу, погляди на цю проблему видатних вчених. Академік Російської Академії сільськогосподарських наук К.Скрябін, керівник центру «Біоінженерія» РАН «ЗА» широке впровадження в життя ГМ-рослин, вказуючи, що після виведення сорту ГМ-рослини медики впродовж 3-5 років вивчають токсикологію, алергенність цих продуктів, чи не передається новий ген від ГМ-рослини до звичайних рослин, чи не міняється середовище вирощування (грунти, рослинність, популяція комах, гризунів), її мікроби в ньому. Якщо все виявляється безпечним, то відбувається реєстрація цієї ГМ-рослини і дається «путівка в життя», хоча й продовжується подальший моніторинг за наслідками споживання різними живими об'єктами (тварини, люди). На питання до нього: чому так різко почала зростати алергізація людей у світі, чи не в зв'язку з вживанням ГМ-продуктів харчування, академік відповів ухильно, сказавши, що не розуміє взаємозв'язку з цими двома фактами. В якості аргумента «За» акад. К.Скрябін посилається

на бурхливе впровадження ГМ-технологій та ГМ-продукції в США, Аргентині, Канаді, Бразилії, Мексиці, Австралії, ПАР, а в Китаї та Індії за останні роки взагалі спостерігається бум вирощування ГМ-рослин. В Китаї 9 млн фермерів вирощують ГМ-рослин, в Індії прийнята національна програма, за якою в 2007 році планується створити 14 нових ГМ-рослин. У світі зараз біля 50% сої є ГМ-модифікованою. Але Європа в 2002 році завезла тільки 17,5 млн тон ГМ-сої з США та Аргентини і годувала ними лише птахів, велику рогату худобу та інших тварин. Не дозволяється промислове вирощування ГМ-рослин на території Росії і урядом цієї країни.

«Проти» впровадження ГМ-продуктів професор О. Яблоков, президент Центру екологічної політики Росії. У зв'язку з цим він прямо заявляє: «Ми стоїмо на порозі екологічної катастрофи». Він вважає, що інтенсивне споживання ГМ-продуктів людьми з наукової точки зору не може пройти безслідно. Адже до цих пір не існує надійних наукових методів для визначення наслідків харчування людини ГМ-продуктами, тим більше, що негативні наслідки можуть з'явитися, навіть через не одне покоління. Проф. О. Яблоков наводить приклад, коли білих щурів 9 місяців годували ГМ-картоплею, в них виникли серйозні аномалії внутрішніх органів та порушення імунної системи. Інший приклад: в Англії опубліковані результати великого трьохрічного дослідження, згідно якого навколо полів, де вирощували ГМ-цукровий буряк і капусту, на 30% скоротилась розмаїття рослинності, кількість гризунів та комах. Згідно їхніх тверджень, ГМ-рослини не дають більшої врожаї, ніж звичайні. Головна причина їх поширення - це суттєве здешевлення агротехніки, адже ГМ-рослини стійкі до гербіцидів, пестицидів (витримують 4 - 5-кратні смертельні дози гербіцидів порівняно зі звичайними рослинами), що дає можливість знищувати бур'яни та полегшувати збір урожаю. Все це надзвичайно вигідно для великих фермерських господарств і транснаціональних концернів, що виробляють ГМ-продукцію. До речі, як правило, ці ж компанії, концерни є також масштабними виробниками пестицидів та гербіцидів... Тепер зрозуміло...

Уряд РФ врахував демографічну кризу в своїй країні і те, що до 30% передчасних смертей в Росії зумовлені екологічними причинами, та не дає дозвіл на вирощування ГМ-продуктів в своїй країні, а з експортованих з інших країн ГМ-рослин дозволив вміст лише до 5% їх у складі певного продукту з обов'язковим маркуванням про вміст ГМ-складника на упаковці.

«Стара» Європа поступила ще мудріше: вона практично закрила доступ трансгенних продуктів для людей на свій ринок. В ЄС до-

пускається вміст ГМ-компоненту не більше 0,9% (є вже законодавчі ініціативи про пониження цього порогу до 0,5%) в продукті харчування при обов'язковому маркуванні про це на упаковці, для інформації покупців. Але чому саме не більше 0,9% вмісту ГМ-складника? Які докази безпеки харчових продуктів з таким малим вмістом ГМ-складника - відповіді немає. Вважають, що в Європі щодо негативного сприйняття ГМ-рослин дуже активне суспільство: якщо хтось з фермерів нелегально посіяв чи виростив ГМ-культуру, то в пресі й парламенті країни піднімуть такий шум, штрафи будуть такими великими, що надалі всім охочим до таких затій неповідно буде. Мабуть «стара Європа» добре зважила, що в усіх її країнах природний приріст населення є мінімальний, явно недостатній навіть для природного відтворення.

В Росії, як вважає професор О. Яблоков, в багатьох магазинах і навіть супермаркетах часто продається ГМ-продукція, на якій відсутнє маркування на упаковці про наявність ГМ-складника, хоча російський закон «Про захист прав споживачів» вимагає цього. Самостійно виявити обман неможливо. Тому недавно створена Загальнонаціональна Асоціація Генетичної Безпеки Росії, мета якої вести боротьбу за «генетичну чистоту» продуктів харчування та інформувати населення країни про недостатньо доведену безпечність їх споживання. На 2006 рік в Росії офіційно зареєстровано 59 харчових ГМ-продуктів з-за кордону, серед них: кукурудза, картопля, соя, цукровий буряк, горох, харчові добавки, продукти харчування для спортсменів, напої й коктейлі, морозиво.

Ще один авторитетний вчений Росії, директор Інституту фізіології рослин ім. К.А. Тимирязєва професор В. Кузнецов вважає, що найбільш небезпечним продуктом є ГМ-соя, оскільки вона є дуже алергенна і містить особливий фітогормон, який впливає на ендокринну систему людини, провокуючи жіночеподібність у хлопчиків і раннє статеве дозрівання в дівчаток та викликає імпотенцію в частини дорослих чоловіків.

Спеціалісти організації «Грінпіс Росії» здійснили рейди і вибіркову експертизу продуктів

Таблиця 13.1. Результати порівняльного впливу харчування ГМ-соєю, звичайною соєю та звичайним харчуванням та продуктивну функцію і потомство самок-щурів

Вид харчів	Кількість вагітних самок	Кількість народжених щурят	Кількість померлих щурят	% померлих щурят	Залишилось щурят
Звичайний (контроль)	4 (з шести)	44	3	6,8	41
ГМ-соєа (дослідна група)	4 (з шести)	45	25	55,6	20
Звичайна соєа (група порівняння)	3 (з чотирьох)	33	3	9	30

харчування на наявність в них ГМ-складників в численних магазинах. При цьому виявилось, що ГМ-компоненти без вказівки на упаковках чи документах до них про наявність ГМ-складника є в будь-якому м'ясному фарші, ковбасах, пельменях, паштетах, майонезах та навіть в окремих видах дитячого харчування. Ця організація звернула особливу увагу на ГМ-підсолоджувач аспартам (E-951), який виявили в дитячих продуктах харчування, спрайті, фанті, кока-колі і навіть в жуйках. У США до компанії - виробника аспартamu пред'явлено 780 судових позивів на загальну суму 28 млн. доларів, за якими компанія виплатила грошову компенсацію жінкам, у яких цей продукт викликав внутрішньо-утробний запальний процес. «Гринпіс Росії» має основну мету - інформація населення країни про те, що вони їдять і чим годують своїх дітей, приймає участь у формуванні законодавчо-правової бази закону «Про генетичну безпеку», «Про охорону, доступ і оборот генетично-модифікованих ресурсів в Росії» та добивається нової системи тестування ГМ-продуктів. А що українські «зелені»?...

Світова спільнота в останні роки почала все більш стримано відноситись до вживання в їжу ГМ-продуктів харчування. Це породило аграрну кризу в країнах-виробниках та експортерів ГМ-овочів і рослин (Аргентина, Бразилія). В США проведення незалежних медичних досліджень, які свідчать про епідемію ожиріння в США і є непрямі докази, що це викликано в т.ч. споживанням ГМ-харчів.

Сучасні біотехнології стверджують, що за генетичною інженерією – майбутнє. Однак чим може повернутися споживання ГМ-продуктів через 5-10 поколінь? В експериментах на тваринах в лабораторіях це спрогнозувати неможливо. Світова наука ще не створила технології, за допомогою яких можна було б оцінити безпеку ГМ-продуктів харчування для майбутніх поколінь людей впродовж тривалого часу споживання.

А як же може впливати ГМ-харчування на репродуктивну функцію людини? Важко відповісти. Але надзвичайно цікаві наукові матеріали надала доктор біологічних наук І. Єрмакова на симпозиумі з генетичної модифікації, який провела Загальнонаціональна Асоціація Генетичної Безпеки Росії

(2006). Цим дослідженням доведено чітку залежність між вживанням в їжу експериментальними тваринами ГМ-сої і здоров'ям їх потомства. Суть цього експерименту; одну групу білих щурів - самок годували звичайними харчами (контроль), другій добавляли в їжу концентрат ГМ-сої, третій добавляли в їжу звичайну соєу. Соєву муку в харчі добавляли за два тижні до спарювання, під час спарювання й вагітності та в період годування потомства. Після народження потомства відслідковували особливості набору ваги, поведінки та смертності щурят впродовж трьох тижнів. Ці дані з оригіналу наводимо нижче в таблиці 13.1.

Ці дані свідчать, що серед потомства самок, яким у харчі добавляли ГМ-соєу, була в вісім разів вища смертність вже в ранньому періоді їх розвитку. Притому, 36% щурят, які народились від годованих ГМ-соєю самок, мали значно меншу вагу та були вкрай ослаблені і відставали в розвитку в два рази від щурят контрольної групи самок. Після закінчення експерименту морфологи досліджували внутрішні органи цих тварин і виявили порушення морфології в печінці та сім'яниках. Крім цього, годовані ГМ-соєю самки відрізнялися від самок інших двох груп підвищеною агресивністю та поганим дивляком за своїм потомством.

І хоча білі щури за морфологією і біохімічним складом тканин є одними з подібних до людини, можна критикувати цей експеримент за недостатністю особин у групах, необхідністю повторних подібних досліджень, але всім нам, особливо генетикам, є над чим замислитись. На думку віце-президента Загальнонаціональної Асоціації Генетичної Безпеки Росії О.Кулікова, отримані І.Єрмаковою матеріали підтверджують необхідність негайних всебічних поглиблених досліджень тривалого впливу ГМ-продуктів на різні живі організми.

Постає питання: якої тривалості мають бути репродуктивні дослідження? Генетики стверджують: щоб зруйнувати геном людини, нашу «генетичну пам'ять», треба 7 поколінь. Дивно... Великий завойовник Чингіз-Хан поняття не мав про генетику, але в тилах завойованих ним територій знищував чоловіче населення до «сьомого коліна», щоб не

було кому мстити завойовникам. Не знали генетики й у аристократичних та королівських родинах Європи, але родовід вели не менш як до сьомого покоління, щоб виявити «гнилу» вітку родовету та огородити її від суспільства. Цього не знають генетики, які працюють в наукових центрах корпорацій, що вирощують ГМ-рослини? Напевне й провели відповідні дослідження, але вони, мабуть невтішні.

Сьогодні дійсно проблема голоду велика, особливо на перспективу, коли далі наступатиме глобальне потепління, підніметься рівень води в Світовому океані та зменшить територію світу для землеробства. А це - потенційні голоди, соціальні конфлікти, війни тощо. Дійсно, вже сьогодні про це треба думати, діяти. Приблизники широкого впровадження вирощування ГМ-рослин посилюються на відомий великий внесок Китайської, Індійської цивілізації у розвиток світової науки, медицини, культури, землеробства. Нині ці країни, в кожній з яких проживають біля 1,5 млрд населення, а також відносно невелика за територією Індонезія (але має більше 200 млн населення) бурхливо впроваджують ГМ-технології. А що ж їм робити, чим вони ризикують? В Китаї і так вже кілька десятиліть йде суворе законодавче регулювання народження дітей (1-2 на сім'ю). В Індії ще цього немає. Але якщо в індійських сім'ях, особливо в селах народжується 8-10 дітей, то чи далеко цій бідній державі до критичного перенаселення? А широке застосування ГМ-технологій в сільському господарстві та харчовій промисловості для цих країн - це не більш надійний та спокійний, бажаний вихід з цієї тривожної ситуації? По крайній мірі на ближні кілька десятиліть років...Тоді чи варто дивуватися, що уряди в цих країнах так схильні до широкого впровадження в життя ГМ-технологій.

Ось так виглядає відношення різних держав, урядів, вчених до ГМ-технологій на найбільш населених континентах Землі.

А як ці справи виглядають в Україні?

В нашій державі ще не вирішено питання про маркування ГМ-компонентів. Не визначено й відсотковий вміст ГМ-складників, допустимих в харчовому продукті, без необхідності зазначення на упаковці. Вся поступаюча в Україну імпортна ГМ-продукція по ідеї повинна мати зазначення на тарі, супровідних документах та підлягати обов'язковій

сертифікації. Але насправді на кордоні ГМ-продукцію ніхто не перевіряє. В Україні нині є лише декілька лабораторій, здатних перевіряти ГМ-товари. Така експертиза - не дешево задоволення: у ФРН вона коштує 150 євро, в Україні - буде значно дешевше, якщо цю справу поставити на потік, створивши необхідну кількість лабораторій та підготувавши достатню кількість фахівців. Однак коли це буде?

Донині немає в Україні закону, який забороняє вирощування ГМ-рослин.

Проф. О. Тимченко, зав. лабораторією генетичного моніторингу Інституту гігієни і медичної екології АМН України зазначає, що «на теперішній час вчені ще не можуть стверджувати чим повернеться для українського народу і природи широкомасштабне використання ГМ-рослин, тому найкраще ввести мораторій на поширення ГМ-рослин до тих пір, поки безпека їх споживання й вирощування не буде надійно доведена».

Нашій державі вкрай необхідний закон, який би контролював переміщення і поширення ГМ-рослин і захищав би наших людей і природу від наслідків можливо дуже недалеких пошуків та різних керівних рішень. Комітет Верховної Ради з екополітики в 2003 році ініціював створення робочої групи з розробки нового законопроекту по впровадженню ГМ-технологій в народне господарство, який би належною мірою захищав права споживачів на безпечне харчування і мав компоненту застережного відношення до ГМ-продукції. Цей принцип є фундаментальним в основі Картагенського протоколу (2000 р.) з біобезпеки, підписаний більшістю країн світу, який регулює торгівлю ГМ-продукцією і дає право будь-якій країні відмовитися від її ввезення з інших країн- експертів ГМ-продукції. Україна в вересні 2003 року прийняла закон про приєднання до Картагенського протоколу, який на лютий 2004 року підписали 86 країн світу, а Парламент ЄС ратифікував його.

Чому ж в Україні не прийнятий закон «Про державну систему біобезпеки від ГМ-технологій»? По-перше, через недосконалість, зокрема, в ньому непередбачено обов'язкового інформування населення про ГМ-рослини в продуктах харчування, не розписана юридична процедура заборони чи дозволу на використання ГМ-продукції, не передбачена обов'язковість маркування ГМ-продуктів харчування, не вказано про достатність відповідальності державних установ за можливі негативні наслідки застосування ГМ-технологій та продукції в харчуванні, для довкілля.

А тим часом зарубіжні компанії кваліються впровадити свої винаходи в Україні. Існують думки, що в нашій державі вже втрачений

реальний контроль в окремих регіонах за поширенням вирощування ГМ-картоплі, яку селяни несвідомо й дуже охоче через значну дешевизну вирощування засівають на полях і городах Західного регіону України. Переважна частина населення України має вкрай недостатнє уявлення про ГМ-продукти харчування взагалі, не говорячи про можливі негативні наслідки багаторічного її споживання. Побувають думки, що скоро ГМ-картопля може витіснити з прилавків і базарів звичайну картоплю. При тому, вона продається за такою ж ціною, як і звичайна картопля. В Україні біля 50% вирощеної сої, особливо в південних регіонах, є генетично модифікованою (дані 2005 року). А в США та на ринках Європи ГМ-продукція в 2-3 рази дешевша. Можна покусити і задуматись, чому гарна з виду й така дешева картопля...

В різні періоди останніх років чиновники з Мінекології заявляли про повну біобезпечність ГМ-продуктів харчування, посилюючись на те, що американці за 13 років харчування цією продукцією ще не вимерли... Але й в тих же США йдуть постійні дискусії про безпечність ГМ-продукції. Вона в цій країні на державному рівні в 2-3 рази дешевша за вирощену за класичними технологіями. Не треба також забувати, що у США ГМ-продуктами харчуються переважно негри та індіанці (вони всі знаходяться на державному утриманні, як компенсація держави за агресивно забрані у війнах у індіанців землі у XVIII столітті). Серед цього контингенту населення США найчастіше зустрічається порушення обміну речовин, ожиріння та інші хвороби.

Таблиця 13.2. Узагальнені претензії до ГМО

№ п/п	<i>Різновиди можливої негативної дії ГМО на довкілля та харчові продукти</i>
1.	Використання ГМО, стійких до гербіцидів в сільському господарстві, може призвести до збільшення використання гербіцидів на полях. Як наслідок - збільшиться їхня кількість у навколишньому середовищі (як колись
2.	Генетично-модифіковані рослини, стійкі до колорадського жука, виробляють речовини. токсичні для комах. які їх споживають
3.	Вбудовані гени мають здатність комбінуватися з генами інших вірусів, внаслідок чого можуть утворитися ще небезпечніші віруси
4.	Пилок генетично-модифікованих рослин може запилювати диких предків цих рослин і передавати їм нові гени. Ці рослини мають здатність швидко поширитися і повністю витіснити диких предків. Крім того, ГМ-рослини можуть передавати свої властивості близьким видам, внаслідок чого можуть з'являтися стійкі до гербіцидів бур'яни (супербур'яни)
5.	ГМ-культури містять у 10 - 20 разів (за даними О.Ситника) більше токсинів, ніж звичайні рослини, і тому можуть бути отруйними не лише для своїх шкідників, але й для інших нешкідливих комах. Потрапляючи у ґрунт, токсини можуть потрапляти в інші, не ГМ-рослини, а через них - в організм тварин і людей.
6.	Небезпека ГМО може бути зумовлена мутацією чужорідних генетичних вставок, токсичністю новоутворених білків, акумуляцією хімічних речовин, до яких ГМО стійкі
7.	NB! Після споживання генетично-модифікованих томатів у піддослідних тварин виявлені порушення тканин шлунка, патологія печінки, селезінки та нирок, кишок, зменшення об'єму мозку

Не треба так безоглядно і безпечно пропагувати ГМ- технології, як велике та рожеве майбутнє. Це вже було в нашій історії. У свій час (1985 році XX століття) тодішній президент Академії наук СРСР, тричі Герой соціалістичної праці академік А.П.Александров тодішньому Президенту СРСР М.С.Горбачову з трибуни Палацу з'їздів на всю країну відрапортував, що радянська наука створила «атому бомбу» проти грипу, а ядерні реактори типу Чорнобильських є безпечними як звичайні парові котли... А що показав час? Епідемії грипу і понині, як і у всі попередні десятиліття, творять свою погану справу, а про Чорнобильську катастрофу та її наслідки знає весь світ... Як помилилась ця велика людина... То чи завжди можна беззастережно вірити нам всім навіть таким визначним людям типу як академік А.П. Александров?... Нам треба нині, в постчорнобильській Україні, при значній демографічній кризі широко впроваджувати ГМ-продукти харчування? Ми хочемо повторити в невідомо якому поколінні людей експеримент, який на щурях здійснила російська вчена проф. І. Єрмакова? Чітку відповідь на численних і незалежних експериментах на різних групах тварин про вплив ГМ- продуктів харчування повинні дати генетики та співставити їх з подібними результатами в інших країнах.

Цікаво навести список лише частини продуктів в Росії, в яких є ГМ-складники, опублікованих «Грінпіс Росії» (2005):

Компанія Mars: Snickers; Milky Way; Twix; Nestle; Fruite Nut.

Компанія Heinz: Ketchup; Chili Sause; Heinz 57 Stean Sause (соус до м'яса).

Компанія Coca-Cola: Coca-Cola; Sprite; Cherry Cola; Minute Maid Orange; Minute Maid grape.

Компанія Pepsi Co: Pepsi; Pepsi Cherry; Mountain Dew.

Чи є вони на ринку України? Є. Чи містять ГМ-чинники? Відповіді немає.

А може поки що нам варто в цій проблемі навчитися підходів у країнах Європи? Взяти за основу їх підходи? Поки наші урядовці чубляться за владу, кожному з нас потрібно самостійно подумати про свою біобезпеку від ГМ-продуктів харчування, контроль їх вирощування, підняти рівень поінформованості населення про ці технології, вести постійний науковий, соціальний моніторинг за станом здоров'я населення, яке, можливо, споживало чи споживає (несвідомо) такі продукти. Чи не однією з причин зростаючої асоціальної поведінки матерів, які кидають новонароджених дітей, або дуже погано до них відносяться, як наслідок - численні бездомні діти, можливо є вживання ними ГМ-продуктів харчування? Згадаймо досліди науковця І.Є. Єрмакової: вона констатувала, що щури-самки, годовані ГМ-продуктами, були агресивні та погано доглядали за своїм потомством... Є над чим задуматись...

І взагалі, чи знає більшість народу України про наші справжні споконвічні багатства, наші чорноземи? Майже вся Європа знає, що в Україні є від 25 до 30% світових запасів гумусу ґрунтів. Гумус - це основний фактор біологічної та смакової цінності сільськогосподарської продукції. Наші заробітчани в Європі ностальгічно згадують смак наших фруктів, овочів, м'яса, сала. Туристи з Європи в Україні в захопленні від смаку їжі в наших ресторанах і інших закладах харчування, на столах гостинно приймаючих українців. 100 років тому Європа не дарма закупляла в тодішній Росії в великих кількостях пшеницю, а житницею СРСР майже весь час вважалася Україна.

В різних суспільствах у всі часи найбільшим багатством (1 місце) вважалися золото і алмази, але вони часто-густо були політі кров'ю у війнах та потом численних поколінь. На другому місці з багатств визнача-

ються газ та нафта, бо всім: бідному та багатому, голодному і ситому хочеться бути зігрітими, можливо й кудись поїхати. А на третьому місці з багатств є їжа, її біологічна цінність, зумовлена гумусом ґрунтів. Тому наша українська аграрна продукція повинна вважатися еталонною, високо цінитися й використовуватися в Європі, а Україна і українці із-за цього - багатими. Можливо не такими, багатими як населення Кувейту, але й не такими бідними, як ми є сьогодні. Європейські туристи, які з симпатією відносяться до України й українців, часто дивуються й задають три питання: «Ми не розуміємо: чому ви, такі роботящі люди, так важко працюєте, притому на самих багатих на гумус землях світу і такі бідні?» Так нами керували наші керманічі за останні 20 років? Так, нас надурювали власні правителі різних рівнів, продаючи в Європі наше зерно за найнижчими цінами. А чому б і бізнесменам з держав Європи з цього не скористатися, якщо власні правителі цієї країни так цінно грабують і зневажають своє населення в цій країні? То чи треба нам, в Україні, при таких безмежних багатствах наших українських ґрунтів та демографічній кризі, за численних причин, нишком послаблювати здоров'я й репродуктивну здатність нашого народу власною та імпортною ГМ-продукцією, робити непередбачуваним здоров'я майбутніх поколінь? А може краще нам поскоріше ввійти в ЄС? Там Європарламент вже прийняв жорсткий закон, який дозволяє продавати харчові продукти, в яких містяться не більше 0,9% ГМ-складника. Створений новий орган ЄС - Європейське бюро безпеки продуктів харчування (European Food Safety Authority), який буде здійснювати перевірку всіх нових біологічно модифікованих продуктів, перш ніж вони поступлять на ринок. Вступ України ЄС для українського народу, його біологічного майбутнього з цих позицій було би безумовно великим благом. Та чи буде це бажаним благом для тих бізнесменів і чиновників, які причетні до безконтрольного поширення, вирощування та торгівлі ГМ-продуктами на українському ринку? Чи не їх це лоббі в парламенті, в деяких ЗМІ так настирно лякають український народ всякими кризами, неконкурентоздатності української аграрної продукції? Це Європа довела до такого нинішнього жалюгідного стану аграрний сектор України? Для деяких наших правителів, причетних до ГМ-агропромисловості в ЄС буде проблема, але не для нашого народу.

Узагальнені претензії до генетично-модифікованих організмів наведені у табл. 13.2 (В.І. Смоляр, Г.І. Петрашенко, 2009).

Правда, певні радісні вістки 2010 року: майже 90% українців вважають генетично-

модифіковані продукти харчування небезпечними для свого здоров'я (результати загальнонаціонального телефонного опитування, проведеного кампанією «Перша рейтингова система на замовлення» Кореспондент, net. Виникають певні сумніви: серед опитуваних багато було сільських жителів, у яких немає телефонів і вони світлу частину дня майже постійно зайняті біля землі, домашнього господарства, увечері втомлені, прагнуть відпочити?).

На сучасному етапі основні напрямки в біотехнологіях такі:

1. Сільське господарство: удосконалення агротехніки с/г культур за рахунок впровадження ГМО, стійких до шкідників (картопля, кукурудза, буряк, бавовна, соя тощо). Розробка та впровадження ГМО з поліпшеним складом зерна (кукурудза, суперквасоля, «золотий рис»). Створення культур, стійких до гербіцидів, до посух та засолення ґрунтів.

2. Фармакологія: синтез вакцини, гормонів, знеболювальних та інших фізіологічно активних речовин, що повинен знизити їх собівартість, підвищити чистоту і активність.

3. Хімія полімерів: використання рослин як екологічно чистої фабрики (тут ще багато сумнівів...).

4. Органічна хімія синтез пральних речовин та інші стереоспецифічні синтети.

У 2010 році кілька нових біотехнологічних проектів у світі становила близько 50000, загальний обсяг інвестицій - 13,5 млрд. дол. Після 2005 року число проектів зростає до 70 000 при щорічному фінансуванні більше 15 млрд. дол. (Тутельян).

Матеріалом цієї глави, знятого з системи Інтернет за 2006 рік, ми хотіли поінформувати Вас, дорогі наші читачі, про неоднозначне відношення світової спільноти до ГМ-продуктів харчування. Думайте, вибирайте самі: чим харчуватися вам, вашим дітям, онукам як захищатися і чи все нове є благо. А для цього треба мати необхідні в цій сфері знання оновлювати їх. Слідкуйте за новинками науки в дослідженні біобезпечності ГМ-продуктів, і щоб в наших магазинах, базарах та інших маркетах нас не обманювали, видаючи ГМ-продукти харчування за справжні. Бо наша довірливість, необізнаність і пасивність в боротьбі за біобезпеку харчування й довкілля, безвідповідальність нинішньої влади може дорого обійтися нашим нащадкам, майбутньому в зниженні біосоціального потенціалу українського народу.

**І.О. Волошин,
Т.М. Бойчук,
Л.О. Волошина**

Продовження в наступному номеру.

Борщ з телятиною

Інгредієнти

- 500 г телятини;
- 5-6 свіжих томатів;
- 5 картоплин;
- 1 болгарський перець;
- 1 цибулина;
- 1 стакан квасолі;
- 1 морква;
- 1 буряк;
- 1/3 капустини;
- 3 зубчики часнику;
- сіль, лавровий лист, перець гіркий;

Готуємо

Варимо до готовності квасолі. Ставимо варитися бульйон. Варимо 30 хвилин.

Готуємо засмажку. На смальці обсмажуємо цибулю, часник і додаємо натерті моркву та буряк. Додаємо нарізаний смужками болгарський перець. Ріжемо кубиками томати і додаємо до пательні. Засмажку солимо, перчимо, додаємо спеції і тушуємо хвилин 10. В готову засмажку додаємо зелень за смаком і відставляємо.

В бульйон додаємо порізану кубиком картоплю. Через 10 хвилин додаємо нашинковану капусту. Додаємо квасолі, засмажку, сіль та спеції за смаком.

На повільному вогні даємо настоятися борщу ще хвилин 15.

Подаємо до столу з часником та пампушками. Смачного.

Салат осінній

Інгредієнти:

- 1 болгарський солодкий перець;
- 10 помідорів чері;
- 1 огірок;
- 1/2 банки кукурудзи;
- 1 паличка мисливської ковбаси;
- 5 волоських горіхів;
- 1 цибулина;

- Петрушка за смаком;
- Сіль;
- Майонез чи сметана.

Приготування

Наріжте перець соломкою, помідори черрі половинками. Ковбасу колечками. Цибулю напівкільцями.

Горіхи наріжте ножом та додайте кукурудзу. Посоліть, заправте салат майонезом чи сметаною. **Смачного!**

Осінній пиріг

Поділіться першим Cooksnar на ці рецепти!

Інгредієнти

- 3 яйця;
- 150 г цукру;
- 100 мл олії;
- 100 мл молока;
- 1 ч. л. розпушувача;
- 2 ст. л. какао;
- 200 г (приблизно) борошна;
- Ванілін або кориця;
- 4 великі яблука
- 300 г гарбуза;
- 100 мл води;
- 2 ст. л. цукру для сиропу;

Готуємо

Гарбуз чистимо, ріжемо на кубики і заливаємо гарячим сиропом. Варимо 5 хв. та залишаємо в сиропі. В цей час готуємо тісто.

Яблука чистимо ріжемо крупно. Яйця збиваємо з цукром, додаємо олію, молоко, ванілін, корицю. Збиваємо. Додаємо 150-160 гр. борошна і розпушувач. Добре перемішуємо.

Ділимо тісто на 2 частини. В одну додамо 2 ст.л какао, в другу-2 ст.л борошна. Гарбуз відкинемо на ситечко, щоб стік сироп.

Форму застелемо пергаментом. Виливаємо частину тіста білого і частину шоколадного.

Викладаємо яблука і гарбуз. Зверху додаємо все інше тісто як ляже. Випікаємо при 180 °C приблизно 35 - 40 хв. В залежності від духовки. Готовий пиріг викладаємо на підносі низом догори і посипати цукровою пудрою.

Кличте друзів. **Смачного!**

Сирний пиріг з маслинами

Інгредієнти

- 250 г борошна;
- 250 г вершкового масла;
- 1 ст. л. сметани;
- 1 яйце;

- сіль;
- цукор;
- 300 г сиру (творог);
- 1 яйце;
- 1 банка маслин без кісточок;
- 150 мл молока;
- петрушка;
- чорний перець.

Приготування

Готуємо тісто, поєднуючи між собою борошно, масло, сметану, яйце, сіль та цукор (саме в такій послідовності).

Пісочне тісто готується нескладно, головне - масло має бути холодним, борошно просіяним і вимішувати його треба не довго. Адже від тепля рук масло тане і тісто пливе.

Форму для пирога змащуємо маслом або встилаємо жаростійким папером. Тісто гарно розкатаємо та перекладаємо у форму (по дну та бортикам), по периметру протикаємо веделкою та ставимо у духову шафу, розігріту до 200 °C на 10 хв.

Інгредієнти для начинки змішуємо між собою, сир можна перетерти через сито або подрібнити блендером.

В останню чергу додаємо молоко, розмішуємо та викладаємо на пропечене тісто. В кінці викладаємо нарізані кружечками маслини та гілочки петрушки, можна посипати натертим твердим сиром. Бо ж сиру багато не буває!

Випікаємо пиріг у духовій шафі за температури 200 °C 15/20 хв, поки пиріг зарум'яниться.

Смачного!

Аджика

Інгредієнти

- 2,5 кг помідорів
- 500 гр солодкого перцю
- 150 гр гіркого перцю
- 150 гр часнику
- 250 гр хрону
- 1/20,5 склянки солі
- 1 склянка цукру
- 1,5 склянки яблучного оцту

Помідори, перець та хрін порізати великими шматками і разом з часником змолоти до однорідної маси на м'ясорубці.

Перемішати, додати сіль, цукор і яблучний оцет. Перемішати і розкласти по стерилізованим банках.

Смачного!

+38 093 565 98 95
+38 068 496 06 36

  [travy.sedniv](https://travy.sedniv.com.ua)

КРАМНИЦЯ ТРАВ

Ми пропонуємо унікальні трави, більшість зібрані в екологічно чистих регіонах Чернігівщини (переважно смт Седнів).
Тільки натуральні компоненти.

Увесь наш продукт – виключно ручна робота. Всі процеси з віду збору сировини до пакування – виконуються з любов'ю власноруч.
Сировину ми сушимо в натуральних умовах – в темному провітрюваному приміщенні, плоди та ягоди - в сушарці.

Продукція виготовлена згідно
ТУ У 10.8-3245610719-001:2019

Безкоштовна доставка при замовленні:

 від 800 грн. «Укрпошта»

 від 1500 грн. «Нова Пошта»

- Трав'яні чаї та збори
- Лікарські рослини
- Банні запарки
- Трави до бані

travy-sedniv.com.ua

Прикраси, декор, форми,
мереживо, топери, посипка,
все для тортів, пасок та караваїв

kukhar.com.ua

т. +380 (67) 149-56-62

+380 (95) 312-59-80

andriivinokurov@gmail.com

Кухар – інтернет магазин товарів для кондитерів, цукрових прикрас, харчових барвників, ароматизаторів, приправ, спецій та прянощів. Широкий асортимент продукції як за роздрібними, так і гуртовими цінами. Співпраця безпосередньо з виробниками. Швидка доставка та висока якість.